

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОЗЛІТІН ДЕНИС ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Прим. No _____
УДК 347.78

ДИСЕРТАЦІЯ

**СУМІЖНІ ПРАВА ОРГАНІЗАЦІЙ РАДІОМОВЛЕННЯ
В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ**

Спеціальність – 081 «Право»

Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Д. О. КОЗЛІТІН**

Науковий керівник

ШТЕФАН Анна Сергіївна,

доктор юридичних наук, старший дослідник

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Козлігін Д. О. Суміжні права організацій радіомовлення в Україні та Європейському Союзі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня у галузі знань 08 право за спеціальністю 081 (Право). – Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України. Київ, 2026.

Дисертація є комплексним дослідженням, у якому сформовано нову науково обґрунтовану концепцію правової охорони суміжних прав організацій радіомовлення крізь призму об'єкта правової охорони, суб'єкта прав, змісту особистих немайнових прав і майнових суміжних прав та випадків вільного використання програми організації радіомовлення за законодавством України та ЄС.

Актуальність теми зумовлена істотним оновленням правового регулювання діяльності медіа в Україні та усіх аспектів правової охорони суміжних прав організацій мовлення, які мають євроінтеграційну спрямованість і не були предметом наукового аналізу.

Мета і завдання дослідження визначали структуру дисертації. Вона складається з трьох розділів і охоплює такі питання: 1) особливості правової охорони суміжних прав організацій радіомовлення на міжнародному, європейському та національному рівні; 2) об'єкт правової охорони і суб'єкт, якому гарантуються майнові суміжні права на програму організації радіомовлення; 3) зміст особистих немайнових прав організації радіомовлення, її майнових суміжних прав та винятків з них.

На основі аналізу положень міжнародних договорів у сфері суміжних прав організацій радіомовлення обґрунтовано, що їх правова охорона засновується на стандартах, які існували станом на 1961 рік, коли було прийнято перший міжнародний договір у цій сфері, і не враховує сучасні технології здійснення радіомовлення та потреби мовників. Підтримано

ініціативу з розробки нового міжнародного договору, який посилить міжнародні гарантії охорони суміжних прав організацій мовлення і приведення їх у відповідність до викликів сьогодення.

Визначено, що на рівні законодавства ЄС суміжні права охороняються сукупністю норм різних директив, які в цілому утворюють повноцінну систему майнових суміжних прав організацій мовлення.

Обґрунтовано етапи формування і розвитку законодавства України у сфері діяльності організацій мовлення та їх суміжних прав, від первинного врегулювання цих сфер суспільних відносин на початку 1990-х років до прийняття нових сучасних законодавчих актів, які мають чітку євроінтеграційну спрямованість.

Сформовано концепцію радіомовника як суб'єкта у сфері медіа і суб'єкта суміжних прав – це особа, яка під своїм редакційним контролем формує програму радіомовлення та транслює її для одночасного масового приймання користувачами. Встановлено, що формування програми організації радіомовлення призводить до появи об'єкта майбутньої правової охорони суміжними правами, а її виникнення відбувається внаслідок факту першої трансляції програми радіомовлення.

Визначено, в умовах оновленого правового регулювання діяльності медіа в Україні мовником може виступати не лише юридична, але й фізична особа. На цій підставі обґрунтовано, що об'єктом суміжних прав повинна визнаватися не програма організації мовлення, а програма мовлення як сукупність програм та іншої інформації, яка поєднана відповідно до програмної концепції мовлення і транслюється мовником за розкладом програм. Здійснено розмежування програми організації мовлення від складеного твору з обґрунтуванням різних режимів правової охорони авторського права і суміжних прав.

Сформовано систему ознак особистих немайнових прав у сфері суміжних прав, які висвітлюють особливості набуття цих прав, не властиві

іншим особистим немайновим правам. Обґрунтовано, що особистим немайновим правом організації мовлення повинно бути не право зазначати своє найменування у зв'язку з використанням програми організації мовлення, а право зазначати або повідомляти назву телеканалу чи радіоканалу, на якому використовується програма організації мовлення.

В ході дослідження майнових прав організацій радіомовлення встановлено, що майнові суміжні права організації мовлення на відтворення і розповсюдження записів програми організації мовлення не реалізуються на практиці, тому що кожна програма як сукупність певних складових розрахована на однократне використання, а попит на придбання таких записів відсутній. Разом з тим, закріплення у Законі України «Про авторське право і суміжні права» відтворення записів програми та їх розповсюдження як способів використання програми організації мовлення розраховане на те, щоб організація мовлення могла забороняти відтворення і розповсюдження записів її програм і таким чином перешкоджати їх незаконному використанню.

Обґрунтовано, що передбачені законом випадки вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав не застосовуються у діяльності організацій радіомовлення при формуванні програми організації мовлення як об'єкта суміжних прав, тому що формування програми організації мовлення не належить до сфери суспільних інтересів, які повинні забезпечуватися законодавством у сфері авторського права і суміжних прав. Програма організації радіомовлення як сукупність різних матеріалів може підпадати під випадки вільного використання об'єктів суміжних прав доволі обмежено, оскільки такі випадки в основному розраховані на використання окремих програм у складі програми організації радіомовлення.

За результатами проведеного дослідження запропоновано уточнення тлумачення багатьох термінів у сфері суміжних прав організацій

радіомовлення, таких як «програма організації радіомовлення», «організація радіомовлення», «радіомовник», «редакційний контроль», «аудіальна інформація у складі програми організації радіомовлення», «формування програми організації радіомовлення», «трансляція і ретрансляція програми організації радіомовлення», «інтерактивне надання доступу до програми організації радіомовлення».

За результатами проведеного дослідження виявлено недоліки, прогалини і колізії у нормах чинного законодавства України та надано пропозиції з його удосконалення.

Ключові слова: інтелектуальна власність, право інтелектуальної власності, авторське право, суміжні права, медіа, організація мовлення, мовник, програма організації мовлення, автор, особисті немайнові права, майнові права, способи використання програми організації мовлення, винятки з майнових прав, обмеження виключних прав, судовий захист авторських і суміжних прав.

SUMMARY

Kozliti D. O. Related rights of radio broadcasting organizations in Ukraine and the European Union. – A qualification research paper in manuscript form.

The dissertation for the Doctor of Philosophy Degree in the Field of Study 08 «Law», Programme Subject Area 081 «Law». – The Intellectual Property Scientific Research Institute of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. Kyiv, 2026.

The dissertation is a comprehensive study that develops a new scientifically grounded concept of legal protection of related rights of broadcasting organisations through the prism of the object of legal protection, the subject of

rights, the content of moral rights and economic related rights, and cases of free use of broadcasting programmes under Ukrainian and EU law.

The relevance of the topic is determined by significant updates to the legal regulation of media activities in Ukraine and all aspects of legal protection of related rights of broadcasting organisations, which are oriented towards European integration and have not been the subject of scientific analysis.

The purpose and objectives of the study determined the structure of the dissertation. It consists of three chapters and covers the following issues: 1) features of legal protection of related rights of broadcasting organisations at the international, European and national levels; 2) the object of legal protection and the subject to whom property-related rights to the programme of a broadcasting organisation are guaranteed; 3) the content of the moral rights of a broadcasting organisation, its economic related rights and exceptions thereto.

Based on an analysis of the provisions of international treaties in the field of related rights of broadcasting organisations, it has been established that their legal protection is based on standards that existed in 1961, when the first international treaty in this field was adopted, and does not take into account modern broadcasting technologies and the needs of broadcasters. The initiative to develop a new international treaty that will strengthen international guarantees for the protection of related rights of broadcasting organisations and bring them into line with today's challenges has been supported.

It has been determined that, at the level of EU legislation, related rights are protected by a set of rules contained in various directives, which together form a comprehensive system of related property rights for broadcasting organisations.

The stages of formation and development of Ukrainian legislation in the field of broadcasting organisations and their related rights are substantiated, from the initial regulation of these areas of social relations in the early 1990s to the adoption of new modern legislative acts with a clear European integration focus.

The concept of a broadcaster as a media entity and a subject of related rights has been formed – this is a person who, under their editorial control, forms a radio broadcasting programme and transmits it for simultaneous mass reception by users. It has been established that the formation of a radio broadcasting organisation's programme leads to the emergence of an object of future legal protection by related rights, and its emergence occurs as a result of the first broadcast of the radio programme.

It has been determined that, under the updated legal regulation of media activities in Ukraine, not only legal entities but also individuals may act as broadcasters. On this basis, it has been established that the object of related rights should be recognised not as the broadcasting organisation's programme, but as the broadcasting programme as a set of programmes and other information that is combined in accordance with the broadcasting programme concept and broadcast by the broadcaster according to the programme schedule. A distinction has been made between the broadcasting organisation's programme and the compiled work, with justification for different regimes of legal protection of copyright and related rights.

A system of characteristics of moral rights in the field of related rights has been developed, highlighting the peculiarities of acquiring these rights that are not inherent in other moral rights. It has been substantiated that the moral right of a broadcasting organisation should not be the right to indicate its name in connection with the use of a broadcasting programme, but the right to indicate or communicate the name of the television or radio channel on which the broadcasting programme is used.

During the study of the economic rights of broadcasting organisations, it was established that the economic related rights of broadcasting organisations to reproduce and distribute recordings of broadcasting programmes are not exercised in practice, since each programme, as a set of specific components, is designed for single use, and there is no demand for the purchase of such recordings. At the

same time, the enshrinement in the Law of Ukraine 'On Copyright and Related Rights' of the reproduction and distribution of programme recordings as ways of using broadcasting organisation programmes is designed to enable broadcasting organisations to prohibit the reproduction and distribution of recordings of their programmes and thus prevent their illegal use.

It is justified that the cases of free use of copyright and related rights objects provided for by law do not apply to the activities of broadcasting organisations in the formation of a broadcasting programme as an object of related rights, since the formation of a broadcasting programme does not fall within the sphere of public interests that must be ensured by legislation in the field of copyright and related rights. A broadcasting programme as a collection of various materials may fall under the cases of free use of related rights in a rather limited way, since such cases are mainly intended for the use of individual programmes within a broadcasting programme.

Based on the results of the study, it is proposed to clarify the interpretation of many terms in the field of related rights of broadcasting organisations, such as broadcasting organisation programme, broadcasting organisation, broadcaster, editorial control, audio information as part of a broadcasting organisation programme, formation of a broadcasting organisation programme, broadcasting and retransmission of a broadcasting organisation programme, and interactive access to a radio broadcasting organisation's programme.

The results of the study revealed shortcomings, gaps and conflicts in the norms of the current legislation of Ukraine and provided suggestions for its improvement.

Keywords: intellectual property, intellectual property rights, copyright, related rights, media, broadcasting organisation, broadcaster, broadcasting programme, author, moral rights, economic rights, methods of using broadcasting programme, limitations of exclusive rights, restrictions of economic rights, judicial protection of copyright and related rights.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації: Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Козлітін Д. Міжнародно-правова охорона суміжних прав організацій радіомовлення. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2023. № 3. С. 16-23. DOI: <https://doi.org/10.33731/32023.282164>
2. Козлітін Д. О. Ознаки радіомовника як суб'єкта суміжних прав. *Наукові перспективи*. 2024. № 8(50). С. 650-660. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8\(50\)-650-660](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8(50)-650-660)
3. Козлітін Д. Проблеми правової кваліфікації програми організації радіомовлення як об'єкта суміжних прав. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2025. № 1. С. 5-12. DOI: <https://doi.org/10.33731/12025.324964>
4. Козлітін Д. О. Характерні риси особистих немайнових прав суб'єктів суміжних прав. *Європейські перспективи*. 2025. № 2. С. 191-196. DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.26>

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Козлітін Д. Основні положення Римської конвенції щодо прав організацій радіомовлення: *Правові виклики сучасності: законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми*: матеріали III Міжнародної науково-практичної онлайн конференції (м. Чернівці, 06 грудня 2022 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 259-261.
2. Козлітін Д. О. Суміжні права організацій мовлення у Директивах ЄС: *Право, інтелектуальна власність, креативні індустрії: сучасний вимір і подальші перспективи*: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. д.ю.н. А. С. Штефан; Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2023. С. 69-72.

3. Козлітін Д. О. Проект договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення: основні положення: *Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри*: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів з проблем інтелектуальної власності (м. Київ, 12 жовтня 2023 р.) : ел. збірник / КНУ імені Т. Шевченка, НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, УКРНОІВІ. Київ, 2023. С. 206-209.

4. Козлітін Д. О. Деякі питання суміжних прав організацій мовлення на єдиному цифровому ринку ЄС: *Правове регулювання цифрової економіки та штучного інтелекту: національний та міжнародний виміри*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 листопада 2023 р.); Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2023. С. 76-78.

5. Козлітін Д. О. Становлення і розвиток законодавства України у сфері охорони суміжних прав організацій радіомовлення: *Актуальні проблеми права інтелектуальної власності та креативних індустрій*: матеріали круглого столу (м. Київ, 06 червня 2024 р.) / за заг. ред. д.ю.н. А. С. Штефан; Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2024. С. 32-36.

6. Козлітін Д. О. Щодо змісту особистих немайнових прав організацій мовлення як суб'єктів суміжних прав: *Проблеми правового регулювання забезпечення особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород – Піза, 10 травня 2025 р.) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. проф. С. Б. Булеци, проф. М. В. Менджул. Ужгород, 2025. С. 69-71.

ЗМІСТ

ВСТУП	13
Розділ I. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СУМІЖНИХ ПРАВ ОРГАНІЗАЦІЙ РАДІОМОВЛЕННЯ	30
1.1. Міжнародно-правова охорона суміжних прав організацій радіомовлення	30
1.2. Особливості правової регламентації суміжних прав організацій радіомовлення у директивах ЄС	45
1.3. Становлення і розвиток законодавства України у сфері діяльності організацій радіомовлення та охорони їх суміжних прав.....	62
Висновки до розділу I	75
Розділ II. СУБ'ЄКТ І ОБ'ЄКТ СУМІЖНИХ ПРАВ У СФЕРІ РАДІОМОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС	79
2.1. Організація радіомовлення як суб'єкт суміжних прав	79
2.2. Програма організації радіомовлення як об'єкт суміжних прав	98
Висновки до розділу II	118
Розділ III. ЗМІСТ СУМІЖНИХ ПРАВ ОРГАНІЗАЦІЙ РАДІОМОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС	122
3.1. Особисті немайнові права організацій радіомовлення як суб'єктів суміжних прав	122
3.2. Майнові суміжні права організацій радіомовлення	138

3.3. Особливості вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав у діяльності організацій радіомовлення	164
3.3.1. Випадки вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав, які можуть застосовуватися організацією радіомовлення у своїй діяльності	167
3.3.2. Випадки вільного використання програми організації радіомовлення, встановлені в інтересах суспільства	177
Висновки до розділу III	192
ВИСНОВКИ	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	203
ДОДАТОК А	225
ДОДАТОК Б	228

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Діяльність організацій радіомовлення має велике значення для забезпечення поширення інформації, вираження громадської думки щодо різноманітних аспектів суспільного життя, розвитку культури. Радіомовлення за більше ніж сторічну історію існування закріпило свої позиції як одного з основних джерел інформування населення про актуальні події і засобів популяризації музичного продукту.

Діяльність організацій радіомовлення має велике значення для сфери авторського права і суміжних прав, забезпечуючи публічне сповіщення виконань музичних творів, які зафіксовані у фонограмах, що є одним з основних способів використання таких фонограм. В силу цього використання фонограм у програмах організацій радіомовлення забезпечує значну частку виплат винагороди виконавцям і виробникам фонограм.

Разом з тим, організації радіомовлення виступають суб'єктами суміжних прав щодо сформованих ними програм організації мовлення і потребують належного забезпечення охорони і захисту їх прав. Проте законодавство України тривалий час не задовольняло цим потребам.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року, який діяв до 1 січня 2023 року, у частині суміжних прав організацій мовлення відображав норми Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римської конвенції), яка була прийнята у 1961 році і об'єктивно не відповідає сучасним потребам радіомовників.

Крім того, Закон України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року нечітко визначав об'єкт суміжних прав організацій мовлення, а саме, ним була програма (передача) організації мовлення. Визначення цього поняття Закон не наводив. На противагу, Закон України «Про телебачення і

радіомовлення», який втратив чинність 31 березня 2023 року, чітко відокремлював передачу і програму організації мовлення як різні об'єкти і наводив їх визначення. Через цю невідповідність в наукових дослідженнях сформувалися суперечливі підходи щодо тлумачення об'єкта суміжних прав організацій мовлення. На практиці також виникали проблеми розуміння, що саме охороняється суміжними правами.

У 2023 році набрав чинності Закон України «Про авторське право і суміжні права», який ґрунтується на законодавстві Європейського Союзу і значною мірою удосконалив правове забезпечення суміжних прав організацій мовлення. Закон чітко визначив об'єкт суміжних прав як програму організації мовлення, встановив новий сучасний перелік способів її використання, а також вперше передбачив повноцінну систему випадків вільного використання об'єктів суміжних прав, частина яких стосується програм організацій мовлення.

У 2023 році також набрав чинності Закон України «Про медіа», який істотно змінив правове регулювання у сфері мовлення. Це торкнулося зміни термінології та багатьох аспектів діяльності мовників. Зокрема, на відміну від Закону України «Про телебачення і радіомовлення», згідно з яким організацією мовлення могла бути тільки юридична особа, за Законом України «Про медіа» мовником може бути також фізична особа. З цих причин термін «програма організації мовлення» у законодавстві у сфері медіа більше не використовується, проте у Законі України «Про авторське право і суміжні права» об'єктом правової охорони виступає програма організації мовлення. Тобто, між обома новими законами існують неузгодженості, які потребують аналізу і вирішення.

Крім того, наразі під егідою Всесвітньої організації інтелектуальної власності триває розробка проекту нового міжнародного договору, присвяченого суміжним правам організацій мовлення. Проект цього договору передбачає деякі концептуальні зміни, а саме, уточнення об'єкта

правової охорони – ним пропонується вважати не програму організації мовлення, а несучий програму сигнал. Також проєкт цього договору містить додатковий об'єкт правової охорони – сигнал, який передує трансляції. На момент завершення цього дисертаційного дослідження зазначений проєкт знаходився на кінцевій стадії узгодження, а його прийняття може вплинути і на законодавство ЄС, і на законодавство України щодо охорони суміжних прав організацій мовлення.

З огляду на зазначені причини, існує об'єктивна необхідність у проведенні комплексного дослідження як суміжних прав організацій мовлення в цілому, так і особливостей суміжних прав організацій радіомовлення, що має значення для забезпечення належної реалізації їх прав та їх судового захисту.

У національній правознавчій доктрині суміжні права організацій радіомовлення розглядалися поверхнево. Суміжні права в цілому та положення міжнародного і європейського законодавства у сфері суміжних прав були предметом аналізу у багатьох наукових працях, проте основна увага у них була приділена виконанням і фонограмам як об'єктам суміжних прав. Питання правової охорони програм організацій мовлення підіймалися невеликою кількістю науковців, серед яких У. Б. Андрусів, Ю. П. Бурило, Т. М. Вахонєва, О. Б. Єліферов, І. А. Стройко, А. С. Штефан, Н. Є. Яркіна. Проте особливості радіомовлення і суміжних прав на програму організації радіомовлення у національній правовій літературі майже не розглядалися. Крім того, більшість досліджень були проведені в умовах дії законодавства України, яке вже втратило чинність, а новели законодавства України щодо діяльності організацій мовлення як суб'єктів суміжних прав тільки починають досліджуватися.

Відсутність комплексного дослідження суміжних прав організацій радіомовлення в умовах істотно оновленого законодавства України, відсутність порівняльно-правового аналізу його норм з нормами права

Європейського Союзу, що має велике значення з урахуванням триваючих євроінтеграційних процесів, зумовлюють новизну і актуальність теми цієї дисертаційної роботи, її теоретичне і практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах планових науково-дослідних тем Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України «Інтелектуальна власність в креативних індустріях» (РК № 0120U104800, 01 січня 2021 р. – 31 грудня 2024 р.) та «Євроінтеграційний вектор розвитку законодавства України у сфері авторського права і суміжних прав» (РК № 0120U104800, 01 січня 2025 р. – 31 грудня 2028 р.).

Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України (протокол № 9 від 29 листопада 2022 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є комплексне і всебічне вивчення суміжних прав організацій радіомовлення крізь призму об'єкта правової охорони, змісту суміжних прав, які гарантуються щодо цього об'єкта, та випадків, коли організації радіомовлення як суб'єкти суміжних прав можуть вільно використовувати об'єкти авторського права і суміжних прав, а також випадків вільного використання програми організації мовлення, встановлених з метою забезпечення інтересів суспільства, що спрямовується на формування науково обґрунтованих теоретичних положень та пропозицій з удосконалення чинного законодавства України.

Досягнення зазначеної мети передбачає розв'язання таких завдань:

- встановити зміст міжнародної правової охорони суміжних прав організацій радіомовлення та сутність її перспективного оновлення;
- дослідити особливості правової охорони суміжних прав організацій радіомовлення відповідно до законодавства Європейського Союзу;

- визначити етапи становлення і розвитку законодавства України у сфері суміжних прав організацій радіомовлення та законодавства, яке регулює діяльність мовників;
- з'ясувати сутність програми організації радіомовлення як об'єкта суміжних прав, її складових, змісту і характеру діяльності з її формування;
- встановити особливості радіомовника як суб'єкта суміжних прав;
- визначити характерні риси особистих немайнових прав у сфері суміжних прав та проаналізувати особисті немайнові права організації мовлення як суб'єкта суміжних прав;
- дослідити майнові суміжні права організацій радіомовлення та способи використання програми організації радіомовлення;
- виявити випадки вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав, які можуть застосовуватися у діяльності організації радіомовлення як суб'єкта суміжних прав;
- з'ясувати випадки використання об'єктів суміжних прав, під які підпадає використання програми організації радіомовлення;
- виявити недоліки і колізії у чинному законодавстві України та запропонувати шляхи його удосконалення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з формуванням і використанням програми організації радіомовлення та охороною суміжних прав організацій радіомовлення.

Предметом дослідження є правове регулювання суміжних прав організацій радіомовлення.

Методи дослідження. Проведення дисертаційного дослідження здійснювалося з використанням загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, застосування яких забезпечило всебічний та об'єктивний аналіз предмета дослідження.

Історико-правовий метод використовувався для встановлення етапів розвитку міжнародного законодавства у сфері охорони суміжних прав організацій радіомовлення, законодавства Європейського Союзу у цій сфері та законодавства України, яке регулює діяльність організацій радіомовлення і передбачає охорону прав на програми організацій радіомовлення.

Із застосуванням порівняльно-правового методу було здійснено порівняльну характеристику норм права Європейського Союзу із законодавством України у сфері суміжних прав організацій радіомовлення, а також положень законодавства України у сфері суміжних прав організацій радіомовлення і діяльності медіа, яке діяло до 2023 року, з чинним законодавством України у цих сферах, характеристику законодавчих новел.

Застосування догматичного методу було здійснено для дослідження різних наукових тлумачень основних понять у сфері суміжних прав організацій радіомовлення та формулювання власних визначень цих понять.

Діалектичний метод використовувався для з'ясування сутності і взаємозв'язку основних понять у сфері суміжних прав організацій радіомовлення, таких як програма організації радіомовлення, організація радіомовлення, радіомовник, редакційний контроль, аудіальна інформація у складі програми організації радіомовлення, формування програми організації радіомовлення, трансляція і ретрансляція програми організації радіомовлення, інтерактивне надання доступу до програми організації радіомовлення.

Із застосуванням формально-логічного методу, методів аналізу і синтезу було визначено основні ознаки і характерні риси усіх основних понять у сфері суміжних прав організацій радіомовлення.

На основі системно-структурного і формально-юридичного методів було побудовано концепцію охорони суміжних прав організацій радіомовлення з виділенням особливостей об'єкта правової охорони,

суб'єкта прав, змісту особистих немайнових прав і майнових суміжних прав та випадків вільного використання програми організації радіомовлення.

Застосування техніко-юридичного методу здійснювалося для формулювання пропозицій з уточнення і удосконалення законодавства України у сфері діяльності організацій радіомовлення та охорони суміжних прав на програму організації радіомовлення.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові і аналітичні праці національних та зарубіжних фахівців, у яких викладено науково обґрунтовані висновки щодо міжнародного законодавства і права Європейського Союзу у сфері суміжних прав організацій мовлення, права інтелектуальної власності в цілому, суміжних прав, діяльності телерадіоорганізацій як суб'єктів суміжних прав, програми організації мовлення як об'єкта суміжних прав, особистих немайнових прав, способів використання об'єктів суміжних прав, видів вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав.

При підготовці дослідження проаналізовано і опрацьовано наукові монографії, дисертаційні роботи, наукові статті та аналітичні публікації таких національних і зарубіжних учених, як У. Б. Андрусів, Н. В. Бочарова, О. М. Боярчук, Ю. П. Бурило, Т. М. Вахонєва, І. Я. Верес, В. С. Дроб'язко, К. де ла Дюрантаї, С. Дюссолей, Р. Є. Еннан, О. Б. Єліферов, К. О. Зеров, Ю. М. Капіца, С. Й. Литвин, Д. Ліпчик, В. Румпхорст, Х. Руйсенаарс, Д. Сегал, Н. Є. Сорока, А. Стровел, І. А. Стройко, С. К. Ступак, В. М. Троцька, Г. О. Уразова, Л. В. Федюк, О. І. Харитонова, П. Б. Хугенхольц, Д. М. Чибісов, С. І. Шимон, А. С. Штефан, Г. Шьотц, Ю. Л. Юринець, І. Є. Якубівський, Н. Є. Яркіна та інші.

Нормативним підґрунтям дослідження стали:

- Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом;
- міжнародні договори у сфері охорони суміжних прав організацій радіомовлення – Міжнародна конвенція про охорону інтересів

виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римська конвенція), Конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, які передаються через супутники (Брюссельська супутникова конвенція), Угода про торговельні аспекти права інтелектуальної власності;

- законодавчі акти Європейського Союзу, які регулюють суміжні права організацій мовлення – Директива (ЄС) 2019/789 Європейського Парламенту і Ради від 17 квітня 2019 року про встановлення правил здійснення авторського права і суміжних прав, що застосовуються до певних онлайн-трансляцій організацій мовлення та ретрансляцій телерадіопрограм, та внесення змін до Директиви Ради 93/83/ЄЕС, Директива 2010/13/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 10 березня 2010 року про координацію деяких положень, встановлених законодавством, нормативними актами або адміністративними діями в державах-членах стосовно надання аудіовізуальних медіа-послуг, Директива 93/83/ЄЕС від 27 вересня 1993 року про координацію деяких правил, що стосуються авторського права і прав, пов'язаних з авторським правом, які застосовуються до супутникового мовлення і кабельної ретрансляції, Директива 2001/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 22 травня 2001 року про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві, Директива 2006/115/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 року про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності, Директива 2006/116/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 року про строк охорони авторського права і деяких суміжних прав, Директива 2019/790/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому

ринку та внесення змін до Директив 96/9/ЄС і 2001/29/ЄС, Рекомендації Rec (2002) 7 Комітету Міністрів Ради Європи про заходи щодо посилення охорони суміжних прав організацій мовлення;

- законодавчі акти України у сфері діяльності організацій мовлення та охорони їх суміжних прав – Цивільний кодекс України, Закони України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року та 2022 року, «Про телебачення і радіомовлення», «Про медіа», «Про інформацію», «Про електронні комунікації» і пов'язані з ними законодавчі і підзаконні акти,
- проекти нормативно-правових актів у зазначених сферах – проєкт договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення, проекти нормативно-правових актів України у сфері діяльності організацій радіомовлення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем правової охорони суміжних прав організацій радіомовлення за законодавством України та Європейського Союзу.

За результатами проведеного дослідження сформовано науково обґрунтовану концепцію правової охорони суміжних прав організацій радіомовлення крізь призму об'єкта правової охорони, суб'єкта суміжних прав, змісту особистих немайнових прав і майнових суміжних прав та випадків вільного використання програми організації радіомовлення, виявлено прогалини, недоліки і колізії у чинному законодавстві України та запропоновано шляхи їх подолання.

Наукова новизна одержаних результатів сформульована у таких основних положеннях:

Уперше:

1. Обґрунтовано основні етапи формування і розвитку національного законодавства у сфері діяльності організацій мовлення та їх суміжних прав: 1) становлення законодавства (1993 рік) – прийняття Закону України «Про телебачення і радіомовлення», який уперше комплексно врегулював відносини у сфері мовлення, і Закону України «Про авторське право і суміжні права», яких уперше ввів у правову систему України поняття суміжних прав; 2) системне оновлення законодавства (2001-2006 роки) – викладення Законів України «Про телебачення і радіомовлення» та «Про авторське право і суміжні права» у нових редакціях, які істотно розвинули та удосконалили відповідні їм сфери правового регулювання; 3) трансформація законодавства (2022 рік) – прийняття нових Законів України «Про авторське право і суміжні права» та «Про медіа», які осучаснили правове регулювання та сприяли гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу у відповідних їм сферах.
2. Сформовано концепцію радіомовника як суб'єкта суміжних прав, яка включає два обов'язкових та взаємопов'язаних елементи: формування під своїм редакційним контролем програми радіомовлення, що призводить до появи об'єкта, який може набути правову охорону суміжними правами, та трансляцію програми радіомовлення для одночасного масового приймання користувачами, внаслідок факту першого здійснення якої виникають суміжні права на програму радіомовлення.
3. Визначено, що об'єктом суміжних прав в умовах оновленого правового регулювання в Україні повинна визнаватися не програма організації мовлення, а програма мовлення – телемовлення або радіомовлення. Враховуючи, що радіомовником згідно з Законом

України «Про медіа» може бути як юридична особа, так і фізична особа, яка не є організацією і тому не може підпадати під поняття «організація мовлення», формулювання назви об'єкта суміжних прав мовників у нормах законодавства України слід замінити на «програма мовлення».

4. Сформовано систему ознак особистих немайнових прав у сфері суміжних прав: 1) ці права виникають у фізичних та/або юридичних осіб; 2) підставою їх виникнення є утворення об'єкта суміжних прав (здійснення виконання, вироблення фонограми, відеограми) або здійснення дій, передбачених законом (перша трансляція програми організації мовлення); 3) ці права можуть виникати в результаті здійснення економічної діяльності, проте самі по собі не мають економічного характеру; 4) виражають зв'язок між об'єктом суміжних прав і відповідним суб'єктом та не залежать від майнових суміжних прав; 5) є невідчужуваними; 6) охороняються безстроково.
5. Обґрунтовано, що особистим немайновим правом організації мовлення повинно бути не право зазначати своє найменування у зв'язку з використанням програми організації мовлення, а право зазначати або повідомляти назву телеканалу чи радіоканалу, на якому використовується програма організації мовлення. Це враховує вимоги Закону України «Про медіа» стосовно випуску кожного медіа у світ під постійною назвою, яка дозволяє розрізняти медіа між собою, та інтереси мовників щодо зазначення чи іншого повідомленні назви радіоканалу чи телеканалу при використанні програми організації мовлення.
6. Визначено, що майнові суміжні права організації мовлення на запис програми організації мовлення, відтворення і розповсюдження копій (примірників) цього запису не реалізуються на практиці, тому що кожна програма як сукупність певних складових розрахована на

однократне використання, а попит на придбання записів програми відсутній. Закріплення у Законі України «Про авторське право і суміжні права» запису, відтворення та розповсюдження копій (примірників) цього запису як способів використання програми організації мовлення розраховане на те, щоб організація мовлення могла забороняти фіксування, відтворення і розповсюдження записів її програм і таким чином перешкоджати їх незаконному використанню.

7. Обґрунтовано, що передбачені законом випадки вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав не застосовуються у діяльності організацій радіомовлення при формуванні програми організації мовлення як об'єкта суміжних прав, тому що формування програми організації мовлення не належить до сфери суспільних інтересів, які повинні забезпечуватися законодавством у сфері авторського права і суміжних прав. Випадки вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав застосовуватися тільки при створенні окремих програм – програм новин, різноманітних шоу, які можуть охоронятися авторським правом і входити як складові у програму організації мовлення. Програма організації радіомовлення як сукупність різних матеріалів може підпадати під випадки вільного використання об'єктів суміжних прав доволі обмежено, оскільки такі випадки в основному розраховані на використання окремих програм у складі програми організації радіомовлення.

Удосконалено:

1. Тлумачення змісту діяльності радіомовника з добору радіопрограм та їх організацію в хронологічному порядку як такої, що полягає у формуванні програми радіомовлення, а не створення радіоканалу, як

визначено у нормах Закону України «Про медіа». З однієї сторони, радіоканал як канал мовлення не являє собою сукупність підібраних радіопрограм, а є комплексом матеріальних та електронних засобів, який робить можливою передачу сигналу трансляції програми радіомовлення для масового приймання користувачами. З другої сторони, не існує якого-небудь іншого об'єкта, який був би результатом поєднання програм у певну сукупність і при цьому не підпадав би під поняття програми мовлення.

2. Поняття редакційного контролю: це вирішальний вплив суб'єкта у сфері аудіовізуальних медіа, суб'єкта у сфері друкованих медіа та/або суб'єкта у сфері онлайн-медіа на забезпечення точності, об'єктивності, неупередженості та збалансованості інформації, перевірку її достовірності та порядок її поширення з урахуванням вимог законодавства та стандартів журналістики у зв'язку із створенням або добором, організацією та поширенням програм або іншої масової інформації.
3. Поняття програми організації мовлення: це сукупність програм та іншої інформації, яка поєднана відповідно до програмної концепції мовлення і транслюється мовником за розкладом програм.
4. Перелік аудіальної інформації, яка може входити до складу програми організації радіомовлення: це програма новин, аналітична, розважальна чи інша програма, трансляція спортивного чи іншого заходу, добірка фонограм, які містять виконання музичних творів з текстом або без тексту.
5. Поняття ретрансляції як дії з прийому і одночасного розповсюдження програм телеканалу або радіоканалу або їх частин, що здійснюється іншою особою, ніж організація мовлення, яка передає сигнал, і передбачає незначну затримку у часі, яка зумовлена технічними процесами, що відбуваються між прийомом сигналу від

організації мовлення, яка його передає, і розповсюдженням сигналу для публіки.

Набули подальшого розвитку:

1. Положення про необхідність прийняття нового міжнародного договору у сфері суміжних прав організацій мовлення у частині, що такий договір враховуватиме сучасний рівень світового мовлення та технологій передачі інформації, оскільки існуючі міжнародні стандарти правової охорони у цій сфері походять з Римської конвенції 1961 року і не кореспондують у повній мірі потребам радіомовників.
2. Положення про те, що законодавство Європейського Союзу у сфері суміжних прав організацій мовлення сформоване не за принципом прийняття окремої директиви (директив), а шляхом поєднання норм про суміжні права на програму організації мовлення з нормами про авторське право і суміжні права інших суб'єктів. При цьому директиви Європейського Союзу регулюють лише основні питання, пов'язані з майновими суміжними правами організацій мовлення, а національні законодавства держав-членів у цій частині є більш розвиненими і виходять за межі положень директив.
3. Положення про те, що програма організації мовлення не є складеним твором, оскільки законодавець розмежовує складений твір як результат творчої діяльності і програму організації мовлення як результат не творчої, а організаційно-технічної діяльності та визначає різні режими правової охорони цих об'єктів. Складений твір охороняється за умови здійснення творчого внеску в упорядкування (підбір та/або розташування) творів. Програма організації мовлення підлягає правовій охороні без здійснення

творчого внеску у підбір і формування сукупності матеріалів, які будуть транслюватися публіці.

Практичне значення одержаних результатів. Результати здійсненого дослідження, сформульовані у ньому висновки і пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідній роботі – для подальшого дослідження проблем правового статусу організацій радіомовлення як суб'єктів суміжних прав, правової кваліфікації програми організації радіомовлення як об'єкта правової охорони, особистих немайнових прав організацій радіомовлення, змісту майнових суміжних прав організацій радіомовлення та винятків з цих прав;
- у правотворчій діяльності – для удосконалення чинного законодавства України, яке регулює суспільні відносини щодо формування і використання програм організацій радіомовлення та захисту прав на них, законодавства у сфері діяльності аудіовізуальних медіа;
- у правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики реалізації норм права, при проведенні експертних досліджень щодо програм організацій радіомовлення, у судовій практиці з метою тлумачення норм законодавства;
- у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін, пов'язаних з правом інтелектуальної власності, суміжними правами, окремими аспектами діяльності медіа та при підготовці навчально-методичних матеріалів зазначеної тематики.

Особистий внесок дисертанта. Дисертація є самостійною завершеною науковою роботою, в якій виражено авторський підхід до розв'язання теоретичних і практичних проблем суміжних прав організацій радіомовлення. Викладені в дисертації теоретичні положення, висновки та

пропозиції були розроблені автором самостійно на основі аналізу наукових та нормативно-правових джерел. Наведені фрагменти праць інших авторів мають відповідні посилання і використані виключно з метою ілюстрації існуючих наукових підходів, критичного аналізу, аргументації окремих положень роботи.

Апробація результатів дисертації. Окремі положення дисертації доповідалися автором на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних заходах, а саме: III Міжнародна науково-практична онлайн конференція «Правові виклики сучасності: законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми» (м. Чернівці, 06 грудня 2022 р.; тези опубліковано); V Всеукраїнська науково-практична конференція «Право, інтелектуальна власність, креативні індустрії: сучасний вимір і подальші перспективи» (м. Київ, 19 травня 2023 р.; тези опубліковано); XI Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів з проблем інтелектуальної власності «Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри» (м. Київ, 12 жовтня 2023 р.; тези опубліковано); міжнародна науково-практична конференція «Правове регулювання цифрової економіки та штучного інтелекту: національний та міжнародний виміри» (м. Київ, 16 листопада 2023 р.; тези опубліковано); круглий стіл «Актуальні проблеми права інтелектуальної власності та креативних індустрій» (м. Київ, 06 червня 2024 р.; тези опубліковано); III Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми правового регулювання забезпечення особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації» (м. Ужгород, 10 квітня 2025 р.; тези опубліковано).

Публікації. Основні результати дисертації викладено у 10 наукових працях: 4 наукових статтях, включених МОН України до переліку наукових

фахових видань з юридичних наук, а також 6 тезах доповідей на науково-практичних заходах.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 231 сторінку, з них основного тексту 193 сторінки. Список використаних джерел налічує 196 найменувань. Додатки розміщено на 7 сторінках.

РОЗДІЛ І

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СУМІЖНИХ ПРАВ ОРГАНІЗАЦІЙ РАДІОМОВЛЕННЯ

1.1. Міжнародно-правова охорона суміжних прав організацій радіомовлення

Початком розвитку радіомовлення вважається 1921 рік, коли у США було запроваджено регулярні трансляції інформаційних і розважальних радіо шоу. В Україні перша передача «Українського радіо» вийшла в ефір 16 листопада 1924 року [114]. Радіо технології швидко охопили весь світ і набули великої популярності. Разом з тим, права інтелектуальної власності організацій радіомовлення щодо трансляцій своїх програм довгий час на міжнародному рівні не передбачалися.

Авторське право почало охоронятися на міжнародному рівні у 1886 році, коли було прийнято Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів [139]. Суміжні права набули міжнародну правову охорону через більше ніж 70 років після введення міжнародної охорони авторського права. Це відбулося з прийняттям Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення, вчиненої у Римі 26 жовтня 1961 року [70] (Римська конвенція). До того національні законодавства деяких держав визнавали певні права тільки щодо виконань і фонограм. Інтереси організацій радіомовлення щодо їх програм у національних законодавствах не враховувалися.

Потреба у встановленні такої охорони виникла тоді, коли були винайдені засоби, які дозволяли ретранслювати ефір радіостанцій. Перед радіоорганізаціями гостро постала проблема правового впливу на

ретрансляцію їх програм. З однієї сторони, як відзначають фахівці Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), «не маючи повноважень контролювати використання їх передач, організації мовлення не могли гарантувати виконавцям або авторам, що передачі не досягнуть ширшої аудиторії, ніж передбачалося при видачі дозволу на передачу» [161, с. 12]. З іншої сторони, у забезпечення мовлення здійснювалися значні інвестиції, яким також потребувався захист.

У 1939 році було розроблено попередній проєкт міжнародної конвенції про права організацій мовлення як додаток до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів [28, с. 10], проте через початок Другої світової війни будь-яка діяльність щодо нього була припинена. Роботу над цим проєктом було відновлено під час Брюсельської конференції з перегляду Бернської конвенції. За результатами цієї конференції у 1951 році затверджено попередній проєкт Міжнародної конвенції про охорону інтересів артистів-виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення. Проте у подальшому до цього документу від експертів з різних держав надійшло настільки багато критичних зауважень, що від нього вирішили відмовитися [176, с. 820].

Новий проєкт конвенції щодо охорони інтересів артистів-виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення був розроблений у 1956 році комітетом експертів, залучених Міжнародним бюро праці. Це був проєкт самостійного міжнародного договору, а не додаток до Бернської конвенції. У 1957 році за ініціативою ЮНЕСКО та Міжнародного бюро Бернського союзу було підготовлено ще один проєкт конвенції. Внаслідок доопрацювання цих документів та усунення розбіжностей між ними у 1960 році було розроблено новий проєкт, у подальшому покладений в основу Римської конвенції [161, с. 12].

Таким чином, перед прийняттям першого міжнародного акту у сфері охорони суміжних прав організацій мовлення була проведена багатоетапна

підготовча робота, яка тривала понад 20 років. Як зазначила У. Б. Андрусів, «на відміну від більшості міжнародних конвенцій, укладених наприкінці XIX ст., які були результатом вдосконалення, систематизації та уніфікації уже існуючого національного нормативно-правового регулювання, Римська конвенція стала спробою встановити міжнародні норми відносно юридичної концепції, яка на момент підписання документа ще не знайшла належного закріплення у національному законодавстві» [6, с. 19].

Отже, Римська конвенція унікальна в тому, що вона, на відміну від вже існуючого досвіду прийняття міжнародних актів у сфері права інтелектуальної власності, містила норми щодо сфер суспільних відносин, які ще не регулювалися на рівні майже всіх національних законодавств. Це поклало початок новому підходу, який пізніше застосовувався і в інших міжнародних актах: конвенція встановила нові права та обов'язки, які держави-учасниці повинні передбачити у своєму національному законодавстві.

Римська конвенція не використовує термін «суміжні права». Вважається, що цей термін з'явився на Брюсельській конференції з перегляду Бернської конвенції 1948 року, в рамках якої було порушено питання про можливість охорони інтересів артистів-виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення. Хоча тоді це питання не було вирішене, права артистів-виконавців були названі як «права, суміжні з авторськими» [176, с. 701]. Проте у Римській конвенції, яка в той час розроблялася, цей термін не одержав закріплення.

В основу Римської конвенції покладено принцип національного режиму охорони. Національний режим охорони поширюється на організації мовлення, штаб-квартири яких розташовані на території держави, щодо телерадіомовлення, здійснюваного за допомогою передавачів, розташованих на території цієї держави (ст. 2). У науковій літературі цей режим описується як обов'язок кожної держави-учасниці забезпечувати

надання іноземним виконавцям, виробникам фонограм та організаціям мовлення такий же рівень охорони їх прав, який забезпечується національним законодавством цієї держави для її громадян і юридичних осіб [17, с. 17].

Під дію Римської конвенції підпадають тільки передачі, призначені для приймання публікою. Ця ознака включена у визначення телерадіомовлення у ст. 3, а тому передача даних в рамках визначеної групи осіб з використанням систем радіозв'язку не є об'єктом охорони суміжними правами. Як зазначила Д. Ліпчик, «передачею в ефір не вважаються передачі, призначені для приймання однією особою або чітко визначеною групою осіб (морськими суднами, літаками, міськими таксі тощо)» [176, с. 825].

В той же час, термін «телерадіомовлення» у Римській конвенції включає передачу звуків або зображення тільки бездротовими засобами [48, с. 260]. Причиною такого вузького розуміння стало те, що на час прийняття конвенції кабельне телебачення тільки починало розвиватися в окремих країнах і ще не набуло глобального розвитку. З цих причин було прийнято вважати, що «мовлення означає лише передачу за допомогою хвиль Герца або інших бездротових засобів» [161, с. 24]. Це повністю задовольняло сферу радіомовлення, проте не охоплювало трансляцію і ретрансляцію телевізійних програм у кабельних мережах.

Основною метою Римської конвенції вважається «захист від нелегального присвоєння або піратського використання результатів однієї особи (в сфері виконавських мистецтв, виробництва фонограм або ефірного мовлення) іншою особою» [107, с. 166]. Цим, напевно, можна пояснити той факт, що Римська конвенція не передбачає охорону особистих немайнових прав для жодного суб'єкта суміжних прав. Римська конвенція встановлює тільки майнові права, які надають можливість використовувати відповідний об'єкт і впливати на його використання третіми особами.

У ст. 13 Римської конвенції за організаціями мовлення закріплено право дозволяти або забороняти:

- ретрансляцію своїх телерадіопередач, під якою у ст. 3 конвенції мається на увазі одночасна передача телерадіопродукції однієї організації мовлення іншою організацією мовлення;
- запис своїх телерадіопередач;
- відтворення записів своїх телерадіопередач, яке тлумачиться у ст. 3 конвенції як виготовлення одного або декількох примірників запису;
- публічне сповіщення телерадіопередач у місцях, доступних для публіки за вхідну плату.

Цей перелік способів використання програми організації мовлення є вичерпним і жодних інших способів її використання Римська конвенція не встановлює. Останній спосіб, наведений у цьому переліку, не придатний для застосування у сфері радіомовлення і давно втратив практичне значення для телевізійного мовлення. Вже у 90-ті роки минулого століття було справедливим твердження, що установи, «які беруть плату за вхід з людей, що прийшли подивитися телевизор, уже в минулому» [101, с. 194], і тим паче такі установи не актуальні у XXI столітті. З цих причин складно погодитися з думкою Т. М. Вахонєвої, викладеною у публікації 2013 року, що відсутність механізму стягнення плати за перегляд публікою програм у спеціально відведених місцях є істотною прогалиною законодавства [19, с. 145-146]. Правове регулювання порядку стягнення цієї плати не потрібне, тому що установ, які пропонують перегляд телевізійних програм за плату у спеціальному приміщенні, вже давно не існує.

Для виникнення і здійснення прав на програму організації мовлення не вимагається виконання яких-небудь формальностей. Програма організації мовлення не повинна вноситися у якісь реєстри чи іншим чином формалізуватися для того, щоб розпочалася її правова охорона.

У ст. 14 Римської конвенції встановлено мінімальний двадцятирічний строк правової охорони, який обчислюється від закінчення календарного року з моменту, коли відбулася передача в ефір.

У ч. 2 ст. 15 державам-учасницям надається право встановити у національному законодавстві винятки і обмеження з майнових прав організацій мовлення щодо використання в особистих цілях, використання коротких уривків з метою повідомлення про поточні події, короткострокового запису, здійснюваного на своєму власному обладнанні і для своїх власних передач, та використання в учбових або науково-дослідних цілях. Цей перелік не є вичерпним. Згідно з ч. 2 ст. 15 Римської конвенції кожна держава може передбачити у своєму законодавстві такі ж обмеження майнових прав організацій мовлення, які встановлені її законодавством щодо охорони авторського права на твори літератури і мистецтва.

Таким чином, у Римській конвенції враховано усі мінімально необхідні аспекти правової охорони суміжних прав організацій мовлення. Проте конвенція формувалася в умовах існуючого на той час рівня технічного розвитку, а її розробники не могли передбачити зміни, які відбулися вже невдовзі.

У 1965 році, всього лише через чотири роки після прийняття Римської конвенції, розпочав мовлення перший супутник зв'язку Міжнародної організації супутникового зв'язку (INTELSAT) [183, с. 98]. Це стало новим викликом для міжнародної системи охорони права інтелектуальної власності, тому що залишалось дискусійним питання, чи включає визначення телерадіомовлення у Римській конвенції передачу сигналів через супутник, чи не включає його.

У жовтні 1968 року з цього питання була проведена конференція, в ході якої багато експертів стверджували, що визначення мовлення за Римською конвенцією не охоплює передачу через супутник [138, с. 58].

Протягом 1971-1973 років урядові експерти розглянули декілька варіантів вирішення цієї проблеми, включаючи перегляд Римської конвенції або прийняття нової багатосторонньої конвенції. В результаті було досягнуто домовленості про необхідність розроблення і прийняття нової конвенції. Було погоджено, що майбутня конвенція належатиме до сфери не міжнародного приватного права, а до міжнародного публічного права і «залишатиме за державами-учасницями свободу самостійно обирати найбільш доцільні засоби недопущення піратського використання на своїй території програм, що передаються через супутник» [176, с. 877].

21 травня 1974 року у Брюсселі було прийнято Конвенцію про розповсюдження несучих програми сигналів, які передаються через супутники [59] (Брюссельська супутникова конвенція). Цей акт не містить жодного положення про суміжні права організацій мовлення, проте водночас розширює обсяг охорони сфери мовлення. У цьому відношенні зазначено, що це відбулося «шляхом встановлення заборони несанкціонованого розповсюдження сигналів, несучих програми, переданих за допомогою супутника, незалежно від того факту, що такі сигнали непридатні для прийому широкою аудиторією і, як наслідок, їх випромінювання не є ефірним мовленням за визначенням, що міститься у Римській конвенції» [27, с. 81].

Важливим нововведенням Брюссельської супутникової конвенції є визначення поняття «програма», під якою у ст. 1 запропоновано розуміти сукупність матеріалів, отримуваних безпосередньо або у записі, що складаються з зображень, звуків або зображень і звуків, що передається через сигнали з метою подальшого розповсюдження. Це тлумачення було покладене в основу визначення програми організації мовлення у законодавстві багатьох держав світу, в тому числі України. Проте конвенція не охороняє трансльовану програму. Як відзначено з цього приводу, Брюссельська супутникова конвенція тільки покладає зобов'язання на

договірні держави перешкоджати розподілу несучих програми сигналів, що проходять через супутник, тією організацією-розподільником, для якої ці сигнали не були призначені [67, с. 183-184].

Також у ст. 1 Брюсельської супутникової конвенції визначаються такі поняття, як сигнал, супутник, випромінюваний сигнал, вторинний сигнал, орган-джерело, орган-розповсюджувач і розповсюдження (стосовно сигналу). Конвенція покладає на держав-учасниць зобов'язання вживати відповідні заходи по запобіганню розповсюдженню сигналу (ст. 2), проте не визначає навіть приблизний перелік таких заходів. Отож, кожна держава самостійно вирішує, яким чином вона буде забезпечувати дотримання цієї вимоги.

У ст. 4 конвенції згадуються винятки і обмеження, у зв'язку з якими заходи по запобіганню розповсюдженню сигналу можуть не застосовуватися, коли сигнал:

- несе короткі витяги з програми, що передається за допомогою сигналів, що містять повідомлення про поточні події, але тільки в тому обсязі, який виправдано інформаційною метою таких витягів;
- несе як цитати короткі витяги з програми, що передається за допомогою сигналів, за умови, що такі цитати відповідають чесній практиці і виправдані інформаційними цілями таких цитат;
- несе програму, що передається за допомогою сигналів, враховуючи, що розповсюдження ведеться винятково з метою просвіти, у тому числі для освіти дорослих, або з метою наукових досліджень там, де держава-учасниця розглядається як країна, що розвивається, відповідно до встановленої практики Організації Об'єднаних Націй.

Ці положення разом з нормами ст. 15 Римської конвенції слугували основою для формування національних систем винятків і обмежень майнових суміжних прав організацій мовлення. Разом з тим, Брюсельська супутникова конвенція не змінила сутність правової охорони суміжних

прав організації мовлення, яка залишилася на тому самому рівні, що був встановлений у Римській конвенції.

Наступним міжнародним актом, який охороняє суміжні права організацій радіомовлення, стала Угода про торговельні аспекти права інтелектуальної власності, прийнята 15 квітня 1994 року [113] (Угода ТРІПС). Її особливість полягає у тому, що вона є першим міжнародним актом, який поєднує у собі положення щодо правової охорони різних об'єктів права інтелектуальної власності: авторського права і суміжних прав, торговельних марок, географічних зазначень, промислових зразків, винаходів тощо. Також Угода ТРІПС встановила низку процедур врегулювання спорів, які охоплюють діяльність національних та міжнародних судових й адміністративних органів. Це істотно відрізняє Угоду ТРІПС від інших раніше прийнятих міжнародних конвенцій, які таких положень не містять.

Фахівці називають Угоду ТРІПС актом, який включає інтелектуальну власність у правове поле міжнародної торгівлі [138, с. 62], тому що основна ідея цієї угоди полягає у встановленні режиму правової охорони інтелектуальної власності, який не перешкоджає здійсненню міжнародної торгівлі. За обґрунтуванням Д. М. Чибісова, «головною метою ТРІПС є забезпечення того, щоб національні заходи з охорони прав інтелектуальної власності не стали бар'єрами для міжнародної торгівлі, але збалансовано поєднали інтерес правовласника з інтересом споживача продукції з інтелектуальною складовою» [125, с. 155].

Серед міжнародних договорів, які включають права організацій мовлення щодо їх програм, Угода ТРІПС є першим міжнародним договором, де використовується термін «суміжні права». Це має місце у назві Розділу 1 Частини II – Авторське право і суміжні права.

Національний режим, на якому ґрунтується Угода ТРІПС, покладає на кожного члена обов'язок надати підданим інших членів режим не менш

сприятливий, ніж той, який він надає своїм підданим щодо захисту інтелектуальної власності (ч. 1 ст. 3). У ст. 4 Угоди встановлено режим найбільшого національного сприяння, згідно з яким будь-яка перевага, сприяння, пільга або імунітет, що надається членом підданим будь-якої іншої країни, повинні бути негайно і безумовно надані підданим всіх інших членів. Це зобов'язання не поширюється на будь-яку перевагу, сприяння, пільгу або імунітет, надані членом стосовно прав радіомовних організацій, не передбачених цією Угодою.

Суміжним правам організацій мовлення присвячено ч. 3, ч. 5 ст. 14 Угоди ТРІПС. Згідно з цими положеннями організації мовлення мають право забороняти здійснювати без їх дозволу фіксування, відтворення та ретрансляцію через радіомовні засоби, а також передачу телевізійними засобами своїх програм. Угода ТРІПС не містить тлумачення мовлення, а тому прийнято вважати, що сфера її застосування поширюється і на ефірне мовлення, і на кабельну ретрансляцію [6, с. 26].

Строк охорони суміжних прав організацій мовлення згідно з Угодою ТРІПС триває щонайменше 20 років, починаючи від закінчення календарного року, коли була зроблена передача. Тож, Угода не збільшила строк правової охорони, який був встановлений для суміжних прав організацій мовлення у Римській конвенції.

Серед фахівців поширена думка, що Угода ТРІПС відтворює обсяг суміжних прав, передбачених Римською конвенцією [132, с. 31]. Разом з тим, Угода ТРІПС не згадує про публічне сповіщення телерадіопередач у місцях, доступних для публіки за вхідну плату, що належить до способів використання програм організацій мовлення згідно з Римською конвенцією. Також у Римській конвенції правомочності організацій мовлення визначені як право дозволяти або забороняти вчинення певних дій, в той час як Угода ТРІПС встановлює лише право забороняти їх вчинення. Тому точніше буде

визначити, що Угода ТРІПС не ввела жодного нового права для організацій мовлення щодо їх програм [47, с. 19].

Після прийняття Угоди ТРІПС у системі міжнародних договорів щодо охорони суміжних прав організацій радіомовлення не з'явився жоден новий акт. Враховуючи, що Угода ТРІПС у цій частині базується на Римській конвенції, яка з моменту її прийняття жодного разу не переглядалася і діє у своїй первинній редакції, можна обґрунтовано стверджувати, що на сьогодні суміжні права організацій радіомовлення на міжнародному рівні відповідають стандартам 1961 року.

Ці стандарти вважалися застарілими вже у 1980-х роках, коли змінилися технології здійснення радіомовлення і телемовлення. Як відзначив В. Румпхорст, на момент прийняття Римської конвенції «радіомовлення на частотах FM, по суті, не існувало; нікому не були відомі транзисторні радіоприймачі; цифрове мовлення неможливо було собі уявити; супутникове мовлення було подібне науковій фантастиці; цю ситуацію ідеально відображає Римська конвенція» [101, с. 193]. Крім того, у 1989 році була винайдена одночасна передача традиційних радіо- і телепередач через всесвітню мережу Інтернет [183, с. 99], але при підготовці Римської конвенції такі можливості не могли навіть теоретично припускатися. Ці та інші чинники у другій половині 90-х років минулого століття спонукали ВОІВ до всебічного вивчення питання про розробку нового міжнародного договору у сфері охорони прав організацій мовлення.

Перший симпозіум з цього приводу відбувся у Манілі 1997 року за участю представників близько 50 країн світу. В ході симпозіуму поряд з підтримкою ідеї щодо міжнародної гармонізації суміжних прав у сфері мовлення було також висловлено думки про її передчасність, оскільки для цього спочатку потрібно забезпечити адекватну охорону на рівні національних законодавств, що було здійснено не в усіх країнах. Крім того,

національні мовники повинні переконати свої уряди у тому, що розширення обсягу їх прав дійсно необхідне [196]. Проте такі сумніви не стали бар'єром для початку опрацювання нового міжнародного договору.

З 1998 року почалося обговорення питань, які типи чи способи передачі сигналу повинні підлягати правовій охороні, який обсяг правової охорони повинен надаватися організаціям мовлення, які права з урахуванням нових технологій слід гарантувати організаціям мовлення, якою повинна бути тривалість охорони цих прав і які винятки і обмеження з них слід встановити [182].

29 лютого 2004 року було прийнято консолідований текст договору про охорону прав організацій мовлення [193], до якого протягом подальших років неодноразово вносилися зміни. Остання версія тексту договору (на момент завершення написання дисертації) була підготовлена у квітні 2025 року [194], проте робота над ним поки що не завершена. Це нагадує роботу над Римською конвенцією, яка теж тривала більше 20 років. Після багатьох спроб доопрацювати проєкт договору ВОІВ дискусійними залишалися питання, чи повинен договір встановлювати мінімальний рівень охорони стосовно передачі в ефір через комп'ютерні мережі, якими мають бути наслідки введення права на запис, обсягу винятків і обмежень [195]. Отож, текст договору принаймні у цій частині ще може змінитися, проте його основні положення вже здаються узгодженими.

Метою розробки проєкту Договору ВОІВ є зміцнення міжнародної системи охорони прав організацій мовлення без шкоди для охорони творів та об'єктів суміжних прав, що включені в несучі програми сигнали.

Проєкт Договору ВОІВ містить низку важливих положень, які будуть більш детально проаналізовані в ході цього дослідження при розгляді питань про суміжні права організацій радіомовлення та об'єкта, щодо якого надаються ці права. Серед основних положень проєкту положень необхідно виділити такі.

По-перше, об'єктами охорони у проєкті Договору ВОІВ визначено несучий програму сигнал та сигнал, що передує трансляції (ст. 3). Поширення правової охорони на несучий програму сигнал розглядається у національній науці як позитивне уточнення, яке враховує, що програма організації мовлення в цілому існує у якості сигналу, який несе у собі сукупність певних матеріалів [129, с. 96]. З технічної сторони, «передавання організацією мовлення зображень і звуків на відстань зумовлюється фізичними процесами, пов'язаними з цим сигналом; з точки зору фізики, програма організації мовлення невіддільна від сигналу, що несе її» [130, с. 72]. Проте існує і думка, що такий підхід до визначення об'єкта правової охорони є суто технічним і не бере до уваги творчий внесок організацій мовлення [5, с. 41]. Це питання буде детально розглянуте у цьому дослідженні при характеристиці програми організації мовлення як об'єкта суміжних прав, проте варто відзначити, що проєкт Договору ВОІВ не розглядає діяльність організацій мовлення як творчу діяльність.

По-друге, поняття трансляції згідно з проєктом Договору ВОІВ охоплює усі засоби передачі несучого програми сигналу, бездротові, дротові, передачу через супутник, передачу зашифрованих сигналів (ст. 2). Отже, проєкт закладає передумови для відсутності спорів щодо того, які типи передачі сигналу підпадають під передачу в ефір [52, с. 207], і враховує усі типи такої передачі.

По-третє, у проєкті Договору ВОІВ вводиться положення про відкладену трансляцію збережених програм (ст. 8). У зв'язку з цим організаціям мовлення гарантується право забороняти несанкціоновані дії щодо відкладеної трансляції публіці несучого програму сигналу, який використовується у зв'язку з наданням публіці доступу до їх збережених програм, включаючи надання доступу до збережених програм таким чином, щоб представники публіки могли вибрати місце і час отримання такого доступу на свій розсуд.

По-четверте, проектом Договору ВОІВ встановлюється невеликий перелік винятків і обмежень майнових прав організацій мовлення, при цьому кожній державі надається право самостійно визначити у національному законодавстві такі ж винятки і обмеження, які передбачені їх національним законодавством у зв'язку з охороною авторського права і суміжних прав (ст. 11). Це, з одного боку, не сприятиме гармонізованому міжнародному підходу до визначення випадків вільного використання програм організацій мовлення. З іншого боку, це враховує різні правові традиції держав і надає їм право самостійно вирішувати, наскільки широко обмежувати майнові права організацій мовлення.

По-п'яте, у проекті Договору ВОІВ вводяться зобов'язання щодо технічних заходів захисту, які використовуються організаціями мовлення у зв'язку із здійсненням ними своїх прав (ст. 12). Це положення стосується несанкціонованого декодування несучого програму сигналу, який призначений для ретрансляції чи відкладеної трансляції, та може охоплювати інші дії, які не допускаються законом.

По-шосте, проект Договору ВОІВ передбачає зобов'язання щодо заходів ефективного захисту інформації про управління правами (ст. 13), таких як умисне несанкціоноване видалення або зміна будь-якої електронної інформації про управління правами та умисна ретрансляція несучого програму сигналу, коли особі, яка здійснює ретрансляцію, відомо про несанкціоноване вилучення або зміну електронної інформації про управління правами.

Ініціатива з розробки проекту Договору ВОІВ і результати його розробки одержали різні відгуки. Зарубіжні фахівці в основному висловили підтримку цьому договору, тому що «він надасть організаціям мовлення необхідні інструменти для ефективної реалізації своїх прав та захисту інвестицій у створення програм, стане потужним стимулом для організацій мовлення у впровадженні нових технологій, зберігаючи при цьому єдині

стандарти для своїх програм, що в кінцевому підсумку принесе користь широкому загалу» [186, с. 26].

Існують також сумніви щодо доцільності укладення цього міжнародного договору. Так, Б. Хугенхольц зазначив, що аргументація на користь укладення договору залишається слабкою: «єдиним переконливим аргументом є необхідність усунення піратства сигналу, однак такий захист вже широко доступний у національному законодавстві в рамках різних правових режимів» [163, с. 21].

Національні дослідники позитивно оцінюють можливість укладення такого міжнародного договору. І. А. Стройко звернула увагу на те, що «з розвитком Інтернету, мобільних мереж та інших платформ дистрибуції радіо і телевізійного контенту піратство та інші порушення прав організацій мовлення починають носити транснаціональний характер. Саме забезпечення належного рівня міжнародної правової охорони допоможе успішній боротьбі з цими негативними проявами, зважаючи на необхідність єдиного та уніфікованого підходу до розв'язання згаданої проблеми» [108, с. 86]. У. Б. Андрусів зазначила, що «для забезпечення належного рівня охорони організацій мовлення в епоху розвитку цифрових та мультимедійних технологій необхідно розробити та прийняти міжнародний уніфікований документ, у якому були б ураховані та усунені основні недоліки наявної міжнародної охорони, а також він має охоплювати цілу низку цифрових та телекомунікаційних новацій, використання мережі Інтернет як платформи дистрибуції інформаційного контенту та бути спроможним захистити від маніпулювання сигналами, що несуть програми» [5, с. 44].

Підтримуючи позицію українських науковців, слід відзначити, що за відсутності комплексного міжнародного договору, який враховував би сучасний рівень світового мовлення та технологій передачі інформації, різні держави світу були змушені самотійно регулювати ці питання. Національні

законодавства мають індивідуальний характер і можуть істотно різнитися між собою, що створюватиме бар'єри в ефективній взаємодії держав у питаннях запобігання порушенням та захисту прав як на трансляції організацій мовлення, так і на об'єкти авторського права і суміжних прав, що включені до цих трансляцій. Тому прийняття нового міжнародного договору, який передбачає засади охорони і захисту прав організацій мовлення з урахуванням сучасних технологій, засобів і способів мовлення, є обґрунтованим і доцільним. Існуючі міжнародні договори відображають лише базові потреби організацій радіомовлення, проте для належної реалізації та захисту їх прав в умовах транснаціонального мовлення існує об'єктивна потреба в оновленні міжнародних стандартів правової охорони.

1.2. Особливості правової регламентації суміжних прав організацій радіомовлення у директивах ЄС

Національні законодавства держав-членів ЄС тривалий час мали значні відмінності у правовому регулюванні ключових питань у сфері авторського права і суміжних прав. Це не сприяло досягненню мети створення в ЄС єдиного спільного ринку, у якому не повинно існувати внутрішніх кордонів чи інших національних бар'єрів, які можуть заважати вільному руху товарів [29, с. 4]. Для подолання цих перешкод було необхідно, серед іншого, визначити спільні засади авторського права і суміжних прав у питаннях, які по-різному вирішувалися у нормах національного законодавства держав-членів.

Окрім того, інтереси ЄС мають чітку міжнародну спрямованість, яка полягає у прагненні «стимулювати створення ефективних систем охорони інтелектуальної власності в третіх країнах, сприяти розвитку міжнародного

співробітництва у цій сфері. У рамках цього вектору знаходять відображення такі інтереси Євросоюзу як намагання забезпечити європейським компаніям охорону їх інновацій за кордоном, ефективніше боротись з імпортом до ЄС неліцензованої продукції, розширити ринки збуту, стимулювати міжнародну торгівлю та транскордонні інвестиційні проекти» [12, с. 278-279].

У 1988 році було опубліковано Зелену книгу «Авторське право і виклик технологій» [141], після чого в ЄС розпочато гармонізацію законодавства у сфері авторського права і суміжних прав – процес узгодження правових норм, який спрямовується на усунення відмінностей між національними законодавствами держава-членів щодо умов набуття і реалізації прав інтелектуальної власності та таке зближення національних законодавств, яке необхідне для утворення єдиного внутрішнього ринку товарів та послуг, що пов'язані з об'єктами права інтелектуальної власності, усунення правових бар'єрів, які перешкоджають торгівлі або ускладнюють її, посилення конкурентоспроможності економіки, захисту інвестицій, сприяння розвитку креативного підприємництва [105, с. 110].

Гармонізація законодавства ЄС здійснюється шляхом прийняття директив. Згідно з визначенням, закріпленим у ст. 288 Договору про функціонування ЄС [142], директива є обов'язковою для кожної держави-члена, якій вона адресована, щодо результату, який повинен бути досягнутий, проте директива надає національним органам вибір форми та методів досягнення цілей директиви.

Особливістю директиви є те, що вона не має прямої дії, а її обов'язкові положення повинні бути відображені у національних законодавствах держав-членів у строк, який встановлений директивою. Суд Справедливості ЄС зазначив у справі *M. H. Marshall v Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching)*, що обов'язковий характер директиви, на підставі чого можна посилатися на неї у національному суді, може існувати

тільки стосовно держави-члена, якій адресовано директиву. Але сама по собі директива не може встановлювати зобов'язань для приватних осіб, тому не дозволяється посилається у національних судах на положення директиви у справах проти приватних осіб (п. 48) [167]. Держави-члени мають вільний розсуд у виборі того, як саме ввести у національні законодавства положення директиви і в якому обсязі вводити ті положення, які не є обов'язковими і можуть включатися у національні законодавства за вибором держав-членів.

На відміну від директиви, регламент ЄС являє собою нормативно-правовий акт прямої дії. Відповідно до ст. 288 Договору про функціонування ЄС, регламент має загальне застосування, є обов'язковим у повному обсязі та безпосередньо застосовується в усіх державах-членах. Згідно з висновком Суду Справедливості ЄС у справі *Fratelli Variola S.p.A. v Amministrazione italiana delle Finanze*, регламент набирає чинності і застосовується у випадках, на які він поширюється, без вживання будь-яких заходів з інкорпорації у національне законодавство (п. 10) [170]. У справі *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA* Суд Справедливості ЄС пояснив, що означає безпосереднє застосування – воно означає, що норми права повинні у повному обсязі та в однаковій мірі застосовуватися в усіх державах-членах з дати, коли ці норми набирають чинності, і протягом всього часу, поки норми залишаються чинним. Через це ці норми виступають прямим джерелом прав та обов'язків для всіх, кого вони стосуються. Це можуть бути і держави-члени, і приватні особи, які беруть участь у певних правовідносинах, врегульованих правом Співтовариства (п. п. 14, 15) [169].

Юридична сила регламенту визначається у літературі як те, що регламент не передбачає можливості жодного, навіть найменшого відступлення від його положень, часткового чи вибіркового застосування його норм, будь-яку його видозміну, звуження чи розширення, а також

прийняття національних норм, які можуть вплинути на зміст регламенту або його застосування [32, с. 182]. За допомогою регламентів здійснюється уніфікація, яка призводить до створення єдиних однакових норм європейського законодавства для всіх держав-членів [31, с. 8]. Проте у сфері авторського права і суміжних прав не було прийнято жодного регламенту, у якому б передбачалися положення щодо правової охорони об'єктів авторського права і суміжних прав.

Рада Європи може видавати також рекомендації, які вважаються засобами так званого «м'якого права», тому що такого роду документи не мають обов'язкового характеру [121, с. 45]. Вони не передбачають конкретні права чи обов'язки, але виступають орієнтиром щодо того, у якому напрямі може розвиватися законодавство у певній сфері або з певного питання.

Наприклад, у Рекомендації Rec (2002) 7 Комітету Міністрів Ради Європи про заходи щодо посилення охорони суміжних прав організацій мовлення урядам держав-членів запропоновано взяти до уваги, зокрема, перелік прав, які повинні гарантуватися організаціям мовлення, і строк їх чинності [184]. В той же час, жодне положення цієї рекомендації не зобов'язує держав-членів встановити у внутрішньому законодавстві певні конкретні правила щодо зазначених питань. Тому рекомендації називають «орієнтаційними правовими інструментами, що запрошують адресатів до вироблення певної лінії» [32, с. 185]. Рекомендації, які містять питання, що стосуються діяльності організацій мовлення, не мають впливу на правове регулювання суміжних прав організацій мовлення.

Таким чином, основним джерелом правового регулювання відносин щодо суміжних прав організацій радіомовлення в ЄС виступають директиви. За всю історію їх прийняття поки що не було жодної директиви, яка була б присвячена виключно суміжним правам організацій мовлення.

Деякі директиви безпосередньо стосуються мовлення, проте були прийняті з метою регулюванню інших питань і не визначають права інтелектуальної власності мовників. Це, зокрема, Директива (ЄС) 2019/789 Європейського Парламенту і Ради від 17 квітня 2019 року про встановлення правил здійснення авторського права і суміжних прав, що застосовуються до певних онлайн-трансляцій організацій мовлення та ретрансляцій телерадіопрограм, та внесення змін до Директиви Ради 93/83/ЄЕС [152]; Директива 2010/13/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 10 березня 2010 року про координацію деяких положень, встановлених законодавством, нормативними актами або адміністративними діями в державах-членах стосовно надання аудіовізуальних медіа-послуг [150].

Директива 93/83/ЄЕС від 27 вересня 1993 року про координацію деяких правил, що стосуються авторського права і прав, пов'язаних з авторським правом, які застосовуються до супутникового мовлення і кабельної ретрансляції [144], значною мірою застосовна до телевізійного мовлення. Необхідність її прийняття була обумовлена тим, що сфера телевізійного мовлення бурхливо розвивалася і поступово виходила за межі локальних ринків в окремих країнах. Тому, як відзначають фахівці, цей розвиток «потребував переходу від національних ринків до спільного ринку, більш вільного обміну відповідними послугами, пов'язаними зі створенням аудіовізуальних творів і програм мовлення, та вирішення питань транскордонного характеру такої діяльності» [2, с. 77]. Крім того, основним викликом продовжувала бути правова невизначеність щодо прав, які необхідно придбати, що перешкоджала транскордонному супутниковому мовленню. Згідно з п. 14 преамбули Директиви, подолання цієї проблеми потрібно зробити через визначення поняття доведення до загального відома публіки через супутник, яке повинно одночасно визначати, де відбувається акт передачі, щоб уникнути сукупного застосування кількох національних законів до одного акту трансляції.

Директива хоч і згадує про права організацій мовлення у ст. 4, проте при цьому посилається на вже не чинну Директиву 92/100/ЄЕС про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності. Положення щодо кабельної ретрансляції (ст. 8-12) зосереджуються на договірному врегулюванні відносин щодо здійснення кабельної ретрансляції програм організацій мовлення. Відтак по суті Директива не містить конкретних положень щодо суміжних прав організацій мовлення.

Основні положення щодо суміжних прав організацій мовлення на сьогодні включені до чотирьох директив:

1. Директива 2001/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 22 травня 2001 року про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві [147].
2. Директива 2006/115/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 року про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності (кодифікована версія) [148].
3. Директива 2006/116/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 року про строк охорони авторського права і деяких суміжних прав (кодифікована версія) [149].
4. Директива 2019/790/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та внесення змін до Директив 96/9/ЄС і 2001/29/ЄС [153].

Директива про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві вважається одним з найважливіших актів ЄС у сфері авторського права і суміжних прав. Вона розроблялася в умовах нових технологічних викликів, які вплинули на способи створення і використання об'єктів права інтелектуальної власності

у мережі Інтернет та розширили види порушень авторського права і суміжних прав. Як відзначається у науковій літературі, ця Директива «заклала магістральний шлях гармонізації на перше десятиліття XXI століття» [58, с. 32].

У правознавчій літературі Директива про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві розглядається як та, що продовжила процеси осучаснення законодавства у сфері авторського права і суміжних прав, які були започатковані у 1996 році у так званих Інтернет-договорах ВОІВ (Договорі ВОІВ про авторське право і Договорі ВОІВ про виконання і фонограми) [11, с. 110]. Вона відображає прагнення органів ЄС не тільки врахувати проблеми, які вже були відомі, але й діяти на випередження і закласти базис законодавчого регулювання інших проблем, які можуть виникати у зв'язку з розвитком нових технологій» [78, с. 53].

Посилення правової визначеності і забезпечення високого рівня охорони авторського права і суміжних прав визнаються у Директиві про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві тими необхідними заходами, які сприятимуть значним інвестиціям у творчість та інновації, у тому числі мережеву інфраструктуру, і, як наслідок, сприятимуть зростанню та підвищенню конкурентоспроможності європейської промисловості як у сфері надання контенту та інформаційних технологій, так і загалом у низці галузей промисловості та сфер культури, захисту існуючих робочих місць та заохочуванню створення нових робочих місць (п. 4 преамбули).

Директива визнає, що законодавча діяльність на національних рівнях держав-членів, яка здійснювалася з метою реагування на технологічні виклики, може призвести до істотних відмінностей, які обмежать вільний рух товарів і послуг на внутрішньому ринку, а вплив законодавчих відмінностей та невизначеностей буде тільки зростати з подальшим

розвитком інформаційного суспільства (п. 6 преамбули). Метою Директиви вважається гармонізація національних законодавств держав-членів таким чином, «щоб між ними не існувало неузгодженостей у національних заходах, що вживаються у відповідь на розвиток технологій, якщо такі неузгодженості ускладнюють правильне функціонування внутрішнього ринку та адекватний розвиток інформаційного суспільства в Європі» [2, с. 101].

Від усіх раніше прийнятих директив Директива про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві відрізняється комплексним характером. Вона стосується не окремих видів прав, а визначає виключні майнові авторські і суміжні права дозволяти або забороняти використання творів та об'єктів суміжних прав відповідним способом та визначає цілу систему їх обмежень. Тому прийнято вважати, що ця Директива «поширює гармонізацію на весь обсяг *acquis communautaire* в цій царині» [104, с. 31].

Суміжні права організацій мовлення одержали своє відображення в усіх основних положеннях Директиви. Організаціям ефірного мовлення гарантується право на відтворення їх передач, незалежно від того, чи передаються вони по проводах чи в ефір, включаючи кабель або супутник (ст. 2). Право на доведення до загального відома публіки передач організацій мовлення гарантується на таких же умовах, тобто, незалежно від виду і способу мовлення (ст. 3). Норми щодо технологічних засобів захисту та інформації про управління правами є спільними для авторського права і суміжних прав (ст. 6, 7).

Значна увага у Директиві про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві приділяється виняткам і обмеженням, серед яких декілька положень встановлено в інтересах організацій мовлення для забезпечення їх діяльності:

- дії з тимчасового відтворення, які мають перехідний або додатковий характер та є складовою й істотною частиною технологічного процесу та єдина мета яких полягає у тому, щоб сприяти: (a) трансляції посередником у мережі третіх осіб; (b) правомірному використанню захищеного твору або іншого захищеного об'єкта, що не має самостійного економічного значення, виключаються з права на відтворення (ч. 1 ст. 5);
- здійснення організаціями мовлення короткочасних записів творів з використанням власних засобів і для власних передач в ефір; зберігання цих записів в офіційних архівах може дозволятися на підставі їх виключно документального характеру (п. d) ч. 2 ст. 5);
- доведення до загального відома публіки творів та інших матеріалів на поточні економічні, політичні або релігійні теми (п. c) ч. 3 ст. 5);
- використання творів та інших матеріалів у зв'язку з повідомленням про поточні події у тій мірі, в якій це виправдано інформаційною метою (п. c) ч. 3 ст. 5);
- використання політичних виступів, а також уривків з публічних лекцій чи подібних творів в обсязі, виправданому інформаційною метою (п. f) ч. 3 ст. 5).

Також Директива містить винятки і обмеження, яким можуть піддаватися майнові суміжні права організацій мовлення з метою забезпечення інтересів інших осіб, такі як відтворення передач, яке здійснюється соціальними закладами, які не переслідують комерційну мету, наприклад, лікарнями (п. e) ч. 2 ст. 5).

Серед фахівців у сфері права ЄС домінує точка зору, що основна мета, яка передбачалася Директивою про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві, була досягнута. Регулювання відносин, які охоплюються Директивою, було «переведено на новий рівень еволюційним шляхом з посиленням

системності та наданням можливості кожній з держав-членів ЄС охороняти свої законодавчі традиції при досягненні єдиного правового результату» [79, с. 154].

Директива Ради про право на надання в прокат і право на надання в позичку та про деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності 92/100/ЄЕС від 19 листопада 1992 року [143] (нині не чинна) здійснила важливий внесок у розвиток системи суміжних прав в ЄС. В той час як її основною метою було усунення розбіжностей у законодавствах держав-членів щодо прокату і позички, разом з тим, у Директиву була включена окрема Глава II, яка виходить за межі питань прокату і позички об'єктів авторського права і містить положення, які стосуються правової охорони суміжних прав.

В преамбулі Директиви про право на надання в прокат і право на надання в позичку та про деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності суміжні права і необхідність їх гармонізації навіть не згадуються. Не дивлячись на це, Директива ввела нового суб'єкта суміжних прав – продюсера першого запису фільму – та відповідний йому об'єкт – перший запис фільму, передбачила деякі суміжні права організацій мовлення і їх обмеження. Також у цій редакції Директиви зазначався мінімальний двадцятирічний строк дії майнових суміжних прав організацій мовлення. За висновком П. Б. Хугенхольца, «Директива встановила горизонтальну гармонізовану структуру для охорони суміжних прав виконавців, виробників фонограм, організацій мовлення та виробників фільмів на рівні, що значно перевищує мінімальні норми Римської конвенції» [162, с. 507].

У кодифікованій версії Директиви про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності 2006 року за організаціями мовлення закріплено такі права:

- право дозволяти або забороняти запис їх передач в ефір, незалежно від того, чи здійснюється передача по проводах чи бездротовими

засобами, в тому числі за допомогою кабелю або через супутник; це право не надається кабельному розповсюдженню, який просто ретранслює передачі організації мовлення (ч. 2, 3 ст. 7);

- право дозволяти або забороняти ретрансляцію своїх передач засобами бездротового зв'язку, а також повідомлення до загального відома своїх передач, якщо таке повідомлення здійснюється у місцях, доступних для публіки за плату (ч. 3 ст. 8);
- право на доведення до загального відома записів передач організацій мовлення шляхом продажу або іншим способом (ч. 1 ст. 9).

У ст. 10 Директиви про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності в інтересах організацій мовлення встановлюється виняток, який дозволяє організаціям мовлення здійснювати тимчасовий запис за допомогою власних засобів і для власних передач. Також передбачаються інші винятки і обмеження, які можуть поширюватися на суміжні права організацій мовлення:

- приватне використання;
- використання коротких витягів у зв'язку з повідомленням про поточні події;
- використання виключно в цілях навчання або наукових досліджень.

Крім того, Директива визначає, що держави-члени мають право передбачити у своїх законодавствах такі ж види обмежень прав організацій мовлення, які діють стосовно правової охорони авторських прав на літературні і художні твори. Зазначені обмеження повинні застосовуватися тільки у певних випадках, які не суперечать нормальному використанню охоронюваних об'єктів та не завдають невинуватої шкоди законним інтересам правовласника.

Ці положення Директиви про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності істотно доповнили

правове регулювання суміжних прав організацій мовлення на європейському рівні.

Директива Ради 93/98/ЄЕС від 29 жовтня 1993 року про гармонізацію строків охорони авторського права і деяких суміжних прав [145] (нині не чинна) розроблялася з урахуванням позиції, прийнятої на переговорах Уругвайського раунду відповідно до Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, що строк охорони прав виробників фонограм повинен становити 50 років після першого опублікування фонограми. Це вплинуло на формування загальної концепції строків чинності майнових суміжних прав на рівні ЄС, які було збільшено до 50 років щодо усіх видів майнових суміжних прав, в тому числі прав організацій мовлення (п. 8 преамбули Директиви).

На той час на міжнародному рівні існувала тільки Римська конвенція, яка встановлювала мінімальний двадцятирічний термін охорони суміжних прав організацій мовлення. Проте Римська конвенція дозволяла державам-учасникам передбачити і більший строк такої охорони, чим скористалися деякі держави-члени ЄС. На противагу цьому, у певних державах-членах ЄС суміжні права організацій мовлення охоронялися двадцять років, тобто, на тому мінімальному рівні, який було встановлено Римською конвенцією. Крім того, деякі держави-члени ЄС в той час, коли розроблялася Директива Ради 93/98/ЄЕС, до Римської конвенції ще не приєдналися – це були Бельгія, Греція, Нідерланди і Португалія [185]. Відтак, у національних законодавствах виникли розбіжності у строках чинності майнових суміжних прав. Для усунення цих розбіжностей було необхідно передбачити одну і ту ж точку відліку для розрахунку строків чинності суміжних прав на всій території Спільноти. Отож, на рівні ЄС було запроваджено новий підхід, який зрівняв строки чинності майнових суміжних прав для виконавців, виробників фонограм, продюсерів перших записів фільмів та організацій мовлення.

У кодифікованій версії Директиви про строк охорони авторського права і деяких суміжних прав 2006 року цей підхід не змінився. Права організацій мовлення спливають через 50 років після першої передачі в ефір, незалежно від того, чи здійснюється вона по проводах чи бездротовими засобами, в тому числі по кабелю або через супутник (ч. 4 ст. 3). Обчислення строку охорони пов'язане саме з першою передачею в ефір. Це дозволяє уникнути використання нового строку у випадках, коли трансляція в ефір ідентична попередній трансляції, яка була здійснена раніше (п. 18 преамбули Директиви). Тобто, повторне сповіщення тієї ж передачі не призводить до виникнення нового строку охорони, який обчислюється у зв'язку з першою передачею. Розрахунок цього строку здійснюється з першого січня року, наступного за роком, у якому відбулася перша передача в ефір (ст. 8 Директиви).

У 2011 році Директива про строк охорони авторського права і деяких суміжних прав була доповнена деякими новими положеннями [151], проте вони не стосуються строків чинності прав організацій мовлення і не змінюють ці строки. Отож, на рівні ЄС тривалість правової охорони суміжних прав організацій мовлення зафіксована на рівні п'ятдесяти років з моменту першої трансляції програми організації мовлення.

Директива про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку спрямована на подальшу гармонізацію законодавства в рамках внутрішнього ринку з урахуванням цифрового та транскордонного використання охоронюваного контенту. Прийняття цієї Директиви є одним із заходів впровадження європейської Стратегії формування Єдиного цифрового ринку, яка передбачає такі напрями, як «спрощення он-лайн доступу до товарів і послуг, створення сприятливих умов для розвитку цифрових мереж та надання цифрових послуг, сприяння зростанню цифрової економіки ЄС» [62].

Директива про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку визначає, що швидкий розвиток технологій продовжує трансформувати способи створення, виробництва, розповсюдження і використання об'єктів авторського права і суміжних прав, що призводить до виникнення нових бізнес-моделей. Тому законодавство повинно відповідати запитам майбутнього і усунути правову невизначеність, як для суб'єктів авторського права і суміжних прав, так і для користувачів стосовно певних способів використання, у тому числі транскордонного використання, об'єктів авторського права і суміжних прав у цифровому середовищі (п. 3 преамбули). Це являє собою основну мету Директиви.

Разом з тим, іншим центральним питанням уваги у Директиві про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку є розвиток культури і сприяння культурному розмаїттю в рамках ЄС. Директива передбачає заходи сприяння практикам ліцензування для розповсюдження творів, які вибули з комерційного обороту, та практикам використанню контенту, який перейшов у суспільне надбання (п. 3 преамбули). Для забезпечення здійснення наукових досліджень, інновацій, викладацького процесу та збереження культурної спадщини вже існуючі винятки з майнових авторських і суміжних прав у Директиві переглянуті з метою їх адаптації до нових способів використання у цифровому середовищі (п. 5 преамбули).

На відміну від інших директив у сфері авторського права і суміжних прав, Директива про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку передбачає в основному положення, які в обов'язковому порядку повинні бути включені у національні законодавства. Тобто, за словами С. Дюссолей, «гармонізація була перетворена на більш пряме регуляторне втручання в спробі сформувати і побудувати ефективний і справедливий єдиний цифровий ринок. У законодавстві про авторське право це відбувається вперше, за винятком доволі обмеженої Директиви про

сирітські твори 2012 року» [154, с. 1026]. Відступ від традиційного регулювання, який спостерігається у Директиві про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку, може пояснюватися тим, що сфера авторського права і суміжних прав у ЄС досі недостатньо гармонізована. Тому нові правила були введені Директивою таким чином, щоб забезпечити існування однакових положень в усіх державах-членах і уникнути утворення нових розбіжностей між їх національними законодавствами, які могли утворитися через різну імплементацію необов'язкових положень директиви.

Права організацій мовлення у Директиві про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку не визначаються, проте вона передбачає декілька винятків і обмежень майнових суміжних прав мовників. Право на відтворення записів передач організацій мовлення обмежується такими випадками:

- відтворення та витяги, які робляться дослідницькими організаціями та установами культурної спадщини з метою здійснення, в цілях наукових досліджень, пошуку текстів та даних творів і об'єктів суміжних прав, до яких вони мають законний доступ (ст. 3);
- відтворення та витяги з правомірно доступних творів і об'єктів суміжних прав для цілей інтелектуального аналізу текстів та даних (ст. 4);
- створення установами культурної спадщини копій передач, які постійно знаходяться в їх колекціях, у будь-якому форматі або на будь-якому носії, з метою збереження таких передач (ст. 6).

Окрім того, право на відтворення записів передач організацій мовлення та право на доведення їх до загального відома публіки обмежуються з метою використання передач у цифровій та транскордонній викладацькій діяльності (ст. 5).

Варто відзначити, що у ч. 3 ст. 5 Директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві вже в узагальненому вигляді передбачені винятки і обмеження для цілей наукових досліджень та викладання. На переконання Ю. М. Капіци, «є незрозумілим наведення вказаних випадків саме у новій Директиві, а не внесення відповідних змін до Директиви про інформаційне суспільство» [43, с. 75].

Ця точка зору вбачається дискусійною, тому що у Директиві про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві ці винятки і обмеження не є обов'язковими, в той час як у Директиві про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку вони сформульовані у вигляді імперативних норм. Тобто, держави-члени не можуть відмовитися від введення цих випадків вільного використання творів і об'єктів суміжних прав у національні законодавства [50, с. 77]. У цьому знаходиться підтвердження думки Ф. Феррі, що «Директива про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку була розроблена для того, щоб зменшити свободу дій держав-членів більшою мірою, ніж Директива про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві, і глибоко змінює систему винятків і обмежень, встановлених Директивою про інформаційне суспільство» [158, с. 27, 28].

Значно більше положень Директиви про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку присвячені питанням використання у цифровому і транскордонному середовищі творів, виконань, фонограм і контенту, що знаходиться у суспільному надбанні, правилам для постачальників онлайн-послуг. Деякі з цих положень можуть стосуватися результатів діяльності організацій мовлення, але вони не впливають на суміжні права і спрямовані на загальну модернізацію деяких аспектів

системи авторського права Спільноти з урахуванням технічних розробок і нових каналів поширення охоронюваного контенту.

Європейські дослідники очікували, що Директива про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку здійснить доволі істотне реформування сфери авторського права і суміжних прав в ЄС і вважають, що ця мета не досягнута. За твердженням С. Дюссолей, з прийняттям цієї Директиви «ще один законодавчий акт був просто доданий до вже заплутаного пазлу правових положень. Побудова ефективного єдиного ринку культурно-розважальних продуктів та послуг, а також, що не менш важливо, цифрового суспільства, все ще спирається на 27 різних національних систем авторського права, частково застарілі поняття, заплутані практичні рішення та невирішені питання» [154, с. 1029].

К. де ла Дюрантаї звернула увагу, що після прийняття Директиви про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку «Європейська комісія змістила свою увагу з авторського права. Наступні кілька років, ймовірно, призведуть до зміни парадигми регулювання економіки платформ, але малоімовірно, що ми станемо свідками ще одного великого законодавчого заходу в галузі авторського права до 2030 року». В той же час, Директива викликає багато питань, «жодне з яких не обговорювалося під час законодавчого процесу: до якої міри ми повинні колективізувати авторське право; яку роль повинні відігравати ринкові рішення, і де ринок не спрацьовує; яким має бути правильне співвідношення між правом і технологіями; і, найголовніше, яка роль авторського права сьогодні? Яким цілям воно повинно служити, які проблеми вирішувати, а які краще залишити конкурентному праву, захисту даних, трудовому праву або договірному праву?» [155, с. 1, 4]. Тобто, у сфері авторського права досі залишається багато концептуальних питань, на які законодавство ЄС не надало вичерпних відповідей.

Щодо суміжних прав організацій мовлення можна зробити висновок, що ця сфера має достатньо повну правову регламентацію. Не дивлячись на розподіл правових норм щодо суміжних прав організацій мовлення по декількох різних директивах, у сукупності їх положення охоплюють основні майнові суміжні права мовників, визначають строк охорони цих прав і містять багато винятків і обмежень інших майнових прав інтелектуальної власності, що необхідні для повноцінного функціонування організацій мовлення як засобів масової інформації, дозволяють поширювати відповідну інформацію у необхідному обсязі.

В той же час, на рівні ЄС не охороняються особисті немайнові права організацій мовлення. Врегулювання цих питань повністю покладається на розсуд держав-членів, які самостійно визначають, охороняти чи не охороняти такі права, яким повинен бути їх склад та зміст [54, с. 71]. Внаслідок цього на рівні національних законодавств можуть утворюватися розбіжності, проте вони не вважаються потенційною загрозою для функціонування єдиного спільного ринку. Основним є те, що в межах ЄС створено спільні засади використання об'єктів суміжних прав організацій мовлення, а основні майнові суміжні права організацій мовлення та строки їх чинності є гармонізованими. Тому в цілому положення директив ЄС утворюють повноцінну систему майнових суміжних прав організацій мовлення.

1.3. Становлення і розвиток законодавства України у сфері діяльності організацій радіомовлення та охорони їх суміжних прав

Відновлення незалежності України та обрання курсу ринкової економіки поставило перед нашою державою завдання з прийняття нового

та якісно іншого законодавства, яке відповідало б спрямованості нової внутрішньої і зовнішньої політики. Правове регулювання радянського зразка не було здатним забезпечити досягнення цих цілей, проте розробка нового законодавства потребувала часу. Тому постановою Верховної Ради України від 12 вересня 1991 року було встановлено, що до прийняття відповідних актів законодавства України на території республіки застосовуються акти законодавства Союзу РСР з питань, які не врегульовані законодавством України, за умови, що вони не суперечать Конституції і законам України [94].

Це був вимушений захід, вжитий, як зазначається у доктрині, «для недопущення законодавчого вакууму» [41, с. 69], і у багатьох сферах суспільних відносин норми радянського законодавства діяли ще тривалий час. Зокрема, Цивільний кодекс України [123] (ЦК) був прийнятий лише у 2003 році, а до того часу продовжувалася дія ЦК УРСР [124], до якого вносилися зміни і доповнення, спрямовані на усунення найбільш значних прогалин і пристосування існуючого правового регулювання до нових умов, які виникли у нашій державі.

Разом з тим, законодавство України у сфері діяльності організацій мовлення та охорони суміжних прав на програми організацій мовлення сформувалося доволі швидко. Вже наприкінці грудня 1993 року з різницею у два дні було прийнято Закони України «Про телебачення і радіомовлення» [95] та «Про авторське право і суміжні права» [82]. Впродовж наступних майже 30 років ці акти регулювали суспільні відносини у зазначених сферах.

Закон України «Про телебачення і радіомовлення» став першим актом, який комплексно врегулював здійснення мовлення в Україні. Закон визначив правові, економічні, соціальні, організаційні умови функціонування телерадіоорганізацій, що спрямовувалися на реалізацію свободи слова, прав громадян на отримання повної, достовірної та

оперативної інформації, на відкрите і вільне обговорення суспільних питань. Законом було безпосередньо заборонено цензуру і втручання у діяльність організацій мовлення та закладено основи для повноцінного розвитку інформаційних відносин в Україні.

За весь період своєї чинності Закон України «Про телебачення і радіомовлення» зазнавав змін і доповнень 69 разів, а кількість його статей збільшилася з початкових п'ятдесяти до сімдесяти семи, включаючи дві статті з позначкою «прим.». Такі обсяги змін у науковій літературі пояснюються тим, що на час прийняття Закону суспільні відносини, з метою врегулювання яких Закон був прийнятий, тільки почали своє становлення, відтак, законодавець не міг одразу передбачити усі нюанси цих відносин. [6, с. 9]. Розвиток сфери телерадіомовлення, який відбувався після прийняття Закону, також був однією з істотних причин, які призводили до необхідності враховувати у правових нормах нові тенденції і практику здійснення мовлення.

У 2006 році Закон України «Про телебачення і радіомовлення» було викладено у новій редакції [85], яка стала результатом зміни підходів до багатьох аспектів правового регулювання сфери мовлення. Передусім це було пов'язано з тим, що на час прийняття Закону в Україні тільки починали створюватися недержавне телебачення і радіомовлення та телерадіоінформаційний ринок, тому Закон не міг повноцінно врегулювати відносини, які значною мірою сформувалися вже після його прийняття. Окрім того, відбувся істотний розвиток технологій розповсюдження сигналу, у зв'язку з чим з'явилися нові форми та види надання інформаційних послуг. Нова редакція Закону впровадила більш системну і комплексну правову регламентацію діяльності організацій мовлення з урахуванням висновків європейських експертів, які ще в 2001 році за зверненням профільного парламентського комітету провели ретельний аналіз Закону, положень Європейської конвенції про транскордонне

телебачення та рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи «Про зображення насилля в електронних ЗМІ» (№ R (97) 19), «Про заходи щодо сприяння плюралізму в медіа» (№ R (99) 1), «Щодо незалежності та функцій регулюючих органів в телерадіомовному секторі» (№ REC(2000) 23) [77].

Закон України «Про телебачення і радіомовлення» вирішував такі основні завдання:

- визначення основних термінів сфери мовлення, таких як ефірний час, канал мовлення, мовлення (телерадіомовлення), мовник, мережа мовлення, пакет програм, передача (телерадіопередача), програма (телерадіопрограма), програмна послуга, пряма трансляція, радіомовлення, ретрансляція, розклад мовлення телерадіоорганізацій, сітка мовлення, соціальне телерадіомовлення, телерадіоорганізація та багатьох інших;
- встановлення основних принципів державної політики у сфері телебачення і радіомовлення, особливостей державного регулювання діяльності у сфері телебачення і радіомовлення;
- визначення гарантій свободи діяльності телерадіоорганізацій та неприпустимості зловживання нею у вигляді переліку випадків, у яких не допускається використання телерадіоорганізацій;
- регламентація заходів захисту інтересів держави і національного телерадіовиробництва;
- визначення вимог до мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації;
- регулювання заснування телерадіоорганізацій, включаючи вимоги до їх установчих і статутних документів;
- регламентація порядку ліцензування мовлення;
- конкретизація процесу мовлення та його здійснення під час виборчого процесу і в особливих обставинах;

- визначення основних прав та обов'язків телерадіоорганізацій і їх працівників;
- визначення прав телеглядачів і радіослухачів;
- встановлення відповідальності за порушення законодавства про телебачення і радіомовлення.

Особливості сфери радіомовлення були відображені у декількох положеннях Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

По-перше, у ст. 1 наводилося визначення радіомовлення як виробництва, комплектування та розповсюдження аудіопередач (аудіопрограм) з використанням радіочастотного ресурсу, що приймаються будь-якою кількістю приймачів.

По-друге, у ч. 2-5 ст. 9 передбачалися частки пісень державною мовою, офіційними мовами Європейського Союзу у загальному обсязі пісень, поширених протягом доби або у певних проміжках часу, а також мінімальний відсоток добового обсягу ведення державною мовою передач, включаючи новинно-аналітичні блоки і розважальні передачі.

По-третє, у ч. 2 ст. 46 встановлювалася вимога для телерадіоорганізації під час трансляції (ретрансляції) радіопрограми не рідше ніж щогодини передавати свої позивні.

Інші норми Закону, за винятком окремих правил, що встановлювалися суто для телевізійного мовлення, були спільними для організацій телевізійного і радіомовлення.

Відзначимо, що первинна редакція Закону України «Про телебачення і радіомовлення» 1993 року у ст. 36 визнавала за телерадіоорганізаціями авторське право на створені ними передачі (фільми) і програми. Це може пояснюватися тим, що на момент прийняття Закону сфера авторського права продовжувала регулюватися ЦК УРСР. Категорії суміжних прав у ЦК УРСР не існувало, а радіо- і телевізійні передачі перераховувалися у ст. 472 ЦК УРСР серед видів творів в одному рядку з кінофільмами і розглядалися

як об'єкти авторського права. Отож, Закон у цій частині спирався на чинні тоді норми ЦК УРСР.

Всього лише через два дні був прийнятий Закон України «Про авторське право і суміжні права», який уперше ввів у вітчизняну правову систему термін «суміжні права» і встановив, що організація мовлення є суб'єктом суміжних прав (ч. 1 ст. 31). Пізніше ЦК, прийнятий у 2003 році, так само визначав суміжні, а не авторські права для організацій мовлення щодо їх програм. Не дивлячись на це, до початку лютого 2004 року норма ст. 36 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» продовжувала діяти. Через це склалася ситуація, в якій передачі організацій мовлення у Законі України «Про телебачення і радіомовлення» кваліфікувалися як об'єкти авторського права, а в ЦК і Законі України «Про авторське право і суміжні права» вони розглядалися як об'єкти суміжних прав. Тобто, між декількома нормами законодавства утворилася колізія, на що зверталася увага в науковій літературі [130, с. 70].

Ця проблема зберігалася до 2004 року і була вирішена після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони інтелектуальної власності» [83], який привів норму ст. 36 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» у відповідність до ЦК і Закону України «Про авторське право і суміжні права», а телерадіоорганізація була визнана вже суб'єктом суміжних прав.

У 2006 році Закон України «Про телебачення і радіомовлення» був викладений у новій редакції [85]. Вона не передбачала будь-яких положень про суміжні права організацій мовлення. Щодо прав інтелектуальної власності, у ч. 1 ст. 47 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» зазначалося, що використання програм чи передач інших телерадіоорганізацій здійснюється відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права». Про те, що організація мовлення і сама

може виступати суб'єктом суміжних прав, в новій редакції Закону вже не зазначалося.

У зв'язку з прийняттям у 2010 році Директиви про аудіовізуальні медіа-послуги в Україні почали виникати ініціативи з розробки нової редакції Закону України «Про телебачення і радіомовлення». Ідея була в тому, щоб нова редакція Закону враховувала положення Директиви і тенденції розвитку європейського законодавства у цій сфері. Для реалізації цієї ідеї було розроблено проєкт Закону «Про телебачення і радіомовлення», реєстраційний № 5189 від 29 жовтня 2014 року [96] та проєкт Закону «Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення», реєстраційний № 7397 від 14 грудня 2017 року [86]. Проте жоден з цих проєктів не був прийнятий через значні недоліки.

Окрім того, в кінці 2010-х років з'явилося розуміння, що потрібно у цілому переглянути концепцію правового регулювання сфери діяльності засобів масової інформації та створити в рамках одного законодавчого акту взаємоузгоджену систему правових норм, оновлених з урахуванням технологічного розвитку та появи нових видів медіа, які знаходилися за межами правового поля. Враховуючи укладення у 2014 році Угоди про асоціацію [112], однією з цілей якої у ч. 2 ст. 1 визначено поступове зближення законодавства України з нормами права ЄС, стало очевидним, що потрібно розробити і прийняти новий закон, який би відповідав європейським правовим стандартам у медіа сфері.

Перший проєкт Закону України «Про медіа» був зареєстрований наприкінці 2019 року [92], а протягом наступних семи місяців з'явилося ще три альтернативних законопроєкти. Останній з них, зареєстрований 02 липня 2020 року [93] і позначений як євроінтеграційний, після доопрацювання був прийнятий за основу, а 13 грудня 2023 року прийнятий в цілому [91]. Він значною мірою враховує тенденції європейського

правового регулювання, зокрема, положення Директиви про аудіовізуальні медіа-послуги.

З набранням чинності Законом України «Про медіа» Закон України «Про телебачення і радіомовлення» та деякі інші закони втратили чинність, отже, Закон України «Про медіа» замінив собою застарілі закони та комплексно врегулював сферу правових відносин у сфері всіх медіа. Цей Закон спрямований на забезпечення реалізації права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації, на забезпечення плюралізму думок і вільного поширення інформації, на захист національних інтересів України та прав користувачів медіа-сервісів, регулювання діяльності у сфері медіа відповідно до принципів прозорості, справедливості та неупередженості, стимулювання конкурентного середовища, рівноправності і незалежності медіа.

Закон України «Про медіа» у п. 1 ч. 4 ст. 14 визначає сутність радіомовника – це особа, яка здійснює добір радіопрограм та їх організацію в хронологічному порядку (створює радіоканал) та надає їх для одночасного масового та індивідуального приймання користувачами. Жодного положення про статус мовників як суб'єктів суміжних прав Закон не передбачає, тобто, ці питання повністю покладаються на їх вирішення законодавством України у сфері авторського права і суміжних прав.

Як зазначалося вище, у першій редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року організація мовлення отримала статус суб'єкта суміжних прав (ст. 35). Цей закон ввів поняття «суміжні права», яке у радянському законодавстві було відсутнє. Разом з тим, його положення не відзначалися достатньою чіткістю.

Закон встановлював перелік майнових прав організації мовлення щодо використання їх програм у повній відповідності до Римської конвенції. У ч. 1 ст. 35 Закону передбачалося, що організації мовлення мають виключне право дозволяти чи забороняти:

- публічне сповіщення своїх програм шляхом їх ретрансляції,
- фіксацію на матеріальному носії,
- відтворення своїх передач,
- сповіщення в ефір і по проводах,
- публічне сповіщення передач у місцях з платним входом.

Також Закон у зазначеній нормі встановлював заборону на поширення на території України чи з території України сигналу, що несе програми, розповсюджуючим органом, для якого цей сигнал із супутника не призначався.

У той же час, у формулюваннях ст. 35 Закону використовувався не тільки термін «програма», але й термін «передача». Термін «програма» стосувався публічного сповіщення програм шляхом їх ретрансляції, фіксації на матеріальному носії, а термін «передача» – відтворення, сповіщення в ефір і по проводах, публічного сповіщення у місцях з платним входом. Одночасно з цим Закон не містив визначення понять «програма» і «передача», тому погоджуємося з думкою, що зміст положень Закону не сприяв розумінню, який саме об'єкт підлягав правовій охороні суміжними правами [130, с. 69]. З норм Закону не можна було чітко встановити, який зміст закладений у терміни «програма» і «передача» і в чому ці терміни відрізняються. Це в цілому робило суміжні права організацій мовлення недостатньо визначеними.

У 2001 році було прийнято нову редакцію Закону України «Про авторське право і суміжні права» [84], яка встановила, що об'єктом суміжних прав є передача (програма) організації мовлення (п. в) ч. 1 ст. 35). Нова редакція Закону передбачала не лише майнові права організацій мовлення (ст. 41), але й також їх право на згадування своєї назви у зв'язку із записом, відтворенням, розповсюдженням своєї передачі і публічним повторним сповіщенням її іншою організацією мовлення (ч. 3 ст. 38).

Перелік майнових суміжних прав організацій мовлення у новій редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» не змінився, проте в той же час нова редакція уточнила, що майнові права організації мовлення можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам на підставі договору або внаслідок ліквідації організації мовлення як юридичної особи (ч. 2 ст. 41). Таким чином, у редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» 2001 року можна виявити певний розвиток положень щодо суміжних прав організацій мовлення. Проте, знову-таки, принципово правове регулювання суміжних прав на програму організації мовлення у новій редакції Закону не відрізнялося від того, як воно передбачалося у Римській конвенції.

У період між 1993 і кінцем 2022 року у Закон України «Про авторське право і суміжні права» зміни і доповнення вносилися 16 разів. Лише одного разу ці зміни були пов'язані зі сферою суміжних прав організацій мовлення. У 2018 році було прийнято Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [88]. У Прикінцевих та перехідних положеннях цього Закону було передбачено внесення певних змін у Закон України «Про авторське право і суміжні права», серед яких, зокрема, введення терміну «кабельна ретрансляція» та уточнення положення про обмеження майнових прав організацій мовлення. Проте в цілому можна зауважити, що правове регулювання суміжних прав організацій мовлення знаходилося в тому ж самому стані з 2001 року.

У грудні 2022 року було прийнято новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» [81], у якому було визначено, що об'єктом суміжних прав є програма організації мовлення (п. 4 ч. 1 ст. 34). Також передбачено особисті немайнові права організації мовлення як суб'єкта суміжних прав (ст. 37), розширено перелік видів використання програми

організації мовлення (ст. 41) і уперше встановлено правові засади публічного сповіщення програм організації мовлення (ст. 42).

У частині майнових прав організацій мовлення цей Закон вийшов за рамки Римської конвенції і передбачив новий перелік способів використання програми організацій мовлення, який відповідає сучасним технологічним умовам. Таким чином, у новому Законі України «Про авторське право і суміжні права» відбувся значний розвиток сфери суміжних прав організацій мовлення. Окрім того, цей Закон також є євроінтеграційним, а його прийняття значною мірою наблизило законодавство України у сфері інтелектуальної власності до відповідних європейських стандартів правової охорони [53, с. 35].

Норми щодо суміжних прав організацій мовлення містяться також у ЦК, глава 37 Книги четвертої якого присвячена правам інтелектуальної власності на виконання, фонограму, відеограму та програму (передачу) організації мовлення.

З моменту прийняття ЦК у 2003 році і до 01.01.2023 року, коли набрав чинності новий Закон України «Про авторське право і суміжні права», всі положення цієї глави знаходилися у незмінному стані у своїй первинній редакції. За змістом вони відображали окремі положення Закону України «Про авторське право і суміжні права» у редакції 2001 року щодо об'єктів і суб'єктів суміжних прав, виникнення суміжних прав, змісту майнових суміжні права і строків їх чинності і не вводили жодних інших правил. З 01.01.2023 року ці норми ЦК викладено в новій редакції, яка відповідає змінам, що відбулися у правовому регулюванні сфери суміжних прав у зв'язку з прийняттям нового Закону України «Про авторське право і суміжні права». Тому по суті можна стверджувати, що ЦК у сфері суміжних прав організацій мовлення виконує другорядну функцію, тому що не виходить за межі спеціального закону у цій сфері і відображає тільки основні норми спеціального закону.

На всіх етапах розвитку законодавства у ньому були відсутні окремі положення про суміжні права організацій радіомовлення. Тобто, організації телевізійного мовлення і радіомовлення розглядаються як єдиний суб'єкт, якому гарантуються однакові права на однотипний об'єкт охорони. Не дивлячись на відмінності між сферами телевізійного мовлення і радіомовлення, які полягають у різних технологіях формування і публічного сповіщення програм організацій мовлення, відсутність розмежування суб'єктів суміжних прав на програму організації мовлення за сферою здійснення мовлення є доцільним.

Незалежно від виду організації мовлення, усі вони створюють програму організації мовлення, на яку розповсюджується правова охорона суміжними правами. Обсяг прав на програму організації мовлення є однаковим, що стосується також більшості способів її використання. Єдиний спосіб використання програми організації мовлення, який не може застосовуватися у сфері радіомовлення, це публічне демонстрування запису програми організації мовлення (п. 6 ч. 1 ст. 41 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), яке здійснюється стосовно відеозапису програми. В усьому іншому діяльність організацій телемовлення і радіомовлення як суб'єктів суміжних прав повністю збігається. Отож, не існує практичної необхідності повторювати ті ж самі положення для різних видів організацій мовлення, що не сприяло б якості правового регулювання у цій сфері.

Враховуючи викладене вище, у процесі формування і розвитку законодавства у сфері діяльності організацій мовлення та їх суміжних прав можна виділити декілька етапів. Національні науковці В. Іващенко, А. Колісник і О. Кульбашна запропонували три етапи формування системи правового регулювання авторського права та суміжних прав в Україні у 90-х рр. ХХ ст., які охарактеризували таким чином: «На першому етапі законодавцем було продовжено чинність радянського законодавства з

метою недопущення законодавчого вакууму у правовому регулюванні авторського права ... На другому етапі прийнято спеціальний закон «Про авторське право і суміжні права», який став основою системи охорони авторського права і суміжних прав ... На третьому етапі відбулося прийняття низки нормативних актів, що побіжно торкаються різних питань регулювання авторського права та суміжних прав ... зокрема діяльності телебачення та радіомовлення» [41, с. 73]. У цьому підході можна звернути увагу на декілька недоліків.

По-перше, продовження чинності радянського законодавства складно вважати етапом формування законодавства, тому що по суті нічого нового у радянське законодавство не вносилося, воно просто продовжувало діяти певний час, поки розроблялося і приймалося законодавство України.

По-друге, прийняття Закону України «Про телебачення і радіомовлення» не можна вважати третім етапом після прийняття Закону України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року, тому що Закон України «Про телебачення і радіомовлення» був прийнятий на два дні раніше, ніж первинний Закон України «Про авторське право і суміжні права».

Крім того, у зазначеній пропозиції не виділено подальше осучаснення законодавства, яке відбулося шляхом викладення цих законів у нових редакціях і значно змінило відповідне правове регулювання. В. Іващенко, А. Колісник і О. Кульбашна обмежилися періодом 90-х років минулого століття, що припадає тільки на етап первинного становлення законодавства. Також пропозиція зазначених науковців була зроблена до прийняття нових Законів України «Про авторське право і суміжні права» та «Про медіа» і не враховує їх прийняття.

Тому вважаємо, що етапами становлення і розвитку законодавства у сфері суміжних прав організацій мовлення є такі:

1. 1993 рік, прийняття Закону України «Про телебачення і радіомовлення», який уперше комплексно врегулював відносини у сфері мовлення, і Закону України «Про авторське право і суміжні права», який уперше ввів у правову систему України поняття суміжних прав.
2. 2001-2006 роки, викладення Законів України «Про телебачення і радіомовлення», «Про авторське право і суміжні права» у нових редакціях, які розвинули сферу свого правового регулювання.
3. 2022 рік, прийняття Законів України «Про авторське право і суміжні права», «Про медіа», які осучаснили правове регулювання та сприяли гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу у відповідних їм сферах.

Висновки до розділу I

Міжнародна правова охорона суміжних прав організацій радіомовлення розпочалася з прийняттям Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римської конвенції) 1961 року. Римська конвенція уперше серед міжнародних актів у сфері права інтелектуальної власності передбачила норми щодо регулювання сфер суспільних відносин, які ще не регулювалися на рівні майже всіх національних законодавств. Це заклало новий підхід, який надалі використовувався при розробці інших міжнародних актів.

Римська конвенція охороняє лише майнові права, які надають можливість організаціям мовлення впливати на використання відповідного об'єкта третіми особами. Положення Римської конвенції давно не відповідають технічним умовам розвитку сфери мовлення, не враховують

супутникове та Інтернет-мовлення. Тому, хоча Римська конвенція заклала основи правової охорони суміжних прав радіомовників, на сьогодні вони є застарілими. Конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, які передаються через супутники (Брюссельська конвенція) 1974 року не передбачає жодного права мовників. Угода про торговельні аспекти права інтелектуальної власності 1994 року у частині суміжних прав організацій мовлення не виходить за межі положень Римської конвенції. Тому міжнародна правова охорона у цій сфері досі відповідає стандартам 1961 року.

Подальший розвиток міжнародного законодавства у цій сфері може відбутися внаслідок прийняття нового міжнародного договору про охорону прав організацій мовлення, проєкт якого був розроблений під егідою Всесвітньої організації інтелектуальної власності і на час завершення цього дослідження перебував у фінальній стадії узгодження. Прийняття цього договору підвищить і осучаснить міжнародні стандарти правової охорони суміжних прав організацій мовлення, які на сьогодні є застарілими і орієнтуються на технологічний розвиток, що існував на момент прийняття Римської конвенції 1961 року.

У ЄС основним джерелом суміжних прав виступають директиви. Жодної директиви, присвяченої суто суміжним правам, у ЄС прийнято не було. Окремі положення щодо суміжних прав організацій мовлення на сьогодні включені до чотирьох директив: 2001/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 22 травня 2001 року про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві; 2006/115/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 року право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності (кодифікована версія); 2006/116/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 року про строк охорони авторського права і деяких суміжних прав (кодифікована версія);

2019/790/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та внесення змін до Директив 96/9/ЄС і 2001/29/ЄС.

Не дивлячись на розміщення положень щодо суміжних прав організацій мовлення у декількох різних актах, ця сфера у ЄС має достатню правову регламентацію. Положення зазначених директив у сукупності охоплюють охорону суміжних прав мовників і містять винятків і обмежень інших майнових прав інтелектуальної власності, що необхідні для повноцінного функціонування організацій мовлення як засобів масової інформації (медіа).

Законодавство України у сфері суміжних прав організацій мовлення пройшло три етапи у своєму становленні і розвитку:

1. 1993 рік, коли відбулося прийняття Закону України «Про телебачення і радіомовлення», який уперше комплексно врегулював відносини у сфері мовлення, і Закону України «Про авторське право і суміжні права», яких уперше ввів у правову систему України поняття суміжних прав. Права організацій мовлення на цьому етапі регулювалися з суперечностями, оскільки Закон України «Про телебачення і радіомовлення» визнавав за мовниками авторське право на їх програми мовлення, а Закону України «Про авторське право і суміжні права» – суміжні права.
2. 2001-2006 роки, коли було здійснено викладення Законів України «Про телебачення і радіомовлення», «Про авторське право і суміжні права» у нових редакціях, які розвинули сферу свого правового регулювання. Серед іншого, була усунена колізія щодо визначення прав інтелектуальної власності організацій мовлення на їх програми.
3. 2022 рік, коли відбулося прийняття Законів України «Про авторське право і суміжні права», «Про медіа». Ці закони осучаснили правове регулювання та сприяли гармонізації законодавства України з

правом Європейського Союзу у відповідних їм сферах. Зміст суміжних прав організацій мовлення був виведений за рамки Римської конвенції та набув якісно нового стану, який відповідає умовам і потребам сьогоденного технологічного розвитку.

РОЗДІЛ II

СУБ'ЄКТ І ОБ'ЄКТ СУМІЖНИХ ПРАВ

У СФЕРІ РАДІОМОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС

2.1. Організація радіомовлення як суб'єкт суміжних прав

За законодавством України та міжнародним законодавством первинним суб'єктом суміжних прав на програму організації мовлення виступає організація мовлення. У міжнародних актах у сфері суміжних прав поняття організації мовлення не визначене. Римська конвенція містить дефініції виконавця та виробника фонограми, проте не пропонує тлумачення поняття організації мовлення. В ході роботи над конвенцією були висловлені пропозиції, які передбачали визначення організації мовлення, проте жодне з них у текст конвенції не увійшло [176, с. 404]. Брюссельська конвенція наводить низку термінів у сфері мовлення, але організація мовлення серед цих термінів відсутня. В Угоді ТРІПС цей термін також не пояснюється.

У ЄС жодна директива, яка передбачає охорону суміжних прав організацій мовлення – Директива про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві, Директива про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності, Директива про строк охорони авторського права і деяких суміжних прав, Директива про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку – також не містить визначення поняття організації мовлення. У законах у сфері авторського права і суміжних прав багатьох держав-членів ЄС, зокрема, Болгарії [140], Естонії [156], Іспанії

[190], Нідерландів [179], Німеччини [160], Польщі [181], Франції [159], Швеції [191] такої дефініції також немає.

У цьому плані виділяється Закон Хорватії «Про авторське право» [146], який у ч. 2 ст. 156 визначає організацією мовлення юридичну особу, яка бере на себе ініціативу і несе редакційну відповідальність за підготовку, розповсюдження і трансляцію, в тому числі пряму трансляцію, програми, що передається за допомогою програмного сигналу.

Також дефініція організації мовлення подана у п. 52 ст. 2 Закону Литви «Про авторське право і суміжні права» [177] – це фізична або юридична особа, або інша організація, або філія юридичної особи чи організації, яка виробляє і транслює радіо- та/або телевізійні програми, а також ретранслятор, який виробляє та транслює власні радіо- та/або телепрограми.

Закон Мальти «Про авторське право» [178] у ст. 2 визначає організацію мовлення як будь-яку телерадіокомпанію, яка має ліцензію відповідно до Закону про телерадіомовлення або будь-якого іншого закону.

Проте частіше закони про авторське право і суміжні права держав-членів ЄС передбачають тільки зміст суміжних прав на програму організацій мовлення без пояснення сутності суб'єкта, якому гарантуються ці права.

Варто відзначити, що законодавство держав-членів ЄС у сфері діяльності медіа також не завжди визначає поняття організації мовлення. Наприклад, в Австрії такого визначення немає не тільки в законі у сфері авторського права і суміжних прав [136], його не знайдеться і у Федеральному Законі «Про телерадіомовлення» [137].

Стосовно директив ЄС у сфері діяльності організацій мовлення, Директива (ЄС) 2019/789 Європейського Парламенту і Ради від 17 квітня 2019 року про встановлення правил здійснення авторського права і суміжних прав, що застосовуються до певних онлайн-трансляцій

організацій мовлення та ретрансляцій телерадіопрограм, та внесення змін до Директиви Ради 93/83/ЄЕС не пропонує визначення поняття організації мовлення. У Директиві 2010/13/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 10 березня 2010 року про координацію деяких положень, встановлених законодавством, нормативними актами або адміністративними діями в державах-членах стосовно надання аудіовізуальних медіа-послуг у ст. 1 міститься термін «мовник», який означає постачальника медіа-послуг телевізійного мовлення. Це визначення обмежене сферою дії Директиви і не включає організації радіомовлення.

В цілому в ЄС ця сфера істотно конкретизується на національному рівні держав-членів і кожна з них самостійно визначає статус організації мовлення як суб'єкта суміжних прав.

В Україні, на відміну від найбільш прийнятого у ЄС підходу, організація мовлення визначена у Законі України «Про авторське право і суміжні права». Відповідно до п. 34 ч. 1 ст. 1 Закону це особа, яка здійснює добір радіо- або телевізійних програм та надає їх для одночасного масового та індивідуального приймання користувачами на основі створеного нею розкладу програм.

Крім регламентації суміжних прав, Закон України «Про авторське право і суміжні права» не передбачає інших норм щодо організацій мовлення. Такі норми містяться у Законі України «Про медіа», що цілком зрозуміло, адже організація мовлення є суб'єктом діяльності у сфері медіа. Проте поняття «організація мовлення» у Законі України «Про медіа» не вживається, натомість вживається термін «мовник» як родова категорія, яка конкретизується відповідно до сфери мовлення – телемовник або радіомовник. Одночасно з цим у п. 44 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» наводиться дефініція терміну «програма організації мовлення» як об'єкта, який транслюється телемовником чи радіомовником. Можна було б припустити, що поняття «організація мовлення» являє собою синонім

терміну «мовник», хоча й не зовсім зрозуміло, чому у такому разі в одному і тому самому Законі вживаються два різних терміни, які означають одного і того ж суб'єкта.

Закон України «Про телебачення і радіомовлення», який був чинним на момент прийняття нового Закону України «Про авторське право і суміжні права», також не містив поняття «організація мовлення» та замість нього використовував терміни «мовник» і «телерадіоорганізація». Відповідно до ст. 1 Закону «Про телебачення і радіомовлення»:

- мовник (теле- чи радіо) – суб'єкт господарювання, який створює (комплектує та/або пакетує) телевізійні чи радіопрограми та передачі і розповсюджує їх у відкритому або кодованому вигляді за допомогою технічних засобів шляхом трансляції та ретрансляції для приймання їх споживачами;
- телерадіоорганізація – зареєстрована у встановленому законодавством порядку юридична особа, яка на підставі виданої Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення ліцензії на мовлення створює або комплектує та/чи пакетує телерадіопрограми і/або передачі та розповсюджує їх за допомогою технічних засобів мовлення.

У. Б. Андрусів дійшла висновку про синонімічний характер термінів «організація мовлення», «телерадіоорганізація» і «мовник» та тотожність відповідних суб'єктів [6, с. 34-35]. У частині суміжних прав на програму організації мовлення з цим можна було б погодитися. Проте, разом з тим, наведені вище законодавчі дефініції понять «мовник» і «телерадіоорганізація» мають відмінності. На це звернув увагу Р. С. Концевой, відмітивши, різні визначення цих термінів породжують «можливість для неоднозначного тлумачення положень закону, ускладнює його розуміння, особливо для людей без юридичної освіти» [61, с. 55]. Отож, у цій сфері вже тривалий час існує невизначеність і термінологічна

плутанина, що ускладнює розуміння суб'єкта суміжних прав на програму організації мовлення.

Для початку слід розкрити зміст поняття «мовлення». У ч. 1 ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» під ним розумілося створення (комплектування та/або пакетування) і розповсюдження програм, пакетів програм, передач з використанням технічних засобів електронних комунікацій для публічного приймання за допомогою побутових теле- та радіоприймачів у відкритий спосіб чи за абонентну плату на договірних засадах. Закон України «Про медіа» визначає поняття мовлення інакше: відповідно до п. 31 ч. 1 ст. 1 Закону, мовлення – це телевізійне мовлення або радіомовлення незалежно від технології, у тому числі в мережі Інтернет.

У доктрині цей термін характеризується як родове поняття, яке використовується «для позначення видів медіа, які здійснюють мовлення, на відміну від інших видів медіа, зокрема, друкованих, котрі мовлення не здійснюють» [128, с. 17], з чим можна погодитися. Проте поняття мовлення у п. 31 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» не є достатньо інформативним, тому що не пояснює, у чому ж полягає мовлення.

Більш конкретне тлумачення мовлення надане у ч. 1 ст. 14 Закону України «Про медіа», яке розподіляється за видами мовників. Радіомовлення у цій нормі визначене як діяльність із розповсюдження радіопрограм для одночасного масового приймання користувачами на основі розкладу програм, створеного радіомовником. На відміну від Закону України «Про телебачення і радіомовлення», Закон України «Про медіа» залишає за межами мовлення створення (комплектування та/або пакетування) програм. У правознавчій літературі це пояснюється тим, що мовлення полягає у наданні аудиторії доступу до програм організацій мовлення, незалежно від того, ким саме вони створені [42, с. 100]. Такий підхід сприймається позитивно, тому що мовлення – це діяльність з розповсюдження програми, в той час як її створення відбувається до її

розповсюдження. Тому поняття мовлення визначене у чинному законодавстві вірно.

В той же час, Закон України «Про медіа» містить дефініцію радіомовника: згідно з п. 1 ч. 4 ст. 14 Закону це особа, яка здійснює добір радіопрограм та їх організацію в хронологічному порядку (створює радіоканал) та надає їх для одночасного масового та індивідуального приймання користувачами. Отож, радіомовник поєднує два напрями діяльності, які слід розглянути детальніше.

Перший елемент діяльності радіомовника – добір та організація радіопрограм у певній хронологічній послідовності. Програма для цілей радіомовлення визначена у п. 42 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» як аудіальна інформація, що незалежно від тривалості є самостійним елементом розкладу чи каталогу програм, зокрема програма новин, добірка пісень, інструментальних музичних творів, інший аудіальний твір. Тобто, діяльність радіомовника у цій частині полягає у тому, що він здійснює підбір вже існуючих об'єктів і поєднує їх у певному порядку.

Виробництво програм до діяльності радіомовника не входить. Згідно з п. 57 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа», особа, одним із основних видів діяльності якої є виробництво (створення) програм, кваліфікується як студія-виробник. Отож, якщо організація мовлення самостійно створює чи виробляє програми, вона у цій діяльності виконує функцію студії-виробника, а не мовника.

Добір та організація програм, яку здійснює мовник, розглядається як «створення якогось повного набору програм, що становить що-небудь ціле» [8, с. 20], з чим можна погодитися. Проте Закон України «Про медіа» не називає цей процес створенням або формуванням програми організації мовлення, хоча по своїй суті результат добору та організації програм у хронологічному порядку є програмою організації мовлення.

Програма організації мовлення визначена у п. 44 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» як поєднана творчою концепцією сукупність програм та іншої інформації, яка транслюється радіомовником чи телемовником за розкладом програм. Не існує якого-небудь іншого об'єкта, який є результатом поєднання програм у певну сукупність, але не підпадає під поняття програми організації мовлення. Проте Закон України «Про медіа» у визначенні поняття радіомовника у п. 1 ч. 4 ст. 14 чомусь не вживає термін «програма організації мовлення».

Замість цього у п. 1 ч. 4 ст. 14 Закону України «Про медіа» добір радіопрограм та їх організація в хронологічному порядку називається поняттям «створення радіоканалу». Це не відповідає п. 18 ч. 1 ст. 1 Закону, де міститься визначення каналу мовлення – це сукупність технічних характеристик, засобів електронних комунікацій та споруд, що створюється (використовується) з метою трансляції або ретрансляції однієї програми організації мовлення. Тобто, радіоканал як канал мовлення являє собою не сукупність підібраних радіопрограм, а комплекс матеріальних та електронних засобів, який робить можливою передачу сигналу трансляції програми радіомовлення.

Якщо вважати, що сукупність радіопрограм є радіоканалом, беручи до уваги, що сукупність радіопрограм в ефірі радіостанції щодня є іншою, це повинно означати, що радіомовник регулярно створює нові радіоканали. Але ж на практиці радіомовник регулярно створює нові програми організації мовлення, які транслюються на одному і тому ж самому радіоканалі. Відтак, у п. 1 ч. 4 ст. 14 Закону України «Про медіа» законодавцем допущена помилка, а тому зміст діяльності радіомовника у цій частині слід уточнити: радіомовник здійснює добір радіопрограм та їх організацію в хронологічному порядку і таким чином створює програму організації мовлення [51, с. 654].

Діяльність радіомовника щодо добору і організації радіопрограм здійснюється під редакційним контролем, яким згідно з п. 47 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» є вирішальний вплив радіомовника на створення або добір, організацію та поширення програм. Наявність редакційного контролю є однією з ключових характеристик понять медіа (п. 30 ч. 1 ст. 1 Закону) та аудіовізуального медіа (п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону). Крім того, здійснення редакційного контролю визначається умовою віднесення радіомовлення до аудіовізуальних медіа-сервісів, а радіомовника – до суб'єктів у сфері аудіовізуальних медіа (ч. 1, 3 ст. 14 Закону).

Слід відзначити, що поняття редакційного контролю у Законі України «Про медіа» дуже абстрактне, з нього не зрозуміло, у чому повинен полягати вирішальний редакційний вплив. Певне уточнення щодо нього можна знайти у ч. 2 ст. 35 Закону, яка покладає на суб'єктів у сфері лінійних медіа обов'язок із затвердження та оприлюднення на власному сайті редакційного статуту, який містить вимоги до створення та поширення інформації. Ці вимоги повинні розроблятися згідно з вимогами законодавства та стандартами журналістики. Отож, редакційний контроль стосується інформації, її створення і поширення, хоча з визначення редакційного контролю у п. 47 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» це не зовсім ясно.

Більш детально ці питання регулював Закон України «Про телебачення і радіомовлення». Він не містив дефініцію редакційного контролю, але у ч. 4 ст. 57 передбачав перелік питань, які повинні визначатися редакційним статутом телерадіоорганізації. До цих питань відносилися основні вимоги до забезпечення точності, об'єктивності, неупередженості та збалансованості інформації, що розповсюджується телерадіоорганізацією, вимоги до перевірки достовірності інформації, одержаної від третіх осіб, вимоги до дотримання авторських та суміжних

прав при розповсюдженні інформації, вимоги до реклами та спонсорства, а також вимоги до різних видів інформації.

Вважаємо, що поняття редакційного контролю у Законі України «Про медіа» необхідно уточнити. Воно повинно чітко пояснювати суть впливу радіомовника, а не просто згадувати про цей вплив у загальному вигляді. Редакційний контроль можна визначити як вирішальний вплив суб'єкта у сфері аудіовізуальних медіа, суб'єкта у сфері друкованих медіа та/або суб'єкта у сфері онлайн-медіа на забезпечення точності, об'єктивності, неупередженості та збалансованості інформації, перевірку її достовірності та порядок її поширення з урахуванням вимог законодавства та стандартів журналістики у зв'язку із створенням або добором, організацією та поширенням програм або іншої масової інформації.

Другий елемент діяльності радіомовника – здійснення мовлення у вигляді розповсюдження радіопрограм. Законодавець проявив певну непослідовність у визначення суті мовлення. Так, у ч. 1 ст. 14 Закону України «Про медіа» ведеться мова про розповсюдження радіопрограм для одночасного масового приймання користувачами, у ч. 4 ст. 14 Закону – про надання програм для одночасного масового та індивідуального приймання користувачами. При цьому Закон не пояснює, в чому полягає масове та індивідуальне приймання радіопрограм і як може здійснюватися їх одночасно і масове, і індивідуальне приймання.

Слід відзначити, що діяльність медіа як засобів масової інформації завжди розрахована на масове приймання програм споживачами. Підтвердження цієї тези міститься безпосередньо у п. 7 ч. 2 ст. 2 Закону України «Про медіа», де вказано, що цей Закон не застосовується до випадків поширення масової інформації у мережах закритого типу та спеціального призначення, які не розраховані на масове приймання програм. Так само, згідно з п. 3 зазначеної норми, Закон України «Про медіа» не застосовується до випадків, коли відбувається надсилання масової

інформації у повідомленнях визначеному колу користувачів, що можна вважати індивідуальним прийманням масової інформації цим визначеним і тому обмеженим колом користувачів. Отож, положення про індивідуальне приймання радіопрограм користувачами слід вилучити з п. 1 ч. 4 ст. 14 Закону України «Про медіа», тому що діяльність організацій радіомовлення як медіа не полягає у розповсюдженні своїх програм для визначеного кола користувачів.

Крім того, у визначенні поняття радіомовника невдалим є словосполучення «надання програм для приймання користувачами». Згідно з п. 59 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» первинне розповсюдження програми організації мовлення відбувається шляхом трансляції, що робить програму доступною для масового приймання в режимі реального часу. Саме таким чином мовник надає програму організації мовлення для приймання користувачами, незалежно від конкретних засобів і технологій трансляції. Тому викликає зауваження, що Закон України «Про медіа» не використовує термін «трансляція» там, де ведеться мова про трансляцію, і замінює цей термін на синонім.

Ще одним недоліком дефініції радіомовника можна назвати те, що її друга частина (надання радіопрограм для масового приймання користувачами) не враховує її першу частину (добір та організація радіопрограм). З положення п. 1 ч. 4 ст. 14 Закону України «Про медіа» можна зробити висновок, що радіомовник хоч і формує сукупність окремих програм в один цілісний набір чи сукупність, але надає для приймання користувачами не цю сукупність, а окремі програми. Через це незрозуміло, який сенс в тому, щоб формувати програму організації мовлення, якщо радіомовник транслює не її, а окремі програми, які входять до складу програми організації мовлення.

Вищезазначеним підтверджується, що визначення поняття радіомовника потрібно удосконалити. Проте перед тим як запропонувати

уточнення формулювання цього визначення, необхідно розглянути інші питання, які безпосередньо впливають на кваліфікацію радіомовника як суб'єкта у сфері медіа і суб'єкта суміжних прав.

Варто відзначити, що саме поєднання діяльності з формування програми організації мовлення та її трансляції є ключовим для визначення радіомовника не лише як суб'єкта у сфері медіа, а і як суб'єкта суміжних прав. Формування програми організації мовлення, яка в подальшому буде розповсюджуватися, призводить до появи об'єкта охорони суміжними правами. Проте відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 36 Закону України «Про авторське право і суміжні права» суміжні права виникають внаслідок не факту формування програми організації мовлення, а факту її першої трансляції. Тому саме поєднання двох елементів діяльності – формування програми організації мовлення і її трансляція публіці – призводить до того, що радіомовник набуває статусу суб'єкта суміжних прав стосовно програми організації мовлення.

Суміжні права не виникають в особи, яка здійснює ретрансляцію програми іншої організації мовлення. Такий висновок можна зробити з наведеного вище положення п. 4 ч. 1 ст. 36 Закону України «Про авторське право і суміжні права»: лише первинна трансляція програми організації мовлення призводить до виникнення суміжних прав. Це питання підіймалося і в українських дослідженнях, де зазначено, що «ретрансляція тієї самої програми організації мовлення є способом її використання і не призводить до виникнення нового об'єкта, а тому не породжує для організації мовлення нові права» [42, с. 106].

З іншої сторони, не зовсім точною вбачається висловлена думка, що «особи, які здійснюють ретрансляцію програм іншої телерадіоорганізації, не можуть бути визнані організаціями мовлення» [108, с. 39]. Мовник на підставі договору може ретранслювати програму іншої організації мовлення і внаслідок цього він не набуває суміжні права на цю програму. Проте цей

мовник може також формувати власні програми організації мовлення і здійснювати їх трансляцію, що призводить до виникнення суміжних прав. Тому важливо відрізнити осіб, які самостійно не формують програми організації мовлення і не здійснюють їх трансляцію і тому дійсно не являють собою організації мовлення, від осіб, які можуть поєднувати у своїй діяльності як формування і трансляцію власних програм, так і ретрансляцію програм інших організацій мовлення.

Слід зауважити, що проєкт договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення пропонує безпосередньо відокремити суб'єктів суміжних прав від дистриб'юторів програм організацій мовлення. Так, згідно з ч. 4 ст. 3 проєкту, положення цього Договору не передбачають жодної охорони по відношенню до дистриб'юторів, які здійснюють просту ретрансляцію несучих програми сигналів організацій мовлення для публіки. Вважаємо, що подібне положення варто передбачити у Законі України «Про авторське право і суміжні права». Це дозволить більш чітко визначити організацію мовлення як суб'єкта суміжних прав і відокремити її від інших суб'єктів, які функціонують у сфері мовлення, проте не набувають суміжні права організації мовлення.

Згідно з ч. 1 ст. 21 Закону України «Про медіа» суб'єктами у сфері аудіовізуальних медіа можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які мають місце проживання в Україні, зареєстровані в установленому законодавством порядку юридичні особи України. Якщо має місце використання радіочастотного спектру України для надання відповідного сервісу, суб'єктом у сфері нелінійних аудіовізуальних медіа може бути зареєстрована в установленому законодавством України порядку юридична особа або фізична особа-підприємець.

Ці положення являють собою новели українського законодавства, тому що згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» телерадіоорганізацією могла бути лише зареєстрована у

встановленому законодавством порядку юридична особа. Таке обмеження зазнавало критики з посиланням на ст. 2 Європейської конвенції про транскордонне телебачення [33], у якій телемовник визначений як фізична або юридична особа. У науковій літературі відзначалося, що «законодавець суттєво звужує коло осіб, які можуть здійснювати мовлення та відповідно визнаватися суб'єктами виключних прав на програму (передачу)» [6, с. 35], та пропонувалося «розширити коло суб'єктів, які спроможні набувати виключних прав на програми, за рахунок фізичних осіб-підприємців» [6, с. 35].

Варто звернути увагу, що стосовно сфери радіомовлення на міжнародному рівні подібні положення відсутні. Жоден міжнародний акт не уточнює, яка саме особа (фізична чи юридична) може бути радіомовником. Також слід відзначити, що на відміну від Європейської конвенції про транскордонне телебачення, проєкт договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення у ст. 2 передбачає, що організацією мовлення є юридична особа. Разом з тим, у коментарях до ст. 2 проєкту зауважено, що визначення поняття «організація мовлення» спеціально розроблене для цього Договору і застосовується лише для цілей цього Договору. Визначення організації мовлення жодним чином не суперечить визначенню організацій мовлення у національному законодавстві для цілей регулювання діяльності з мовлення [194]. Тобто, якщо у законодавстві певної держави встановлено, що організацією мовлення може бути фізична особа, це правило не буде обмежуватися зазначеним міжнародним договором у разі його прийняття.

У деяких державах-членах ЄС, наприклад, Хорватії [146], організацією мовлення може бути лише юридична особа. Натомість за законодавством Литви [177], як зазначено вище, організація мовлення означає як юридичну, так і фізичну особу. Відтак у цьому питанні можна констатувати наявність різних підходів.

Український законодавець пішов шляхом наслідування положень Європейської конвенції про транскордонне телебачення і передбачив у ч. 1 ст. 21 Закону України «Про медіа», що суб'єктами у сфері аудіовізуальних медіа можуть бути фізичні і юридичні особи. Разом з тим, якщо діяльність із здійснення мовлення є підприємницькою, то фізична особа для здійснення такої діяльності повинна здійснити державну реєстрацію як підприємця (ч. 2 ст. 50 ЦК). Згідно зі ст. 51 ЦК до підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються усі нормативно-правові акти, які регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відповідних відносин. Разом з цим, фізична особа-підприємець не тотожна юридичній особі.

Згідно з ч. 1 ст. 80, ч. 1 ст. 81 ЦК юридичною особою є організація, створена шляхом об'єднання осіб та (або) майна і зареєстрована у встановленому законом порядку. Як пояснює О. О. Дашковська, «за допомогою форми юридичної особи людина отримує можливість розширити сферу своєї соціально-правової життєдіяльності, реалізовувати свої інтереси не тільки від свого власного імені, а й через іншу правову особистість. Причому на юридичну особу за загальним правилом покладається здійснення тих інтересів, які індивідуально реалізувати неможливо або складно» [23, с. 21].

Ключовою характеристикою юридичної особи є наявність у неї статусу організації, в той час як фізична особа-підприємець не є організацією. Як відзначається у науковій літературі, «фізична особа-підприємець – це дієздатна фізична особа, зареєстрована в установленому порядку в статусі фізичної особи-підприємця без статусу юридичної особи» [21, с. 283]; «за жодних умов особа-підприємець не може набути статусу юридичної особи, оскільки відповідно до ст. 80 Цивільного кодексу України в ролі юридичної особи може виступати не громадянин, а саме організація» [15, с. 74]. Внаслідок державної реєстрації «фізична особа набуває

можливість здійснювати господарську діяльність, однак не у статусі окремої квазі-особи і не через певні органи, а безпосередньо, самостійно і від власного імені» [127, с. 20].

Тобто, навіть попри факт здійснення такої ж підприємницької діяльності, яку здійснюють юридичні особи, фізична особа-підприємець діє як людина, від свого імені, безпосередньо і без утворення нової квазі-особи.

Якщо мовником є фізична особа, у такого мовника відсутній статус організації. Не дивлячись на це, з точки зору суміжних прав ця фізична особа розглядається як організація мовлення. Програма, яку формує і транслює мовник-фізична особа, охороняється як програма організації мовлення. З урахуванням змін, які відбулися у правовому регулюванні сфери мовлення, немає підстав продовжувати використання у законодавстві таких понять, як «організація мовлення» і «програма організації мовлення», тому що вони суперечать суті мовників-фізичних осіб.

На цій підставі вважаємо, що слово «організація» слід вилучити з законодавчого вжиття стосовно мовників. Замість поняття «організація мовлення» у законодавстві у сфері авторського права і суміжних прав необхідно використовувати поняття «мовник», як це здійснюється у Законі України «Про медіа». Термін «програма організації мовлення» у ЦК і Законах України «Про авторське право і суміжні права» та «Про медіа» потрібно замінити на термін «програма мовлення» [51, с. 657]. Це приведе норми законодавства України у відповідність між собою і відобразить ті нові можливості, які забезпечуються національним законодавством у сфері діяльності медіа.

Якщо радіомовлення здійснюється з використанням радіочастотного спектра (наземне ефірне мовлення), воно згідно з ч. 1 ст. 50 Закону України «Про медіа» підлягає ліцензуванню. Слід відзначити, що за ч. 1 ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» телерадіоорганізацією могла вважатися тільки особа, яка діяла на підставі ліцензії, виданої Національною

радою України з питань телебачення і радіомовлення. Закон України «Про медіа», як зазначено вище, передбачає видачу ліцензій лише для наземного ефірного мовлення, яке здійснюється з використанням радіочастотного спектра.

Поняття радіочастотного спектра (або ресурсу) визначене у п. 102 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про електронні комунікації» [87] як радіохвилі, частоти яких нижчі за 3000 ГГц, що придатні для передавання та/або приймання електромагнітної енергії радіообладнанням, випромінювальними пристроями, радіоелектронними засобами та випромінювальними пристроями спеціального призначення та якими можна користуватися на території України та за її межами відповідно до цього Закону, міжнародних договорів України, а також на виділених для України частотно-орбітальних позиціях. У зв'язку з цим в Україні було впроваджено план розподілу і користування радіочастотним спектром, затверджений постановою Кабінету Міністрів України [89], який передбачає розподіл смуг радіочастот, користування якими з використанням радіотехнології здійснюється на підставі ліцензії на мовлення. Таким чином, усе наземне ефірне радіомовлення в Україні є ліцензованою діяльністю.

Потреба у забезпеченні ліцензування цієї діяльності викликана тим, що радіочастотний спектр має обмежений обсяг і розподіляється між різними мовниками. Якщо його використання не буде контролюватися і кожен радіомовник буде сам вибирати сегмент радіочастотного спектру, на якому він буде транслювати свої програми, радіомовлення стане непередбачуваним. За поясненням фахівців, «прогрес методів стиснення аудіовізуальної інформації призвів до того, що в одному частотному каналі 6, 7, 8 МГц можливо забезпечити передавання все більшої і більшої кількості програм (...) за такої кількості програм в одному частотному каналі в випадку, якщо один провайдер програмних послуг буде передавати програму, що є «занадто критичною» до стиснення й при цьому в намаганні

забезпечити високу якість за формування мультиплексу виникне необхідність збільшення швидкості цифрового потоку – це призведе до того, що всім іншим програмам буде надано менше ємності в мультиплексі – та це може призвести до погіршення їх якості» [7, с. 63].

Ліцензування діяльності у сфері мовлення було прокоментоване як те, що «законодавець фактично встановив правовий режим регулювання доступу до творчої професії» [8, с. 21], але з такою трактовкою складно погодитися. Передовсім ліцензування у цій сфері пов'язане з розподілом радіочастотного ресурсу, який є обмеженим і через це не може використовуватися на розсуд мовників. Також, як вказано вище, без регулювання такого розподілу неможливо забезпечити необхідну якість трансляції усіх програм мовлення, в чому мовники повинні мати однакові можливості.

Проте якщо радіомовлення здійснюється без використання радіочастотного спектра, наприклад, коли це відбувається з використанням мережі Інтернет, така діяльність не ліцензується. При цьому такий радіомовник не вважається онлайн-медіа. Згідно з п. 36 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» до онлайн-медіа, які регулярно поширюють інформацію у будь-якій формі у мережі Інтернет на власному веб-сайті, не належать медіа, що віднесені цим Законом до аудіовізуальних медіа. Оскільки радіомовлення у п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону визначене як аудіовізуальне медіа, воно залишається радіомовленням незалежно від того, у який спосіб і якими технічними засобами воно здійснюється. Відтак на теперішній час більше не є релевантною думка, що «потреба у ліцензуванні діяльності у сфері мовлення зумовлена (...) тим, що такий спосіб розповсюдження інформації як теле- і радіомовлення істотно впливає на формування світогляду громадськості» [6, с. 38], тому що змінилися законодавчі положення щодо ліцензування діяльності у сфері мовлення.

Загальною вимогою до організацій мовлення як суб'єктів у сфері аудіовізуальних медіа є положення ч. 5 ст. 21 Закону України «Про медіа», що на них при використанні ними аудіовізуальних творів поширюються вимоги та обмеження, встановлені Законом України «Про авторське право і суміжні права». Це положення звужує сферу застосування Закону України «Про авторське право і суміжні права» без зрозумілих підстав. Організації мовлення використовують не тільки аудіовізуальні твори, а й також інші види творів, фонограми і відеограми, у яких зафіксовані виконання творів або інші звуки та/або зображення, і їх використання також повинно здійснюватися з дотриманням авторського права і суміжних прав. Хоча Закон України «Про авторське право і суміжні права» передбачає певні випадки, коли мовники можуть використовувати твори та об'єкти суміжних прав без дозволу суб'єктів відповідних прав, що буде розглядатися далі в ході цього дослідження, навіть у цих випадках організації мовлення не можуть діяти повністю на свій розсуд. Коли застосовуються випадки вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав, в обов'язковому порядку повинні дотримуватися умови, що визначені Законом для кожного з цих випадків. Отож, положення ч. 5 ст. 21 Закону України «Про медіа» потрібно уточнити і передбачити у ньому необхідність дотримання вимог Закону України «Про авторське право і суміжні права» при використанні будь-яких об'єктів авторського права і суміжних прав в цілому, а не тільки щодо аудіовізуальних творів.

На підставі проведеного дослідження можна визначити, що радіомовник як суб'єкт суміжних прав за законодавством України характеризується такими ознаками:

- 1) може бути юридичною особою або фізичною особою;
- 2) поєднує у своїй діяльності формування програми радіомовлення та її трансляцію для одночасного масового приймання користувачами;
- 3) здійснює свою діяльність під редакційним контролем;

- 4) у разі використання радіочастотного спектра (наземне ефірне мовлення) діяльність у сфері радіомовлення підлягає ліцензуванню;
- 5) при здійсненні своєї діяльності повинен дотримуватися вимог Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Поняття радіомовника у п. 1 ч. 4 ст. 14 Закону України «Про медіа» необхідно уточнити, з врахуванням зазначеного вище, і викласти у такій редакції:

«радіомовник (суб'єкт у сфері лінійного аудіального медіа-сервісу) – особа, яка формує програму радіомовлення та транслює її для одночасного масового приймання користувачами».

Відповідні зміни необхідно відобразити також у визначенні поняття телемовника з відмінністю у поясненні, що це суб'єкт у сфері лінійного аудіовізуального медіа-сервісу.

У ЦК і Законі України «Про авторське право і суміжні права» потрібно здійснити заміну термінів, що вживаються: замість терміну «організація мовлення» слід використовувати термін «мовник», замість терміну «програма організації мовлення» – термін «програма мовлення».

Термін «організація мовлення» у Законі України «Про авторське право і суміжні права» необхідно замінити на термін «мовник» і викласти його у такій редакції:

«мовник – особа, яка здійснює формування програми мовлення та транслює її для одночасного масового приймання користувачами».

Положення ч. 2 ст. 35 Закону України «Про авторське право і суміжні права» слід уточнити і передбачити у ньому, що до суб'єктів суміжних прав не відноситься мовник, який здійснює дистрибуцію програм мовлення шляхом їх ретрансляції:

«Суб'єктами суміжних прав є... 4) мовник (первинний суб'єкт суміжних прав на програму мовлення), правонаступники мовника та інші фізичні або юридичні особи, які набули майнові права на програму мовлення».

на підставі договору або закону. Мовник, який здійснює ретрансляцію програми мовлення іншого мовника, не є суб'єктом суміжних прав на таку програму».

2.2. Програма організації радіомовлення як об'єкт суміжних прав

На міжнародному рівні об'єкт суміжних прав організацій мовлення не визначений з достатньою ясністю.

У Римській конвенції, яка виступає першим і основним міжнародним договором у сфері суміжних прав мовників, правова регламентація об'єкта правової охорони є нечіткою. В оригінальній англomовній версії конвенції [164] у ст. 1 надано визначення поняття «broadcasting» як передавання бездротовими засобами для публічного приймання звуків або зображень і звуків. У ст. 13 конвенції перераховуються права, які надаються організації мовлення стосовно її «broadcasts», проте зміст поняття «broadcasts» конвенція не пояснює. З урахуванням наведеної у ній дефініції «broadcasting», термін «broadcasts» можна зрозуміти як те, що передається або транслюється. В цілому цей термін можна перекласти з англійської мови і як трансляції, і як ефіри, і як передачі або програми. Римська конвенція не надає відповіді на питання, який об'єкт підлягає охороні для організацій мовлення.

У Брюсельській конвенції поняття «broadcasts» не вживається. На противагу цьому термінологічний апарат цього акта охоплює поняття «програма», під якою у ст. 1 розуміється сукупність матеріалів, отримуваних безпосередньо або у запису, що складаються з зображень, звуків або зображень і звуків, що передається через сигнали з метою наступного розповсюдження. Крім того, як зазначено вище, Брюсельська

конвенція не передбачає права організацій мовлення, а лише декларує обов'язок договірних держав запобігати незаконному розповсюдженню сигналу, що несе програми.

Угода ТРІПС не містить визначення об'єкта охорони організацій мовлення. Згідно з ч. 3 ст. 14 Угоди радіомовні організації мають право забороняти зазначені нижче дії, якщо вони здійснюються без їхнього дозволу: фіксування, відтворення та ретрансляція через радіомовні засоби, а також передача телевізійними засобами. Який саме об'єкт може фіксуватися, відтворюватися або ретранслюватися, у цьому положенні не вказано.

Недостатня ясність спостерігається також на рівні директив ЄС у сфері авторського права і суміжних прав. Жодна директива, яка згадує про права організацій мовлення, не містить чіткого тлумачення об'єкта, щодо якого надаються ці права. Так, у Директиві про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві, Директиві про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності, Директиві про строк охорони авторського права і деяких суміжних прав за аналогією до Римської конвенції вживається термін «broadcasts», але його зміст у директивах не тлумачиться.

Тому цілком закономірно, що закони держав-членів мають відмінності у назві цього об'єкта суміжних прав. Наприклад, в законі Іспанії організаціям мовлення надаються права щодо трансляцій або програм [190], у законі Німеччині – щодо програм [160], у законі Хорватії – щодо програмного сигналу [146]. Національні законодавства держав-членів ЄС у сфері авторського права і суміжних прав передбачають права організацій мовлення та особливості реалізації цих прав, проте не пояснюють сутність об'єкта суміжних прав організацій мовлення.

В Україні на законодавчому рівні довгий час існували проблеми з тлумаченням цього об'єкта, які призвели до того, що у правознавчій науці його сутність також чітко не розкривалася.

Згідно з Законом України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року у його первинній редакції організації мовлення було надано статус суб'єкта суміжних прав, проте Закон не містив переліку об'єктів суміжних прав і не дозволяв чітко встановити, який саме об'єкт охороняється у зв'язку з діяльністю організацій мовлення.

Після викладення Закону України «Про авторське право і суміжні права» у новій редакції 2001 року у ньому у п. в) ч. 1 ст. 35 було зазначено, що об'єктом суміжних прав виступають передачі (програми) організацій мовлення. В той же час, Закон не містив визначень передачі і програми, тому не було зрозуміло, чи вони є синонімами, чи різними поняттями. ЦК у редакції, яка діяла до 1 січня 2023 року, визнавав об'єктом охорони програми (передачі) (ч. 1 ст. 449) або передачі (програми) організацій мовлення (ч. 3 ст. 451, ст. 455, ч. 3 ст. 456) і також не розділяв ці поняття.

Це суперечило Закону України «Про телебачення і радіомовлення», який був чинний на той час і який розглядав передачу і програму як різні об'єкти. Так, відповідно до визначень у ст. 1 Закону програма (телерадіопрограма) тлумачилася як поєднана єдиною творчою концепцією сукупність передач (телерадіопередач), яка має постійну назву і транслюється телерадіоорганізацією за певною сіткою мовлення. Передача (телерадіопередача) визначалася у цій нормі як окрема змістовно завершена частина програми (телерадіопрограми), яка має відповідну назву, обсяг трансляції, авторський знак, може бути використана незалежно від інших частин програми і розглядається як цілісний інформаційний продукт.

З наведених дефініцій випливає, що передача була окремим структурним елементом програми, яка, в свою чергу, являла собою

сукупність передач. Підстав для ототожнення цих понять і сприйняття їх як однотипних категорій Закон України «Про телебачення і радіомовлення» не надавав, проте законодавство у сфері авторського права і суміжних прав це не враховувало. Як результат, в українських правознавчих дослідженнях було висловлено різні думки стосовно того, який саме об'єкт охороняється суміжними правами.

Деякі учені дійшли висновків, що суміжні права поширюються на передачу організації мовлення і програму організації мовлення одночасно як на два об'єкти.

Так, Ю. П. Бурило розглядає передачу організації мовлення і програму організації мовлення як об'єкти суміжних прав [14, с. 10].

Згідно з думкою У. Б. Андрусів, «організації мовлення володіють правовою охороною щодо своїх програм та передач, які створюються у результаті їхньої професійної діяльності» [6, с. 93].

Схожий висновок щодо цього зробив також О. Б. Єліферов, зазначивши, що «передачі (програми) організацій мовлення розподіляються на дві групи об'єктів суміжних прав: а) передачі організацій мовлення; б) програми організацій мовлення» [34, с. 401].

Інші дослідники визначили, що об'єкт суміжних прав організацій мовлення є лише один і ним виступає програма організації мовлення як сукупність передач. Таку думку висловили, зокрема, І. А. Стройко [108, с. 25], А. С. Штефан [130, с. 77], Н. Є. Яркіна [135, с. 10]. Крім того, І. А. Стройко [108, с. 25] та А. С. Штефан [130, с. 77] розглядають передачу організації мовлення, яка є результатом творчої діяльності, як об'єкт авторського права.

На противагу цьому існує думка, що об'єктом суміжних прав організацій мовлення є лише передача [72, с. 161], при цьому зазначено, що у законодавстві України «поняття «програми» та «передачі» використовуються як синоніми» [72, с. 162], а «застосування слова

«передача» передбачає процес розповсюдження програм мовлення (передачі сигналу) з допомогою технічних засобів зв'язку» [72, с. 162]. Ці тези суперечать одна одній, оскільки якщо «програма» і «передача» є синонімами, то процес передачі програми слід розуміти як процес передачі процесу передачі.

У науковій літературі спостерігається також трансформаційне тлумачення програми і передачі організації мовлення. Як запропонував О. А. Севідов, «під програмою мовлення слід розуміти публічно сповіщену передачу в ефір телерадіоорганізацією (організацією ефірного мовлення чи організацією кабельного мовлення) створену нею чи іншим первинним суб'єктом суміжного права у прямому ефірі чи у запису певну радіо чи телевізійну передачу будь-якого змісту і форми; телевізійний фільм, концерт, інтерв'ю, телевізійна гра, репортаж з місця події (радіо чи відео), круглий стіл тощо» [102, с. 177]. Тобто, з моменту сповіщення в ефір передача перетворюється на програму, а до того, судячи з усього, є передачею.

Також у наукових джерелах було висунуто пропозиції вважати об'єктом суміжних прав не програму чи передачу організації мовлення, а трансляцію програм (передач) в ефір і по кабелю [13, с. 8], або процес сповіщення програм організації мовлення [36, с. 144], або процес здійснення мовлення [20, с. 56]. Ці підходи були сформовані під час дії Закону України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року і могли сформуватися в силу того, що норма ч. 2 ст. 37 Закону передбачала, що суміжні права виникають внаслідок факту оприлюднення передачі організації мовлення. Таке оприлюднення могло бути сприйняте деякими науковцями як сам об'єкт правової охорони.

Всі зазначені вище різноманітні тлумачення утворилися через те, що положення законодавства України у сфері суміжних прав довгий час були недосконалими і не дозволяли чітко зрозуміти, у чому суть програми і

передачі організації мовлення. Норми Закону України «Про телебачення і радіомовлення» бралися до уваги лише окремими дослідниками, тому в українській правовій науці утворилося дуже непослідовне тлумачення об'єкта суміжних прав організації мовлення.

Ця неоднозначність була усунена з набранням чинності новим Законом України «Про авторське право і суміжні права» 2022 року, який у ст. 34 визначає, що об'єктом суміжних прав виступає програма організації мовлення. Передача організації мовлення у переліку об'єктів суміжних прав і положеннях, присвячених суміжним правам, не згадується. Відтак у Законі України «Про авторське право і суміжні права» законодавець зрештою вніс ясність у це питання.

В той же час, на рівні назви Глави 37 Книги четвертої та ст. 449 ЦК досі використовується термін програма (передача) організації мовлення. У п. 4 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено, що у главах 35, 37 ЦК слова «передача (програма)» у всіх відмінках і числах повинні бути замінені словом «програма» у відповідному відмінку і числі. У більшості положень ЦК можна побачити виконання цієї вимоги і використання лише терміну «програма організації мовлення». Проте у випадку з назвою Глави 37 Книги четвертої та ст. 449 ЦК зазначена вимога п. 4 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про авторське право і суміжні права» чомусь не виконана. Як наслідок, на сьогодні Закон України «Про авторське право і суміжні права» і Закон України «Про медіа» послуговуються терміном «програма організації мовлення», а в ЦК поряд з терміном «програма організації мовлення» використовується також застарілий термін «програма (передача) організації мовлення».

Крім того, у Законі України «Про авторське право і суміжні права» проблема визначення об'єкта суміжних прав організації мовлення поки що

вирішена не повністю, тому що у цій частині він не відповідає Закону України «Про медіа».

Відповідно до п. 40 ст. 1, п. 4 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про авторське право і суміжні права» програма організації мовлення – це поєднана єдиною творчою концепцією сукупність передач (телерадіопередач), інших творів та (або) об'єктів суміжних прав, яка має постійну назву і транслюється радіомовником чи телемовником за певною сіткою мовлення. На противагу у п. 44 ч. 1 Закону України «Про медіа» під програмою організації мовлення розуміється поєднана творчою концепцією сукупність програм та іншої інформації, яка транслюється радіомовником чи телемовником за розкладом програм. Дефініція, запропонована у Законі України «Про авторське право і суміжні права», термінологічно не подібна до дефініції у Законі України «Про медіа». Крім того, у визначенні, яке наводиться у Законі України «Про авторське право і суміжні права», є деякі інші суттєві недоліки.

Що стосується понятійного апарату, то «передача (телерадіопередача)» є застарілим терміном, яким законодавство у сфері медіа більше не оперує, а натомість оперує терміном «програма». Так само поняття «сітка мовлення» було замінено поняттям «розклад програм», під яким у п. 53 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» розуміється інформація про послідовність та час трансляції програм у лінійних медіа. Визначення програми організації мовлення у Законі України «Про авторське право і суміжні права» у цій частині базується на термінології, що вживалася у Законі України «Про телебачення і радіомовлення», який вже втратив чинність, і не враховує оновлення, які були введені у понятійний апарат Законом України «Про медіа».

Інший недолік у визначенні програми організації мовлення у Законі України «Про авторське право і суміжні права» полягає в тому, що складові

програми організації мовлення обмежені тільки об'єктами авторського права і суміжних прав. Це не враховує практичну дійсність.

Медіа є передусім засобами поширення масової інформації, а тому організації мовлення можуть включати у свої програми інформаційні продукти, які не відповідають критеріям об'єктів авторського права або суміжних прав. Так, авторським правом не охороняються повідомлення про новини або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації (п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), проте радіомовники можуть регулярно передавати в ефір випуски новин, які повністю складаються з таких повідомлень.

У наукових публікаціях також підтримується думка про те, що організації мовлення при формуванні і трансляції своїх програм не зв'язані тільки об'єктами авторського права і суміжних прав. У цьому відношенні було відзначено, що «медіа можуть транслювати не лише твори та об'єкти суміжних прав, а й інші матеріали, які не підпадають під категорію охоронюваних об'єктів, що жодним чином не обмежується нормами законодавства у сфері медіа» [42, с. 104]; «програмами, на які поширюється право організацій мовлення, є всі програми, які розповсюджуються цими організаціями незалежно від того, чи містять вони твори, чи ні ... таким чином, об'єктом охорони виступає програма незалежно від її змісту» [176, с. 403-404]. Навіть якщо програма організації мовлення повністю сформована тільки з інформаційних матеріалів, які не охороняються правом інтелектуальної власності, вона залишається програмою організації мовлення. Це відображено у визначенні цього поняття у Законі України «Про медіа», проте не враховано у Законі України «Про авторське право і суміжні права».

Крім того, визначення програми організації мовлення у Законі України «Про авторське право і суміжні права» вказує на те, що програма

повинна бути поєднана єдиною творчою концепцією та мати постійну назву. Це також заслуговує на критичні зауваження.

Єдина творча концепція означає, що всі складові частини програми організації мовлення повинні впливати з одного і того самого творчого задуму і бути пов'язаними як з ним, так і між собою. Цей єдиний задум повинен певним чином пронизувати всю програму, проте на практиці це не відбувається. Організація радіомовлення може сформувати програму з різних елементів – програм новин, трансляцій спортивних змагань, фонограм з записом виконань музичних творів, шоу та інтерв'ю з відомими діячами. Між окремими елементами програми організації радіомовлення часто немає достатньо спільного, щоб вони розглядалися як втілення єдиної творчої концепції. Це можуть бути елементи зовсім різного змісту і жанру. Програма організації мовлення повинна відповідати не єдиній творчій концепції, а програмній концепції мовлення певного мовника (спортивна, аналітична, розважальна чи інша).

Наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 30 Закону України «Про медіа» програмна концепція мовлення місцевих публічних аудіовізуальних медіа повинна містити зобов'язання щодо мінімальних обсягів поширення програм місцевих або регіональних новин, дискусій щодо соціально-економічного та культурного розвитку громад або областей чи регіонів та програм, що містять інформацію, важливу для громади області чи регіону (освітню, культурологічну, політичну, історичну тощо), присвячених висвітленню проблем громади або просуванню її інтересів. Саме програмна концепція має ключове значення для діяльності мовників, а її порушення визнається порушенням вимог законодавства та/або умов ліцензії зі сторони аудіовізуальних медіа і тягне настання негативних наслідків (ч. 1, 2 ст. 110 Закону України «Про медіа»).

Різні програми тієї самої організації мовлення можуть формуватися на основі різних творчих концепцій. Наприклад, в період різдвяних свят

радіостанції транслюють різдвяні пісні, яких немає в ефірі в інший час. Незалежно від цього, кожна така організація радіомовлення функціонує на основі тієї самої програмної концепції. Мовлення у дні трауру, скорботи або жалоби регламентується законом – згідно з положеннями ст. 44 Закону України «Про медіа», у разі оголошення актом Верховної Ради України або Президента України загальнонаціонального дня трауру, суб'єкти у сфері лінійних медіа у цей день зобов'язані припинити поширення гумористичних, розважальних та музичних програм, що містять твори мажорного звучання (крім дитячих програм), радіовікторин, музичних програм на замовлення у прямому ефірі. Тобто, певна творча концепція, яка передбачалася для програми організації мовлення, у такий день може взагалі не бути реалізована. Проте програма організації мовлення, підготовлена з зазначеними обмеженнями, все одно буде відповідати програмній концепції. Зрештою, єдиної творчої концепції у певної організації мовлення може взагалі не бути, що не перешкоджатиме формуванню програм цієї організації мовлення на основі програмної концепції. Тому у визначенні програми організації мовлення потрібно зробити акцент саме на програмну концепцію, яка повинна дотримуватися мовником при формуванні програми організації мовлення [49, с. 8].

Вимога щодо постійної назви програми організації мовлення не передбачена законодавством у сфері медіа і не застосовується на практиці. Програма формується для її використання на певну дату і транслюється без назви. Назва може надаватися окремим елементам програми, таким як регулярне радіо шоу, але самій програмі назва просто не потрібна. Вона ніяким чином не повідомляється і не використовується, тому немає необхідності в її існуванні.

Вищезазначене дає можливість стверджувати, що поняття програми організації мовлення необхідно уточнити. Проте у першу чергу уточнення потрібні у назві самого об'єкта суміжних прав організацій мовлення.

Як було встановлено у попередньому підрозділі, термін «організація мовлення» в умовах оновлення правових основ діяльності медіа є невідповідним, тому що не охоплює фізичних осіб, які також можуть бути мовниками так само, як і юридичні особи. Суб'єктом діяльності у сфері аудіовізуальних медіа виступає мовник, а не організація мовлення. Тому програма, яка формується і транслюється мовником, повинна визначатися як програма мовлення, без прив'язки до організації мовлення. Отож, термін «програма організації мовлення» у текстах ЦК, Законах України «Про авторське право і суміжні права» та «Про медіа» потрібно замінити на термін «програма мовлення».

З урахуванням вищевказаного, визначення програми організації мовлення у Законах України «Про авторське право і суміжні права» та «Про медіа» слід викласти таким чином:

«програма мовлення – сукупність програм та іншої інформації, яка поєднана відповідно до програмної концепції мовлення і транслюється мовником за розкладом програм».

У проєкті Договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення об'єктами охорони для організацій мовлення виступають несучий програму сигнал та сигнал, що передує трансляції (ст. 3). Відповідно до визначень термінів у ст. 2 проєкту:

- програма означає сукупність живого або записаного матеріалу, що складається із зображень, звуків або того й іншого, або їх представлень;
- несучий програму сигнал означає сформований електронним способом носій, який передається спочатку та в будь-якому наступному технічному форматі, що несе програму;
- сигнал, що передує трансляції, означає сигнал, що несе програму, який передається організацією мовлення з метою подальшої передачі громадськості.

Слід зауважити, що тлумачення понять несучого програму сигналу і програми у проєкті Договору ВОІВ за змістом близькі до визначення сигналу і програми у Брюссельській супутниковій конвенції. Стосовно сигналу, що передує трансляції, у коментарях до ст. 2 проєкту зазначено, що такі сигнали не призначені для безпосереднього прийому публікою. Вони використовуються телерадіомовними організаціями для передачі програмного матеріалу зі студії або, наприклад, з місця події до місця, де розташований передавач. Це поняття охоплює також сигнали, призначені для покриття між камерами та наступними вузлами в системах зв'язку локально на місцях проведення подій. Також такі сигнали можуть використовуватися для транспортування програмного матеріалу між телерадіомовними організаціями, і матеріал може бути використаний для наступної трансляції одночасно, після затримки або після деякого редагування матеріалу [194].

Отже, для організацій радіомовлення проєкт Договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення встановлює правову охорону сигналу, який несе певні звуки. Це можуть бути звуки як раніше записані, так і ті, що створюються в процесі трансляції, незалежно від того, якими засобами вони передаються (радіохвилі, супутник, Інтернет) і незалежно від того, яким є їх зміст. Усі складові частини програми, яку несе сигнал, наприклад, фонограми, охороняються як окремі об'єкти у відповідному їм правовому режимі і не входять до складу об'єкта правової охорони організацій мовлення.

Зарубіжні фахівці підтримують такий підхід. Як зазначив керівник відділу інтелектуальної власності Європейської спілки мовників Хейо Руйсенаарс, «традиційно об'єктом охорони суміжних прав є сигнал мовлення. У той час як зміст програми є тим, що в кінцевому підсумку приносить користь публіці, суміжні права стосуються діяльності, яка робить цю користь можливою і яка завершується передачею програми на окремі

радіо- і телевізійні приймачі. Таким чином, суміжні права охороняють лише сигнали, а не програмний зміст, який несуть ці сигнали» [186, с. 26]. Директор Національного офісу з авторського права Міністерства юстиції та прав людини Аргентинської Республіки Густаво Шьотц вказав на доцільність визнання сигналу об'єктом суміжних прав, оскільки саме сигнал, а не програма організації мовлення, охороняється у розумінні Римської конвенції: «об'єктом охорони виступає ємність, а не її зміст» [187, с. 411, 412].

У випадку прийняття проєкту Договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення і приєднання до нього України стане актуальним питання, чи потрібно змінювати об'єкт суміжних прав організацій мовлення у нашому національному законодавстві.

Якщо враховувати технічну сторону процесу трансляції програми організації мовлення, програма не може бути відокремлена від сигналу і транслюється саме шляхом використання сигналу. З цих причин вартує підтримки думка, що об'єкт суміжних прав організації мовлення може визначатися і як програма організації мовлення, і як несучий програму сигнал, тому що «у першому випадку йдеться про сукупність певних матеріалів, сповіщення яких публіці опосередковується сигналом, який несе цю сукупність; у другому випадку мається на увазі не абстрактний носій інформації, а сигнал, який забезпечує сповіщення конкретної програми організації мовлення» [130, с. 73].

Відтак якщо Україна приєднається до Договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення у випадку його прийняття, не буде потрібно змінювати об'єкт суміжних прав організацій мовлення у нашому національному законодавстві. Проте буде необхідно включити у законодавство такий об'єкт суміжних прав, як сигнал, що передує трансляції, тому що цей об'єкт не збігається з несучим програму сигналом. Отож у майбутньому суміжні права організацій мовлення можуть

поширюватися на два дуже близьких, але не тотожних об'єкта – програму організації мовлення, яку несе сигнал в процесі її трансляції, і сигнал з програмою, який передує трансляції.

Розклад програми організації мовлення не підпадає під правову охорону. Згідно з визначенням, передбаченим у п. 53 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа», розклад програм – це інформація про послідовність та час трансляції програм у лінійних медіа. Згідно з п. 6 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» розклад телерадіопередач відноситься до баз даних, які не відповідають критеріям оригінальності і тому не можуть охоронятися авторським правом. Тому складно зрозуміти, на чому засновується висловлена у правознавчій літературі думка, що коли телерадіоорганізація оприлюднює розклад програми організації мовлення, цей розклад стає об'єктом, який охороняється авторським правом [25, с. 89]. Розклад програм належить до баз даних, процес створення яких не розглядається як творчий [129, с. 34]. При створенні таких баз даних не робиться творчий вибір, необхідний для набуття оригінальності, яка є основним і обов'язковим критерієм для того, щоб певний об'єкт міг набути охорону авторським правом згідно з п. 35 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права». З іншої сторони, розроблення розкладу програм і оприлюднення його у будь-який спосіб не відноситься до діяльності, яка охоплюється суміжними правами. Відтак, це той елемент діяльності мовника, який не призводить до набуття права інтелектуальної власності взагалі.

При формуванні програми організації мовлення діяльність мовника полягає у тому, що він об'єднує різні матеріали в один цілісний інформаційний продукт для подальшої трансляції. Програма організації мовлення охороняється суміжними правами, а не авторським правом, саме тому, що діяльність з її формування є організаційно-технічною, тобто, вона не передбачає авторських творчих внесків.

У цьому відношенні було відзначено, що «охорона суміжних прав організацій мовлення за своєю суттю має бути підприємницькою, а не авторською. Така охорона ґрунтується на підприємницькому, організаційному та технічному внеску мовника, а не на його авторському внеску» [180, с. 429]. Також було стверджено, що організації мовлення як суб'єкти суміжних прав «не створюють творчих результатів, а лише здійснюють використання результатів творчості шляхом їх оприлюднення дротовим (передача до ефіру) або бездротовим (кабельним) шляхом» [18, с. 13]. Разом з тим, деякі українські науковці намагалися обґрунтувати, що діяльність організації мовлення з формування програми організації мовлення являє собою процес, який має творчий характер.

На думку У. Б. Андрусів, результати діяльності організацій мовлення з формування програми організації мовлення є творчими і «фіксуються на певному матеріальному носії у вигляді серії послідовних кадрів чи аналогових або цифрових сигналів, які кодують зображення, і сприйняття яких є можливим виключно за допомогою певного виду екрана, на якому такі зображення відображаються за допомогою певних технічних пристроїв» [6, с. 93]. При цьому учена не погоджується з можливістю авторсько-правової охорони цих результатів і зазначає, що «програма (передача) існує як самостійна правова категорія, яка відмежовується від творів, що охороняються авторським правом» [6, с. 96].

О. М. Боярчук розглядає програму організації мовлення як об'єкт суміжних прав і водночас наполягає на необхідності приділити особливу увагу творчому характеру процесу діяльності організацій телерадіомовлення: «оскільки телебачення визначають або як новий вид мистецтва, або як новий засіб масової інформації, очевидно, що мистецтву завжди притаманна творчість» [13, с. 9].

І. А. Стройко зазначає, що діяльність організації мовлення має творчу складову, яка проявляється у здійсненні добору, впорядкування і

розташування різних складових програми організації мовлення, і в той же час вказує, що ця діяльність «явно не дотягує» до отримання авторсько-правової охорони [108, с. 94, 95].

Ю. П. Бурило також веде мову про охорону програм організацій мовлення суміжними правами, проте вважає, що діяльність щодо формування програми організації мовлення є творчою. Згідно з думкою ученого, «інтелектуальний, творчий внесок колективу фахівців у створення передачі (програми) організації мовлення часто буває набагато вагомим, ніж, наприклад, творчі зусилля автора фотографії або автора невеликої статті в газеті» [14, с. 9].

Н. Г. Печерова також вбачає складний творчий процес у створенні програми організації мовлення, проте не пропонує охороняти програму організації мовлення авторським правом і не висловлює заперечення проти охорони програми організації мовлення суміжними правами [75, с. 178].

І. Я. Верес стверджує, що діяльності організацій мовлення властива науково-технічна творчість, тому що в процесі формування програми використовується різноманітна апаратура, а діяльність, яка передбачає телевізійну чи радіо трансляцію, вимагає прояву майстерності та оригінального бачення світу [20, с. 58].

Думки, що організація мовлення набуває права на програму організації мовлення саме через здійснення творчого внеску у формування програми, можна зустріти також у зарубіжних дослідженнях [192].

Такі підходи є суперечливими по відношенню до законодавчого розмежування об'єктів авторського права і об'єктів суміжних прав. Твори як об'єкти авторського права завжди виникають внаслідок здійснення творчої діяльності, а об'єкти суміжних прав не мають в основі свого формування творчого характеру. Авторське право охороняє твір як оригінальне інтелектуальне творіння, яке виражає творчий вибір автора, зроблений у творчій діяльності зі створення твору (п. 35, 56 ч. 1 ст. 1 Закону

України «Про авторське право і суміжні права»). Об'єкти суміжних прав є іншими за своєю природою, вони не засновані на творчості і не повинні містити творчий вибір. Якби програми організацій мовлення втілювали у собі творчі зусилля певної особи чи групи осіб, вони повинні були б охоронятися авторським правом як оригінальні творіння. Проте законодавець передбачає різні правові режими охорони для творів і програм організацій мовлення. Крім того, варто відзначити, що у розглянутих вище теоретичних висновках підтверджується, що програма організації мовлення належить до сфери суміжних прав, а це автоматично перекреслює її творчий характер [49, с. 9].

Інше розуміння природи програми організації мовлення можна побачити у публікації І. В. Зайцевої-Калаур, яка вважає, що телепрограму і радіопрограму слід розглядати як складений твір, а організація мовлення виступає суб'єктом авторського права на цей твір [36, с. 144]. На цій підставі дослідниця відзначає, що «право на трансляцію передачі й право на здійснення правомочностей по відношенню до цієї передачі – це різні права. Законодавство про суміжні права надає охорону лише трансляції створених передач організацією телерадіомовлення, що проводить таку трансляцію. Охорона ж самих передач (програм) як окремих об'єктів авторського права повинна здійснюватися у відповідності до норм авторського законодавства» [36, с. 144].

Ця точка зору вбачається дискусійною. По-перше, на момент її формування законодавство України визнавало об'єктом суміжних прав не трансляцію програми (передачі) організації мовлення, а саму програму (передачу) організації мовлення. По-друге, програма організації мовлення відрізняється від складеного твору. Згідно з ч. 1 ст. 18 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автору складеного твору належить авторське право на здійснене ним упорядкування (підбір та/або розташування) творів, якщо таке упорядкування є результатом творчої

діяльності. Отож, складеним твором є твір, який виникає внаслідок підбору і поєднання інших творів в один твір – збірник, енциклопедію тощо. Робота автора, який підбирає та розташовує певні твори, повинна носити творчий характер, в протилежному випадку сформований збірник не відповідатиме умовам авторсько-правової охорони. В той же час, вимога щодо творчого характеру процесу формування програми організації мовлення законодавством не передбачена. За поясненням А. С. Штефан, «хоча по суті програма організації мовлення містить у собі підібрані та певним чином розташовані елементи, її правова охорона не обумовлюється наявністю творчого внеску у здійснення такого підбору і розташування» » [130, с. 72]. Відтак законодавець розмежовує складений твір як результат творчої діяльності і об'єкт авторського права та програму організації мовлення, яка являє собою результат організаційно-технічної діяльності і відноситься до об'єктів суміжних прав. Тому не можна погодитися з тим, що програма організації мовлення відноситься до складених творів.

У програмі організації радіомовлення як сукупності різних елементів можуть поєднуватися окремі програми та інша інформація. Стосовно окремих програм Закон України «Про медіа» у п. 42 ч. 1 ст. 1 зазначає, що для цілей аудіальних медіа програма включає аудіальну інформацію, яка незалежно від тривалості є самостійним елементом розкладу чи каталогу програм, зокрема програма новин, добірка пісень, інструментальних музичних творів, інший аудіальний твір. Ці складові слід розглянути більш детально.

Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про інформацію» [90] інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Такі відомості або дані можуть стосуватися будь-яких об'єктів і явищ, подій чи осіб і можуть поширюватися в рамках будь-якої окремої програми. У діяльності радіомовника інформація є аудіальною, вона сприймається на слух і не

містить зображення. Згідно з п. 43 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» до аудіальної інформації у складі програми організації радіомовлення відноситься програма новин – інформаційна програма про поточні події, що регулярно транслюється відповідно до розкладу програм. Інші види аудіальної інформації у Законі України «Про медіа» не пояснені. У Законі України «Про авторське право і суміжні права» також не передбачається положень про види аудіальної інформації.

Що стосується добірки пісень чи інших інструментальних творів у програмі організації радіомовлення, пісня означає музичний твір з текстом, а інструментальний музичний твір, відповідно, не має тексту. Згідно з ч. 1 ст. 6 Закону України «Про авторське право і суміжні права» ці твори відносяться до музичних творів. В той же час, важливо звернути увагу, що у програму організації радіомовлення можуть входити не самі музичні твори як ноти і текст пісні, а звукозаписи виконання музичних творів. Це становить собою такий об'єкт суміжних прав як фонограма – вироблений (кінцевий) звукозапис виконання або інших звуків, або відображень звуків, крім звукозапису, що використовується у складі аудіовізуального твору (п. 62 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Не існує технічної можливості включити у програму організації радіомовлення і транслювати сам музичний твір, це можливо тільки відносно фонограм, в яких зафіксовано виконання музичних творів. Отож, положення п. 43 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» щодо включення у склад аудіальної інформації музичних творів повинно бути уточнено.

У переліку видів аудіальної інформації вказаний такий об'єкт як аудіальний твір. Термін «аудіальний твір» у Законі України «Про медіа» не пояснений, відсутній він і серед видів об'єктів авторського права у ч. 1 ст. 6 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Хоча законодавчий перелік об'єктів авторського права є невичерпним, він сформований з різних видів творів. Тому якщо вести мову про аудіальний твір, це повинен бути

якийсь інший вид твору в порівнянні з тими, які перераховані у ч. 1 ст. 6 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Якщо спиратися на критерій аудіальності, аудіальним потрібно вважати твір, який сприймається на слух. Проте це не вид твору, як, наприклад, усний чи музичний. На слух може сприйматися не сам твір, а його виконання, яке здійснене, наприклад, шляхом декламації, читання, співу або гри на музичному інструменті. Жоден твір не підпадає під поняття «аудіальний твір» і цей термін в цілому є некоректним. Відтак, Закон України «Про медіа» у цій частині використовує термінологію, яка не використовується у сфері авторського права.

У Законі України «Про медіа» перелік видів аудіальної інформації, яка може включатися до складу програми організації радіомовлення, не вказує на багато інших видів такої інформації, яка використовується у практиці діяльності організацій радіомовлення. Це, наприклад, різноманітні програми, які транслюються радіомовником і які можуть мати аналітичний, розважальний або інший характер, трансляції спортивних заходів та інших подій. Хоча значну частину ефіру багатьох радіостанцій займають переважно фонограми з зафіксованим виконанням музичних творів, у законодавчому визначенні програми для цілей радіомовлення необхідно вказати про такі окремі програми. Без цього уточнення тлумачення програми радіомовлення залишається неповним і не дозволяє досягнути її справжнє змістовне наповнення.

На підставі висловлених вище зауважень, п. 42 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» необхідно уточнити і викласти у новій редакції у частині, яка стосується цілей аудіальних медіа:

«для цілей аудіальних медіа програма включає аудіальну інформацію, що незалежно від тривалості є самостійним елементом розкладу чи каталогу програм, зокрема програма новин, аналітична, розважальна чи інша програма, трансляція спортивного чи іншого заходу, добірка

фонограм з зафіксованими виконаннями музичних творів з текстом або без тексту».

Висновки до розділу II

Поняття організації мовлення не міститься у міжнародних актах у сфері суміжних прав. Така дефініція запропонована у проєкті Договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення, у якому визначено, що організацією мовлення є юридична особа, хоча національні законодавства можуть вирішувати це питання й інакше.

Директиви ЄС, у яких регулюються різні аспекти суміжних прав організацій мовлення, також не визначають поняття організації мовлення. У державах-членах ЄС до вирішення цього питання підходять по-різному, у деяких з них організацією мовлення може бути тільки юридична особа (закон Хорватії), у деяких – також і фізична особа (закон Литви).

За законодавством України у сфері медіа організація мовлення означає як юридичну, так і фізичну особу. Виходячи з цього, було обґрунтовано, що через відсутність статусу організації у мовника, який є фізичною особою-підприємцем, у законодавстві України потрібно зробити термінологічні уточнення. Термін «організація мовлення» у законодавстві у сфері авторського права і суміжних прав необхідно замінити на поняття «мовник», термін «програма організації мовлення» у ЦК і Законах України «Про авторське право і суміжні права» та «Про медіа» потрібно замінити на термін «програма мовлення».

Діяльність радіомовника як суб'єкта суміжних прав поєднує два елементи:

- 1) добір радіопрограм та їх організація в хронологічному порядку, що призводить до створення програми організації мовлення. Ця діяльність здійснюється під редакційним контролем, який визначено як вирішальний вплив суб'єкта у сфері аудіовізуальних медіа, суб'єкта у сфері друкованих медіа та/або суб'єкта у сфері онлайн-медіа на забезпечення точності, об'єктивності, неупередженості та збалансованості інформації, перевірку її достовірності та порядок її поширення з урахуванням вимог законодавства та стандартів журналістики у зв'язку із створенням або добором, організацією та поширенням програм або іншої масової інформації;
- 2) здійснення мовлення шляхом трансляції програм для одночасного масового приймання. Зауважено, що суміжні права не виникають в особи, яка здійснює ретрансляцію програми іншої організації мовлення.

Удосконалено поняття радіомовника – це особа, яка формує програму радіомовлення та транслює її для одночасного масового приймання користувачами. Визначено, що радіомовник як суб'єкт суміжних прав за законодавством України характеризується такими ознаками:

- 1) може бути юридичною особою або фізичною особою-підприємцем;
- 2) поєднує у своїй діяльності формування програми радіомовлення та її трансляцію для одночасного масового приймання користувачами;
- 3) здійснює свою діяльність під редакційним контролем;
- 4) у разі використання радіочастотного спектра (наземне ефірне мовлення) діяльність у сфері радіомовлення підлягає ліцензуванню;
- 5) при здійсненні своєї діяльності повинен дотримуватися вимог законодавства у сфері авторського права і суміжних прав.

Об'єкт суміжних прав організацій мовлення нечітко визначений у міжнародних актах та директивах ЄС. Це призвело до того, що держави-члени самостійно визначають цей об'єкт і він не збігається у різних

держав: суміжними правами охороняються трансляції або програми (Іспанія), програми (Німеччина), програмний сигнал (Хорватія).

В Україні об'єктом суміжних прав виступає програма організації мовлення, визначення якої запропоновано уточнити з врахуванням положень законодавства України у сфері медіа. Під програмою мовлення запропоновано розуміти сукупність програм та іншої інформації, яка поєднана відповідно до програмної концепції мовлення і транслюється мовником за розкладом програм.

Проект Договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення визначає об'єктами охорони несучий програму сигнал та сигнал, що передує трансляції. Зроблено висновок, що у випадку прийняття проекту Договору ВОІВ і приєднання до нього України програма організації мовлення залишиться релевантним об'єктом суміжних прав, тому що вона не може відокремлюватися від несучого програму сигналу. Проте буде необхідно включити у законодавство такий об'єкт суміжних прав, як сигнал, що передує трансляції, тому що цей об'єкт не збігається з несучим програму сигналом.

Програма організації мовлення охороняється суміжними правами, а не авторським правом, тому що діяльність з її формування не є творчою і не передбачає авторських творчих внесків. На відміну від складеного твору, який виникає внаслідок підбору і поєднання інших творів в один твір – збірник, енциклопедію тощо, вимога щодо творчого характеру процесу формування програми організації мовлення законодавством не передбачена. Закон охороняє програму організації мовлення як результат не творчої, а організаційно-технічної діяльності.

У програмі організації радіомовлення можуть поєднуватися окремі програми та інша інформація. Критичний аналіз положень Закону України «Про медіа» виявив недоліки у законодавчому переліку цієї інформації, зокрема некоректність терміну «аудіальний твір» та прогалини у видах

інформації, яка може транслюватися радіомовником. Запропоновано уточнення переліку видів інформації, яка може включатися у програму організації радіомовлення: для цілей аудіальних медіа програма включає аудіальну інформацію, що незалежно від тривалості є самостійним елементом розкладу чи каталогу програм, зокрема програма новин, аналітична, розважальна чи інша програма, трансляція спортивного чи іншого заходу, добірка фонограм з зафіксованими виконаннями музичних творів з текстом або без тексту.

РОЗДІЛ III

ЗМІСТ СУМІЖНИХ ПРАВ ОРГАНІЗАЦІЙ РАДІОМОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС

3.1. Особисті немайнові права організацій радіомовлення як суб'єктів суміжних прав

Особисті немайнові права організацій мовлення не охороняються на міжнародному рівні. Причиною цьому є те, що коли розроблялася Римська конвенція, ключовим питанням було забезпечення використання програм організацій мовлення тільки з дозволу мовників, що належить до сфери майнових прав. Для досягнення цієї цілі не було потрібно вводити особисті немайнові права, тому що вони ніяким чином не впливають на забезпечення дотримання майнових прав організацій мовлення. Брюссельська супутникова конвенція, як було описано вище, не мала на меті встановлення суміжних прав мовників і присвячена іншим питанням. Угода ТРІПС, про яку йшлося вище, у частині суміжних прав організацій мовлення повторює певні положення Римської конвенції і не вводить жодної іншої норми, відповідно, у ній теж відсутні положення про особисті немайнові права організацій мовлення. Що стосується проєкту Договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення, він пропонує охороняти лише майнові права організацій мовлення.

Директиви ЄС також не передбачають особистих немайнових прав організацій мовлення, тому що наявність чи відсутність таких прав не впливає на функціонування внутрішнього ринку. Як зазначено вище, основне призначення директив полягає у гармонізації національних законодавств держав-членів щодо аспектів, які стосуються забезпечення

вільного руху товарів і послуг на внутрішньому ринку. Питання, які не мають зв'язку з досягненням цієї мети, перед європейським законодавцем не постають і покладаються на розсуд держав-членів. Відтак держави-члени можуть встановлювати або не встановлювати особисті немайнові права організацій мовлення як суб'єктів суміжних прав за власним вибором. Як засвідчує аналіз законодавства держав-членів у сфері авторського права і суміжних прав, вони вирішили не запроваджувати такі права. Зокрема, у законах таких держав, як Австрія [136], Литва [177], Мальта [178], Нідерланди [179], Німеччина [160], Польща [181], Франція [159], Хорватія [146] і Швеція [191] особисті немайнові права для організацій мовлення не передбачаються.

В Україні за всю історію правової охорони суміжних прав організацій мовлення питання про гарантування організаціям мовлення особистих немайнових прав вирішувалося по-різному.

В найпершій редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року особисті немайнові права за організаціями мовлення як суб'єктами суміжних прав не закріплювалися. Такі права з'явилися у Законі після викладення його у новій редакції у 2001 році у ст. 38, яка називалася «Особисті немайнові права виконавців та права на ім'я (назву) виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення». Як визначалося у ч. 3 ст. 38 Закону, за організацією мовлення визнавалося право вимагати згадування своєї назви у зв'язку із записом, відтворенням, розповсюдженням своєї передачі і публічним повторним сповіщенням її іншою організацією мовлення.

Примітно, що термін «особисті немайнові права» у ст. 38 Закону України «Про авторське право і суміжні права» з 2001 року розповсюджувався тільки на виконавців, якими є лише фізичні особи, а відносно інших суб'єктів суміжних прав, які можуть бути й юридичними особами, вживалося словосполучення «право на ім'я (назву)». Ця обставина

привертала увагу деяких науковців, проте не всі вони змогли пояснити причину, чому Закон вживав таку термінологію.

Наприклад, А. В. Радомська вказала на те, що права на ім'я (назву) виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення не називаються особистими немайновими правами у Законі, і задалася питанням, які відмінності це створює у порівнянні з особистими немайновими правами виконавця, проте лише послалася на відсутність відповіді на це питання у законодавстві [97, с. 183]. Таку відповідь надали інші дослідники, які пояснюють, що зазначена специфіка проявилася у Законі України «Про авторське право і суміжні права» через те, що у 2001 році ЦК ще не був прийнятий, а чинний тоді ЦК УРСР не охороняв жодні інші особисті немайнові права, крім честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій. Як було відзначено з цього приводу, «особисті немайнові права за юридичними особами на той час не визнавалися, тому право організації мовлення на її назву було позначене у Законі України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року нейтральним терміном» [42, с. 106].

Закон України «Про авторське право і суміжні права» 2022 року пропонує доволі цікавий підхід щодо права організації мовлення зазначати своє найменування у зв'язку з використанням програми організації мовлення. У п. 4 ч. 1 ст. 35 Закону визначено зміст суміжних прав, який складає право на найменування організації мовлення і майнові права на програму організації мовлення. Термін «особисті немайнові права» у цьому положенні не вжито. Проте у назві ст. 37 Закону ведеться мова про особисті немайнові права суб'єктів суміжних прав і у ч. 3 цієї статті вказано право організації мовлення зазначати своє найменування у зв'язку з використанням своєї програми. Отож Закон не є достатньо послідовним у цьому відношенні.

Якщо звернутися до положень ЦК, відповідно до ст. 90 юридична особа повинна мати своє найменування, яке містить інформацію про її

організаційно-правову форму та назву, вказується в її установчих документах і вноситься до єдиного державного реєстру. Особисті немайнові права юридичної особи визначені у ч. 1 ст. 94 ЦК, їх перелік є відкритим, але права, пов'язані з використанням найменування юридичної особи, у ЦК безпосередньо не передбачаються.

Слід зазначити, що поняття «найменування» застосовується тільки до юридичної особи. У науковій літературі це поняття пропонується тлумачити як «індивідуальне словесне позначення особи з урахуванням її організаційно-правової форми та характеру діяльності» [71, с. 77] або «словесне, істинне, виключне та незмінне позначення юридичної особи, яке містить вказівку на її організаційно-правову форму, інколи й характер діяльності, що індивідуалізує юридичну особу серед учасників цивільних правовідносин, не порушуючи при цьому права і законні інтереси інших осіб» [117, с. 168].

Фізична особа має ім'я, яке надається їй відповідно до закону. Якщо фізична особа є громадянином України, її ім'я складається із прізвища, власного імені та по батькові, якщо інше не впливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить (ч. 1, 3 ст. 28 ЦК). Ім'я вважається найдавнішим засобом індивідуалізації людини і використовується для виокремлення її з-поміж інших членів суспільства [106, с. 411]. Найменування для фізичної особи законом не передбачається. Фізична особа-підприємець також має ім'я і не має найменування.

Згідно з ч. 1 ст. 28 ЦК фізична особа набуває та здійснює права та обов'язки під своїм іменем. Разом з тим, відповідно до ч. 2 ст. 28 ЦК при здійсненні окремих цивільних прав фізична особа відповідно до закону може використовувати псевдонім (вигадане ім'я) або діяти без зазначення імені.

Поняття псевдоніму визначене у п. 43 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» – це вигадане ім'я, що складається із

сукупності слів чи знаків, символів, обране автором (співавторами) чи виконавцем (співвиконавцями) для позначення себе відповідно як автора (співавторів) або як виконавця (співвиконавців). У наукових джерелах відзначається, що мета використання псевдоніму полягає в тому, щоб приховати справжнє ім'я творця [73, с. 114]. Право фізичної особи на використання псевдоніму передбачене, зокрема, для авторів при використанні твору (п. 3 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), для виконавців при використанні виконання (п. 2 ч. 1 ст. 37 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). У сфері здійснення мовлення можливість зазначення псевдоніму замість імені фізичної особи-мовника законом не встановлена.

Право фізичної особи діяти без зазначення імені являє собою право на анонімність. Воно характеризується як право особи на те, щоб її ідентичність не розкривалася при здійсненні певних дій [129, с. 51]. У сфері права інтелектуальної власності право на анонімність передбачене тільки для автора. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автору належить право забороняти під час будь-якого використання твору згадування свого імені, якщо автор твору бажає залишитися анонімом. Для організацій мовлення як суб'єктів суміжних прав і як мовників можливість діяти у своїй діяльності анонімно законом не встановлена.

Таким чином, коли мовником виступає фізична особа, як це передбачено у Законі України «Про медіа», така особа повинна діяти під своїм власним іменем. Одночасно фізична особа має право на своє ім'я, яке належить до особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи. Згідно зі ст. 294 ЦК фізична особа має право на ім'я та право на транскрибований запис її прізвища та імені відповідно до своєї національної традиції. Якщо ім'я фізичної особи перекручене, воно має бути виправлене. У наукових дослідженнях запропоновано вважати, що зміст

права на ім'я включає повноваження на власні дії – володіння іменем, його використання і зміну, повноваження на дії інших осіб – вимагати звертатись до фізичної особи відповідно до її офіційного імені тощо, повноваження вимагати захисту порушеного, оспореного або невизнаного права на ім'я [106, с. 415].

Виходячи з того, що до особистих немайнових прав організації мовлення як суб'єкта суміжних прав належить тільки право на зазначення свого найменування у зв'язку з використанням своєї програми, виходить, що коли мовником виступає фізична особа, що передбачено у Законі України «Про медіа», такий мовник не має особистих немайнових прав згідно з Законом України «Про авторське право і суміжні права», тому що право на зазначення найменування юридичної особи не може реалізовуватися фізичною особою.

Якщо взяти до уваги інші норми Закону України «Про авторське право і суміжні права», які передбачають право на зазначення імені для автора (п. 1 ч. 1 ст. 11), виконавця (п. 2 ч. 1 ст. 37), а також виробника фонограми чи відеограми, який є фізичною особою (ч. 2 ст. 37), то виходить, що особисті немайнові права мовників як суб'єктів суміжних прав повинні включати право на зазначення імені фізичної особи чи фізичної особи-підприємця і право на зазначення найменування юридичної особи. Тому потрібно дослідити суть особистих немайнових прав у сфері суміжних прав і визначити, які права є доцільним передбачити для організацій мовлення як суб'єктів суміжних прав.

Особисті немайнові права у сфері інтелектуальної власності є частиною системи особистих немайнових прав, які охороняються цивільним законодавством. Тому особисті немайнові права у сфері інтелектуальної власності мають багато спільних рис з іншими особистими немайновими правами.

У науці цивільного права виділяються ключові ознаки особистих немайнових прав: ці права не мають майнового змісту і є невід'ємними чи невіддільними від особи, у якої вони виникають [10, с. 142; 63, с. 4; 119, с. 206-207]. Певним чином ці характеристики проявляються у випадку з особистими майновими правами у сфері суміжних прав, проте, разом з тим, у сфері суміжних прав є деякі істотні особливості, які не проявляються в інших сферах. Особисті немайнові права входять до змісту суміжних прав, що надає їм певну специфіку порівняно з особистими немайновими правами за межами інтелектуальної власності. Ці особливості можна виявити у порівняльному дослідженні.

В першу чергу слід відзначити, що особисті немайнові права у сфері суміжних прав можуть виникати як у фізичних осіб, так і у юридичних. В наукових публікаціях 2007 – 2019 років можна зустріти думку, що особисті немайнові права інтелектуальної власності належать до категорії особистих немайнових прав фізичної особи [44, с. 55; 64, с. 142; 73, с. 18], проте це не відповідає положенням законодавства у сфері інтелектуальної власності, яке було чинним на момент опублікування зазначених досліджень. Як було відзначено вище, право організацій мовлення на зазначення свого найменування при використанні програми організації мовлення як елемент суміжних прав було введено у законодавство у 2001 році. Тоді ж право на зазначення найменування було запроваджене також для виробників фонограм і відеограм як суб'єктів суміжних прав. Тому не вбачається жодних підстав відносити ці права до категорії особистих немайнових прав фізичних осіб, враховуючи, що цими правами наділяються також юридичні особи.

Згідно з ч. 1 ст. 269 ЦК особисті немайнові права можуть виникати у фізичної особи з моменту народження або з певного іншого моменту, що передбачений законом. Щодо юридичних осіб, у науковій літературі прийнято вважати, що їх особисті немайнові права виникають з моменту

створення юридичної особи [76, с. 66; 118, с. 117]. Проте це не стосується особистих немайнових прав у сфері інтелектуальної власності, зокрема у сфері суміжних прав.

Слід зазначити, що особисті немайнові права завжди виникають щодо немайнових благ. Відповідно до ч. 1 ст. 201 ЦК такими благами є здоров'я, життя, честь, гідність і ділова репутація, ім'я (найменування), авторство, свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, а також інші блага, які охороняються цивільним законодавством. Життя, здоров'я, особиста недоторканність та певні інші немайнові блага виникають у людини в силу факту її народження і породжують її особисті немайнові права щодо цих благ автоматично з моменту народження. Проте у сфері інтелектуальної власності благо у вигляді об'єкта права інтелектуальної власності не з'являється саме по собі. Воно створюється цілеспрямовано і виникнення особистих немайнових прав у цій сфері неможливе, поки не виникне відповідний об'єкт.

Більше того, у сфері суміжних прав виникнення об'єкта не завжди є підставою для виникнення прав щодо цього об'єкта. Якщо у виконавця суміжні права виникають внаслідок кожного здійснення виконання, у виробника фонограми чи відеограми – внаслідок вироблення фонограми чи відеограми, то у організації мовлення суміжні права виникають в силу першої трансляції програми (ч. 1 ст. 36 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Отож формування програми організації мовлення ще не утворює права на неї, для цього повинен відбутися факт її першої трансляції.

В. В. Качуровський прийшов до думки, що особисті немайнові права у сфері інтелектуальної власності «належать суб'єктам права інтелектуальної власності, що набули свого статусу в результаті створення чи державної реєстрації прав на об'єкт права інтелектуальної власності» [44, с. 90]. Поза межами уваги науковця залишилася описана вище ситуація,

коли закон встановлює інший момент виникнення цих прав, а саме, здійснення певної дії з уже створеним об'єктом. Крім того, для сфери суміжних прав зазначений підхід В. В. Качуровського не підходить ще й тому, що у цій сфері державної реєстрації не існує, вона не передбачена законом. Особисті немайнові права у сфері суміжних прав виникають або в силу утворення об'єкта суміжних прав (виконання, фонограми, відеограми), або в силу здійснення дій, передбачених законом (перша трансляція програми організації мовлення). Це унікальна особливість особистих немайнових прав у сфері суміжних прав, яка не характерна для інших сфер права інтелектуальної власності.

Відповідно до ч. 2 ст. 269 ЦК особисті немайнові права не мають економічного змісту. В силу цього їх вартість неможливо оцінити. Р. О. Стефанчук зробив висновок, що «у даних прав відсутній економічний зміст, тобто вони не можуть мати майново-грошової цінності (вартості) та у них відсутній економіко-майновий еквівалент» [106, с. 124]. Погоджуючись з цим висновком, разом з тим, не можна цілковито підтримати думку науковця, що «цій категорії прав не притаманна економічна природа походження, а це означає, що дані права не створюються (виникають) в результаті економічного виробництва» [106, с. 124].

Суміжні права виникають у сфері, зокрема музичного шоу-бізнесу, діяльності аудіовізуальних медіа, кінематографічній, рекламній діяльності. Всі вони є економічними за своєю природою.

Відповідно до Національного класифікатора України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності» [45] (КВЕД) виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм (клас 59.11), видання звукозаписів (клас 59.20), діяльність у сфері радіомовлення (клас 60.10), діяльність у сфері телевізійного мовлення (клас 60.20) – це види економічної діяльності. Формування і трансляція програми організації мовлення являють собою невід'ємну і основну частину бізнес-процесів мовників.

Виробниками фонограм часто виступають особи чи організації, у яких виробництво фонограм є основною діяльністю, від якої вони отримують прибуток. Тобто, суб'єкти суміжних прав цілеспрямовано виробляють відповідні об'єкти суміжних прав у своїй економічній діяльності з метою подальшого комерційного використання цих об'єктів і набувають особисті немайнові права у зв'язку з цими об'єктами. Отож особисті немайнові права у сфері суміжних прав можуть виникати у суб'єкта в результаті здійснення економічної діяльності.

Разом з тим, особисті немайнові права у сфері суміжних прав самі по собі не є економічними категоріями. Це означає, що ці права не мають і не можуть мати майнового виразу і грошової оцінки. У правознавчій науці щодо особистих немайнових прав відзначається, що «фактично неможливо визначити вартість цього права, відповідно, і блага, що є його об'єктом, у грошовому еквіваленті» [103, с. 66].

У ч. 3 ст. 269 ЦК визначено тісний зв'язок особистих немайнових прав з фізичною особою. Вона не може відмовитися від особистих немайнових прав, а також не може бути позбавлена цих прав. Це означає, що особисті немайнові права «не можуть бути відчужені (і примусово, і добровільно, і постійно, і тимчасово) від фізичної особи – носія цих прав та/або передані іншим особам» [74, с. 31].

Для юридичних осіб такого положення у законодавстві не передбачається. Разом з тим, у наукових публікаціях неодноразово наголошувалося, що особисті немайнові права юридичних осіб також мають невіддільний і невідчужуваний від юридичної особи характер [71, с. 76; 118, с. 117].

Проте у сфері інтелектуальної власності передбачається й інша можливість. Згідно з ч. 2 ст. 423 ЦК особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. Разом з тим, у випадках, передбачених законом, ці права можуть

належати іншим особам. Крім того, згідно з ч. 4 ст. 423 ЦК особисті немайнові права інтелектуальної власності не підлягають відчуженню, проте законом можуть бути встановлені винятки з цього правила.

Зазначені норми ЦК не розповсюджуються на сферу суміжних прав, тому що відповідно до ч. 4 ст. 37 Закону України «Про авторське право і суміжні права» особисті немайнові права суб'єктів суміжних прав не підлягають передачі (відчуженню). Отож в цілому особисті немайнові права у сфері інтелектуальної власності відрізняються від інших особистих немайнових прав тим, що у певних випадках вони можуть відчужуватися іншій особі, але особисті немайнові права суб'єктів суміжних прав, в тому числі організацій мовлення, невідчужувані [55, с. 194].

Згідно з ч. 4 ст. 269 ЦК фізична особа довічно володіє особистими немайновими правами. Ця норма викликала дискусії з приводу того, що слід розуміти під словом «довічно», чи це означає тривалість особистих немайнових прав, поки існує особа, чи означає безстрокову тривалість цих прав [73, с. 18-19].

Щодо фізичної особи, у доктрині стверджується, що «особисті немайнові права не переживають своїх носіїв, а припиняються в момент смерті» [106, с. 131]. Так само особисті немайнові права юридичної особи перестають існувати, коли припиняє існувати юридична особа. В той же час, у сфері інтелектуальної власності існує інший підхід стосовно чинності особистих немайнових прав.

Згідно з ч. 5 ст. 45 Закону України «Про авторське право і суміжні права» особисті немайнові права суб'єктів суміжних прав мають безстрокову охорону. Ця відмінність існує через те, що у сфері інтелектуальної власності, зокрема, авторського права і суміжних прав особисті немайнові права виникають у зв'язку з конкретним об'єктом і не залежать від існування особи, у якої виникли ці права. В авторському праві посмертну охорону особистих немайнових прав пропонується розуміти «не

як можливість здійснення цих прав, а як визнання існування зв'язку між померлим автором та його твором (творами)» [129, с. 83]. Таким же чином у сфері суміжних прав особисті немайнові права демонструють зв'язок між виконавцем і його виконанням, між фонограмою чи відеограмою і її виробником, між організацією мовлення і її програмою організації мовлення. Незалежно від того, чи ще живий виконавець, він залишається виконавцем здійсненого ним виконання, а його особисті немайнові права свідчать про цей факт. Так само особисті немайнові права інших суб'єктів суміжних прав продовжують існувати як зв'язок між померлою фізичною особою або припиненою юридичною особою та об'єктом, який ця особа виробила або сформувала.

З зазначених вище міркувань варто погодитися з пропозицією визначати призначення особистих немайнових прав у сфері інтелектуальної власності «через ідентифікацію особи як творця певного об'єкта, оскільки вони формують індивідуальність особи» [74, с. 239]. Безстрокове довічне існування особистих немайнових прав являє собою ще одну унікальну особливість особистих немайнових прав у сфері суміжних прав, яка не характерна для інших особистих немайнових прав [55, с. 194].

У ч. 3 ст. 423 ЦК зазначено про незалежність особистих немайнових прав інтелектуальної власності від майнових прав інтелектуальної власності. Це пов'язано з тим, що особисті немайнові і майнові права реалізуються з різною метою.

Особисті немайнові права можуть спрямовуватися на забезпечення різних потреб особи, які не мають економічного характеру. До таких потреб прийнято відносити «забезпечення природного існування фізичних осіб соціального буття фізичних осіб, задоволення інших моральних, культурних, духовних потреб» [22, с. 64]. Майнові права інтелектуальної власності спрямовуються на використання певного об'єкта і можливість отримання економічного ефекту, прибутку від його використання. Тому

законодавець прямо передбачає розмежування цих прав, тому що їх зміст і спрямування є різними.

На підставі наведеного вище аналізу можна формувати такі ознаки особистих немайнових прав у сфері суміжних прав:

- 1) ці права виникають у фізичних та юридичних осіб;
- 2) підставою їх виникнення є утворення об'єкта суміжних прав (виконання, фонограми, відеограми) або здійснення дій, передбачених законом (перша трансляція програми організації мовлення);
- 3) вони можуть виникати в результаті здійснення суб'єктом економічної діяльності, проте самі по собі не мають економічного характеру;
- 4) вони виражають зв'язок між об'єктом суміжних прав і відповідним суб'єктом та не залежать від майнових суміжних прав;
- 5) є невідчужуваними;
- 6) охороняються безстроково.

Право організації мовлення зазначати своє найменування при кожному використанні програми організації мовлення відповідає ознакам особистих немайнових прав. Проте на практиці це право ніколи не реалізується і немає потреби його реалізовувати з таких причин.

Найменування організації мовлення як юридичної особи відповідно до ст. 90 ЦК складається з назви та інформації про організаційно-правову форму. Якщо мовник є фізичною особою або фізичною особою-підприємцем, його ім'я згідно з ч. 1 ст. 28 ЦК складається з із прізвища, власного імені та по батькові або інших елементів, які передбачені законом або звичаєм національної меншини, до належить ця особа. Проте медіа (телеканал або радіоканал) випускається під власною назвою, яка відокремлюється від імені чи найменування мовника і становить собою самостійний об'єкт.

Як визначено у п. 30 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа», медіа є засобом поширення масової інформації, який виходить у світ під постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою. У нормах Закону неодноразово згадуються логотип (для телевізійних мовників) та позивні (для радіомовників), які виступають засобами індивідуалізації мовників і дозволяють розрізнити їх між собою.

Відповідно до п. 27 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» логотипом є будь-яка комбінація позначень (слів, літер, цифр, графічних елементів, звуків тощо), яка дає змогу відрізнити один телеканал від іншого. Згідно з п. 40 ч. 1 ст. 1 зазначеного Закону позивні – це будь-яка комбінація звуків (слів, літер, цифр тощо), яка дає змогу відрізнити один радіоканал від іншого. Отож, за допомогою логотипу і позивних різні мовники ідентифікують свої медіа. З урахуванням того, що це дослідження присвячене сфері радіомовлення, ми не будемо зупинятися на видах і формах логотипів телеканалів, але розглянемо детальніше сутність позивних радіостанцій.

Зміст і складові позивних радіостанції не має чіткої законодавчої регламентації, зокрема, Закон України «Про медіа» не вимагає, щоб позивні містили у собі найменування організації радіомовлення. На практиці в позивних відображається назва радіостанції, проте не найменування організації радіомовлення. Цю інформацію можна чітко прослідкувати у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа [99].

Наприклад, Акціонерне товариство «Національна суспільна телерадіокомпанія України» (найменування мовника) зареєстроване як суб'єкт у сфері медіа щодо телеканалів «Суспільне Культура», «Суспільне Спорт» (назви медіа) та інших телеканалів і радіоканалів «Радіо Культура», «Українське радіо», «Радіо Промінь» (назви медіа) та інших радіоканалів. Громадська організація «Радіо Кримських громад» (найменування мовника) здійснює випуск радіоканалу «Радіо Крим. Реалії» (назва медіа), Громадська

організація «Товариство «Право громади» (найменування мовника) – радіоканалу «Вільне радіо королівського міста» (назва медіа). Хоча частина найменування мовника може включатися у назву медіа і відобразитися у позивних, назва радіоканалу як медіа ніколи не збігається з найменуванням організації радіомовлення.

Кожне лінійне медіа завжди функціонує під власною назвою, а організація мовлення має інтерес в тому, щоб ця назва була відома публіці і щоб вона викликала у публіки певну асоціацію. Організація мовлення вкладає значні ресурси в розвиток і випуск медіа, а його назва стає у певному сенсі візитною карткою медіа. Назва медіа може реєструватися як торговельна марка [42, с. 108] і організація мовлення тим паче зацікавлена, щоб ця торговельна марка була відомою. Найменування організації мовлення чи ім'я мовника-фізичної особи для цього не має ніякого значення, воно не використовується при трансляції програм організацій мовлення. Відтак логічним буде надати організації мовлення як суб'єкту суміжних прав особисте немайнове право зазначати назву медіа у зв'язку з використанням програми організації мовлення.

У цьому відношенні слід відзначити наступне. Згідно з ч. 1 ст. 37 Закону України «Про медіа» на суб'єктів у сфері лінійних медіа покладаються обов'язки повідомляти вихідні дані таким способом:

- під час телемовлення на екрані безперервно демонструвати логотип. Логотип телеканалу може містити його назву чи аббревіатуру назви або не містити її, тому що законом це не вимагається;
- під час радіомовлення не менше ніж щогодини передавати позивні.

У Реєстрі суб'єктів у сфері медіа [99] можна знайти інформацію про позивні радіостанцій. Вони в основному збігаються з назвою медіа, наприклад, радіостанція «Українське радіо» має позивні «Українське радіо», радіостанція «Громадське радіо» має позивні «Громадське радіо», радіостанція «Фреш-ФМ» має позивні «Фреш-ФМ». Хоча за Законом

України «Про медіа» позивні не обов'язково повинні містити назву радіостанції, практика включення назви радіостанції у її позивні є поширеною в усьому світі.

Таким чином, в рамках виконання обов'язку повідомляти вихідні дані, встановленого у ч. 1 ст. 37 Закону України «Про медіа», частина телемовників демонструє назву медіа у своєму логотипі, а радіомовники практично завжди у позивних повідомляють назву відповідного медіа. Але це не є обов'язком організацій радіомовлення, тому що вони самостійно вибирають, з чого будуть складатися вихідні дані. Відтак вбачається доцільним закріпити у Законі України «Про авторське право і суміжні права» особисте немайнове право організацій мовлення використовувати назву телеканалу або радіоканалу при використанні програми організації мовлення [56, с. 71]. Це право не тотожне обов'язку організацій мовлення повідомляти свої вихідні дані, оскільки, як обґрунтовано вище, виконання цього обов'язку не повинно мати неодмінного зв'язку з використанням назви медіа.

Особисте немайнове право організацій мовлення використовувати назву телеканалу або радіоканалу при використанні програми організації мовлення можна реалізувати при повідомленні вихідних даних або іншим способом на вибір мовника. Наприклад, ведучий ефіру чи самостійної програми в рамках програми організації мовлення може згадувати назву телеканалу чи радіоканалу. Щоб законодавче формулювання цього особистого немайнового права враховувало те, як це відбувається на практиці, у ньому потрібно врахувати, що телевізійне мовлення і радіомовлення здійснюються по-різному і це впливає на те, як це право може бути реалізоване. Радіомовник не може зазначати назву радіоканалу, але може її повідомляти, в той час як телемовнику доступні обидва варіанти використання назви телеканалу.

На підставі вищевказаного, з урахуванням пропозицій, наданих при дослідженні інших аспектів суміжних прав організацій мовлення, вважаємо, що ч. 3 ст. 37 Закону України «Про авторське право і суміжні права» слід викласти у новій редакції:

«3. Мовник має право у будь-який спосіб зазначати або повідомляти назву телеканалу або радіоканалу, на якому транслюється програма мовлення, при використанні програми мовлення.».

Крім того, щоб привести у відповідність положення Закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо особистих немайнових прав у сфері суміжних прав, у ч. 1 ст. 35 Закону слід замінити слова «право на ім'я (найменування)» та «право на найменування» словами «особисті немайнові права» і викласти цю норму таким чином, з урахуванням пропозицій, наданих вище:

«1. Суміжні права становлять:

1) суміжні права виконавця – особисті немайнові права виконавця і майнові права на виконання;

2) суміжні права виробника фонограми – особисті немайнові права виробника фонограми і майнові права на фонограму;

3) суміжні права виробника відеограми – особисті немайнові права виробника відеограми і майнові права на відеограму;

4) суміжні права мовника – особисті немайнові права мовника і майнові права на програму мовлення.».

3.2. Майнові суміжні права організацій радіомовлення

Як зазначають науковці, категорія майнових прав пов'язана з тим, що суб'єкт цих прав може отримувати економічну вигоду від їх здійснення, яка

виражена або може бути оцінена у грошовому еквіваленті [4, с. 63; 126, с. 205]. Майнові права у сфері інтелектуальної власності мають чітко виражений економічний зміст [46, с. 109] і засновуються на можливостях суб'єкта права інтелектуальної власності використовувати відповідний об'єкт права інтелектуальної власності та отримувати економічну вигоду від його використання [24, с. 252]. Згідно з науковим тлумаченням, це означає «юридичну можливість вилучати із цього об'єкта його корисні якості, ті прибутки, які він може приносити в результаті його використання, та інший корисний ефект» [16, с. 52].

Майнові права являють собою серцевину суміжних прав організацій мовлення у міжнародному законодавстві і законодавстві ЄС, у яких, як зазначено вище, не передбачено особистих немайнових прав організацій мовлення. Зміст майнових суміжних прав організацій мовлення у Римській конвенції, Угоді ТРПС і директивах ЄС вже докладно розглянуто у першому розділі дисертації, відтак, у цій частині дослідження буде зосереджено увагу на змісті майнових прав організацій мовлення за законодавством України, проте з врахуванням тлумачення змісту цих прав у ЄС, що є важливим для виконання євроінтеграційних зобов'язань нашої держави і забезпечення адаптації законодавства у сфері суміжних прав до законодавства ЄС.

У Законі України «Про авторське право і суміжні права» можна помітити послідовне вжиття терміну «майнові права на програму організації мовлення». Аналогічним чином у ЦК використовується термін «майнові права інтелектуальної власності на об'єкт суміжних прав». Такий вибір термінології є коректним, тому що майнові права інтелектуальної власності в цілому виникають і гарантуються законом стосовно конкретного об'єкта. У випадку з організацією мовлення таким об'єктом виступає програма організації мовлення, тому відповідно майнові суміжні права мовника мають чіткий і нерозривний зв'язок з програмою.

Згідно з ч. 1 ст. 41 Закону України «Про авторське право і суміжні права», усі права щодо використання програми організації мовлення передбачені не для організації мовлення, а для суб'єкта суміжних прав на програму організації мовлення. Це зумовлено тією обставиною, що організація мовлення виступає первинним суб'єктом суміжних прав на програму організації мовлення, проте Закон у п. 4 ч. 2 ст. 35 встановлює, що суб'єктами суміжних прав на програму організації мовлення можуть бути також правонаступники організації мовлення та інші фізичні або юридичні особи, які набули майнові права на програму організації мовлення на підставі договору або закону. Отож закон розрізняє первинних і вторинних суб'єктів суміжних прав на програму організації мовлення. Наявність первинних і вторинних суб'єктів права інтелектуальної власності широко підтримується і в науковій літературі [1, с. 43-44; 27, с. 17-18; 72, с. 30; 129, с. 103]. У випадку якщо інша особа набуде майнові права інтелектуальної власності на програму організації мовлення, ці права будуть гарантуватися саме їй, незалежно від того, чи належить вона до організацій мовлення, чи здійснює діяльність в іншій сфері.

На цій основі варто погодитися з висловленою думкою, що суб'єктами права інтелектуальної власності в цілому є особи, «яким абстрактно можуть належати права володіння, легітимації, користування, розпорядження та захисту прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності» [122, с. 331]. З врахуванням того, що закон не перелічує конкретних вторинних суб'єктів права інтелектуальної власності, це заздалегідь невизначений перелік осіб, які потенційно можуть набути майнові права на програму організації мовлення.

У п. 4 ч. 1 ст. 36 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено, що суміжні права на програму організації мовлення виникають внаслідок факту першої трансляції програми організації мовлення. В цей момент у організації мовлення виникають особисті

немайнові права, які досліджувалися у попередньому підрозділі, та майнові права.

Згідно з ч. 1 ст. 41 Закону України «Про авторське право і суміжні права», суб'єкт суміжних прав на програму організації мовлення має право на використання програми організації мовлення будь-яким способом (способами) та виключне право дозволяти або забороняти використання програми організації мовлення іншими особами. Такий підхід до розділення майнових суміжних прав на виключні і невиключні є новим для національного законодавства. Закон України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року визначав, що і право використовувати програму організації мовлення, і право дозволяти чи забороняти її використання є виключними.

На цій основі були сформовані теоретичні висновки, що виключне право являє собою право, в рамках якого суб'єкт цього права може використовувати відповідний об'єкт права інтелектуальної власності, а всім іншим особам заборонено використання цього об'єкта, якщо вони не отримали дозвіл на його використання [30, с. 14; 65, с. 141; 134, с. 7]. Право на використання об'єкта суміжних прав для первинного суб'єкта розглядалося як таке, яке має виключний характер, передбачаючи «монополію цієї особи на здійснення будь-яких дій щодо свого інтелектуального продукту» [6, с. 120-121].

На противагу Закону України «Про авторське право і суміжні права» ЦК у редакції, яка діяла до 2023 року, визначав у ч. 1 ст. 424, що майновими правами інтелектуальної власності є право на використання об'єкта права інтелектуальної власності, виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності і виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання. Аналогічним чином у ч. 1 ст. 452 ЦК передбачалася градація майнових прав інтелектуальної власності на

об'єкт суміжних прав. Норми обох зазначених статей були викладені таким чином від самого початку і не змінювалися до 1 січня 2023 року, коли набрав чинності новий Закон України «Про авторське право і суміжні права».

Отож, у ЦК розмежування повноважень в рамках майнових прав інтелектуальної власності на виключні і невиключні відбувалося до того, як таке розмежування було закріплене у Законі України «Про авторське право і суміжні права» 2022 року. Тому виникає питання, на якій основі виникли доктринальні висновки про виключний або монопольний характер майнових прав інтелектуальної власності, якщо ЦК від початку розділяв ці права на виключні і невиключні.

Законодавче розділення, за яким право використовувати програму організації мовлення не є виключним, пояснюється тією обставиною, що програма організації мовлення підпадає під випадки вільного використання об'єктів суміжних прав, встановлене у ст. 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Ці випадки передбачають таке використання об'єктів суміжних прав, для якого не потрібно отримувати дозвіл і сплачувати винагороду. Отож, програма організації мовлення, як відмічається у наукових джерелах, може одночасно використовуватися як суб'єктом суміжних прав, так і будь-якими третіми особами, хоч і в різних межах [131, с. 136]. Через те, що Закон прямо закріплює права інших осіб використовувати програму організації мовлення незалежно від волевиявлення суб'єкта суміжних прав, право на використання не підпадає під категорію виключності. Разом з тим, право дозволяти або забороняти використання програми організації мовлення належить тільки суб'єкту суміжних прав, а інші особи цього права не мають, тому воно розглядається у законодавстві як виключне.

Виключне право надавати дозвіл або забороняти використання програми організації мовлення іншими особами обумовлюється способами, якими може здійснюватися це використання. Закон України «Про авторське

право і суміжні права» 1993 року у ч. 1 ст. 41 передбачав закритий перелік способів використання програми організації мовлення. Це було пов'язано з тим, що міжнародні акти, які охоплюють охорону суміжних прав організацій мовлення, так само передбачати вичерпні переліки способів використання програми організації мовлення [108, с. 100]. Разом з тим, існувала думка, що перелік способів використання програми організації мовлення є невичерпним, а законодавство закріплює найбільш типові способи її використання [19, с. 142]. Проте формулювання, які вживалися у ч. 1 ст. 41 Закону 1993 року, не передбачали, що використання програми організації мовлення може відбуватися ще яким-небудь чином, ніж встановлено Законом.

Новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» 2022 року чітко вказує на невичерпний перелік способів використання програми організації мовлення, які перелічені у ч. 1 ст. 41 Закону. У такий спосіб Закон враховує майбутній розвиток технологій та його вплив на можливості використання програми організацій мовлення і тому не обмежується способами використання, які відомі сьогодні. Якщо через деякий час нові технології дозволять використовувати програми організації мовлення інакше, ніж відбувається зараз, для застосування нових способів використання не буде необхідності вносити зміни у Закон.

Способи використання програми організації мовлення в основному спрямовані на те, щоб зробити програму доступною публіці. Під публікою у п. 44 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» розуміється сукупність фізичних осіб, не пов'язаних між собою належністю до кола сім'ї або близьких знайомих. Це визначення відповідає розумінню публіки у практиці Суду Справедливості ЄС, який зазначив, що поняття «публіка» стосується невизначеної кількості потенційних одержувачів і, крім того, передбачає досить велику кількість осіб (ITV Broadcasting Ltd and Others v TVCatchUp Ltd, п. 32) [165].

Обмежене коло осіб, які можуть приймати сигнали із супутника лише за умови використання професійного обладнання, не може вважатися частиною публіки (*Lagardère Active Broadcast v Société pour la perception de la rémunération équitable (SPRE) and Gesellschaft zur Verwertung von Leistungsschutzrechten mbH (GVL)*, п. 31) [174]. Так само заздалегідь обмежене коло осіб не належить до категорії публіки у розумінні законодавства у сфері авторського права і суміжних прав. Отож, публічний характер використання програми організації радіомовлення проявляється в тому, що це використання призначене для сприйняття доволі великою кількістю слухачів і може бути нею сприйняте.

Способи використання програми організації мовлення згідно з ч. 1 ст. 41 Закону України «Про авторське право і суміжні права» є однаковими для телевізійних і радіо мовників і включають такі:

- 1) публічне сповіщення;
- 2) ретрансляція;
- 3) фіксування;
- 4) відтворення запису програми організації мовлення;
- 5) розповсюдження примірників запису програми організації мовлення;
- 6) публічне демонстрування запису програми організації мовлення;
- 7) інтерактивне надання доступу.

Ці способи відповідають способам використання програми організації мовлення за законодавством ЄС. Розглянемо їх детальніше для виявлення особливостей їх застосування.

Публічне сповіщення полягає у поширенні в ефір для сприйняття публікою бездротовими засобами або за допомогою кабельної мережі чи

супутника тощо об'єктів авторського права та/або суміжних прав (п. 47 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Публічне сповіщення є складовою ширшого поняття – доведення до загального відома публіки, яке полягає у поширенні об'єктів авторського права та/або суміжних прав шляхом (способами) публічного виконання (крім подання творів та/або виконань у живому виконанні), публічного демонстрування, публічного показу, публічного сповіщення, інтерактивного надання доступу, ретрансляції, кабельної ретрансляції (п. 19 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

У ЄС право на доведення до загального відома публіки передбачене у ст. 3 Директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві. Це право, як відзначив К. Зеров, включає у себе два взаємопов'язаних елементи: дію щодо доведення до загального відома публіки та спрямування на публіку [39, с. 46]. Це, згідно з доктринальним тлумаченням, призводить до того, що програма організації мовлення стає доступною публіці у певний час і на певній території [120, с. 15].

У ст. 42 Закону України «Про авторське право і суміжні права» закріплені правові засади публічного сповіщення програми організації мовлення. Ці положення передбачають, що якщо публічне сповіщення відбувається зі станції зв'язку, яка розташована на території України, і передається на супутник таким чином, що далі сигнал поширюється з цього супутника за межі території України, то вважається, що публічне сповіщення програми організації мовлення здійснюється на території України. Всі права та обов'язки, які випливають з такого публічного сповіщення, такі як дотримання авторського права і суміжних прав на об'єкти авторського права і суміжних прав, що включені у програму організації мовлення, та виплата винагороди за використання цих об'єктів, несе особа, яка здійснює публічне сповіщення.

Зазначена норма є новелою українського законодавства, яка втілює положення Директиви 93/83/ЄЕС від 27 вересня 1993 року про координацію деяких правил, що стосуються авторського права і прав, пов'язаних з авторським правом, які застосовуються до супутникового мовлення і кабельної ретрансляції. До прийняття зазначеної Директиви було прийнято вважати, що для здійснення супутникового мовлення потрібно отримувати дозвіл на використання об'єктів авторського права і суміжних прав на всіх територіях, які входять в зону покриття супутника [175, с. 263-266]. Тобто, якщо сигнал виходить з однієї країни і розповсюджується через супутник ще в десяти країнах, то вважалося, що організація мовлення повинна мати ліцензії на використання об'єктів авторського права і суміжних прав, які є складовими програми організації мовлення, в усіх цих одинадцяти країнах. Директива змінила цей підхід, відтак дозвіл потрібно мати тільки на території, з якої здійснюється вихід сигналу на супутник, незалежно від того, які країни і скільки країн приймають цей сигнал і передають його публіці. І так само тепер передбачає Закон України «Про авторське право і суміжні права».

Законодавче визначення публічного сповіщення свідчить, що не має значення, які саме засоби використовуються організацією мовлення для здійснення публічного сповіщення. Це узгоджується з позицією Суду Справедливості ЄС, який зазначив в об'єднаній справі *Football Association Premier League Ltd and Others v QC Leisure and Others (C-403/08)* and *Karen Murphy v Media Protection Services Ltd (C-429/08)*, що поняття доведення до загального відома слід тлумачити широко, як таке, що стосується будь-якої передачі охоронюваних творів, незалежно від використаних технічних засобів чи процесу (п. 193) [168].

Разом з тим, публічне сповіщення як один з елементів доведення до загального відома публіки охоплює тільки поширення в ефірі шляхом трансляції.

Дефініція трансляції не міститься у Законі України «Про авторське право і суміжні права». Згідно з п. 59 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» під трансляцією мається на увазі первинне розповсюдження програми, телеканалу або радіоканалу незалежно від технології, у тому числі в мережі Інтернет, доступне для масового приймання в режимі реального часу. Отож, трансляція – це початкова дія з передачі сигналу, яка призводить до того, що публіка одержує можливість приймати цей сигнал через відповідні технічні пристрої і, таким чином, дивитися телевізійну програму або слухати радіо програму. Як зазначає Д. Дорошенко, «трансляція опосередковує публічне сповіщення програми організації мовлення та будь-якого об'єкта у складі цієї програми» [26, с. 29].

Трансляція, яка відбувається через супутник, може бути прямою або непрямою. Суд Справедливості ЄС у справі *Airfield NV and Canal Digitaal BV v Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (Sabam) and Airfield NV v Agicoa Belgium BVBA* пояснив, що при непрямій трансляції організації мовлення самі вводять несучі програму сигнали у відповідний ланцюг комунікації і таким чином надають сигнали постачальнику супутникового пакету. Цей постачальник вводить сигнали у висхідний канал супутникового зв'язку, а організації мовлення мають право контролювати цей процес. Коли трансляція є прямою, організації мовлення самостійно вводять несучі програму сигнали у висхідний канал супутникового зв'язку (п.п. 53-55) [173].

Науковці, які досліджували способи використання програми організації мовлення у період дії Закону України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року, зазначали, що публічне сповіщення включає трансляцію і ретрансляцію [19, с. 143; 108, с. 101; 111, с. 133; 129, с. 111], бо так передбачав Закон, що діяв у той час.

У Законі України «Про авторське право і суміжні права» 2022 року ретрансляція відокремлена від публічного сповіщення і являє собою

самостійний спосіб використання програми організації мовлення. У ЄС право на ретрансляцію програм організації мовлення охороняється відповідно до ч. 3 ст. 8 Директиви про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності. Згідно з п. 19 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» ретрансляція належить до сфери доведення до загального відома публіки творів і об'єктів суміжних прав.

Поняття ретрансляції не передбачається законодавством у сфері авторського права і суміжних прав, проте міститься у Законі України «Про медіа». Відповідно до п. 52 ч. 1 ст. 1 Закону, ретрансляція – це прийом і одночасне розповсюдження програм телеканалу або радіоканалу або їх частин, що здійснюється з використанням будь-якої технології та без будь-якого втручання або внесення змін у зміст програми мовлення такого телеканалу або радіоканалу. Ретрансляція може передбачати незначну затримку в розповсюдженні телеканалу або радіоканалу або в наданні доступу до нього, якщо це пов'язано з технічними або технологічними причинами.

У законодавчій дефініції ретрансляції не вказується, хто саме її здійснює – сама організація мовлення, яка транслює свою власну програму організації мовлення, чи інша особа. У науковій літературі стверджується, що організація мовлення може бути суб'єктом ретрансляції своїх власних програм [34, с. 404], проте цю думку можна піддати сумніву.

Організація мовлення здійснює первинну передачу несучого програму сигналу шляхом трансляції. Внаслідок цього у організації мовлення виникають суміжні права на програму, як визначено у п. 4 ч. 1 ст. 36 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Тобто, від організації мовлення відбувається вихід сигналу, а його прийом з одночасним розповсюдженням здійснює інша особа. В процесі ретрансляції

беруть участь дві сторони – та, яка передає сигнал і та, яка його приймає і розповсюджує для публіки.

При цьому важливо брати до уваги, що у ч. 3 ст. 1 Директиви 93/83/ЄЕС від 27 вересня 1993 року про координацію деяких правил, що стосуються авторського права і прав, пов'язаних з авторським правом, які застосовуються до супутникового мовлення і кабельної ретрансляції підкреслено, що це інша публіка у порівнянні з публікою, для якої відбувається первинна трансляція. З цих причин необхідно підтримати твердження У. Б. Андрусів, що ретрансляція «є актуальною лише за умови, якщо вона здійснюється іншою особою, ніж первинна передавальна організація мовлення» [6, с. 124].

У визначенні ретрансляції у Законі України «Про медіа» зазначено про можливість незначної затримки сигналу між його прийомом і передачею, хоча саме визначення вказує, що ретрансляція повинна відбуватися одночасно з прийомом сигналу. У цьому відношенні висловлювалися сумніви, чи може ретрансляція, яка затримується у часі, здійснюватися без попереднього запису програми організації мовлення [19, с. 143]. Також українські дослідники вказували, що коли ретрансляція не відбувається одночасно з трансляцією, то мова вже йде не про ретрансляцію, а про нову трансляцію [116, с. 13], тому що при затримці порушується умова одночасної передачі [108, с. 105].

Слід відзначити, що з технічного боку процес ретрансляції не може відбуватися абсолютно одночасно з трансляцією. Після виходу сигналу від організації мовлення, яка здійснює трансляцію, на прийом сигналу іншою особою і розповсюдження сигналу цією особою може знадобитися декілька секунд або й більше часу. Ця невелика затримка зазвичай неминуча у процесі ретрансляції, але вона не вважається чимось, що робить ретрансляцію не одночасною. Це виключно технічна особливість зазначених процесів, яка не є результатом цілеспрямованих дій. Отож,

дефініція ретрансляції має на увазі саме такого роду технічні особливості, через які між трансляцією і ретрансляцією може утворюватися незначна відмінність у часі.

Таким чином, поняття ретрансляції можна визначити як дію з прийому і одночасного розповсюдження програм телеканалу або радіоканалу або їх частин, що здійснюється іншою особою, ніж організація мовлення, яка передає сигнал, і передбачає незначну затримку у часі, яка зумовлена технічними процесами, що відбуваються між прийомом сигналу від організації мовлення, яка його передає, і розповсюдженням сигналу для публіки.

У законодавчому визначенні поняття ретрансляції вказується на будь-які технології, з допомогою яких може здійснюватися ретрансляція. Це включає технології, які дозволяють ретранслювати програми організацій мовлення у мережі Інтернет, тобто, організаціям мовлення надається право контролювати усі можливі способи ретрансляції програм.

У науковій літературі було висловлено думку про негативний вплив права організації мовлення дозволяти або забороняти ретрансляцію програм у мережі Інтернет з тих міркувань, що це «обмежить потік інформації в Інтернеті та створить дисбаланс у законодавстві про авторське право, надаючи, здавалося б, несправедливу перевагу організаціям мовлення над новими конкурентами, які можуть вирішити спілкуватися з публікою лише через Інтернет» [188, с. 406]. Проте з цим складно погодитися в силу того, що позбавлення організацій мовлення права дозволяти або забороняти ретрансляцію програм у мережі Інтернет навпаки надаватиме несправедливу перевагу іншим особам, які не доклали жодних зусиль до створення програми організації мовлення і не отримали дозвіл на використання об'єктів авторського права і суміжних прав, що включені у цю програму. Тому інші фахівці виправдано вважають, що ретрансляція у мережі Інтернет повинна здійснюватися на підставі дозволу, щоб «зберегти

конкурентну справедливість між альтернативними механізмами передачі контенту» [157, с. 645].

Поняття доведення до загального відома публіки у Законі України «Про авторське право і суміжні права» включає не тільки ретрансляцію, але й також кабельну ретрансляцію. В той же час, у переліку способів використання програми організації мовлення у ч. 1 ст. 41 Закону кабельна ретрансляція відсутня. Це можна пояснити тим фактом, що кабель є одним із засобів здійснення ретрансляції, відтак кабельна ретрансляція – це вид ретрансляції.

Наступним способом використання програми організації мовлення є фіксування. На рівні європейського законодавства право на фіксацію встановлене у Директиви про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності як право організацій мовлення дозволяти або забороняти запис їх програм, які транслюються в ефір, незалежно від того, за допомогою якої технології здійснюється трансляція програм.

Поняття фіксування не визначається у Законі України «Про авторське право і суміжні права». В той же час, Закон пропонує тлумачення поняття запису – ним виступає результат фіксування в об'єктивній (матеріальній або електронній (цифровій) тощо) формі за допомогою технічних пристроїв звуків чи відображень звуків (звукозапис) або зображень (відеозапис), або зображень із звуком (відеозвукозапис), що дозволяє здійснювати за допомогою відповідних пристроїв їх сприйняття, відтворення, передавання тощо (п. 22 ч. 1 ст. 1 Закону). Тому фіксування можна розуміти як процес створення такого запису.

У науковій літературі було стверджено, що фіксацією програми є «саме перше фіксування звуків та зображень, що утворюють у сукупності передачу, за допомогою різноманітних технічних засобів у будь-якій

матеріальній формі, яка дозволяє її неодноразове сприйняття, сповіщення та відтворення» [19, с. 144]. При цьому запропоновано перелік передач, які можуть бути зафіксовані:

- «1) передача, що являє собою пряму трансляцію з місця події;
- 2) передачу, яка готується для передання в ефір;
- 3) передачу, яка готується для передання кабельним шляхом» [19, с. 144].

Стосовно першої тези у зазначеному твердженні, варто відзначити, що чинний Закон України «Про авторське право і суміжні права» не уточнює, як і раніше чинний Закон не уточнював, що фіксація програми організації мовлення – це виключно перший запис. У другій тезі наведеного вище твердження можна помітити сплутування програми організації мовлення як сукупності різних окремих програм з окремою програмою, яка є складовою частиною програми організації мовлення. Крім того, важливо звернути увагу, що, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 36 чинного Закону України «Про авторське право і суміжні права», суміжні права на програму організації мовлення виникають не внаслідок формування програми організації мовлення, а внаслідок її першої трансляції. Подібним чином це питання регулювалося у ч. 2 ст. 37 Закону України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року, де було вказано, що суміжні права виникають внаслідок факту оприлюднення програми організації мовлення. Тобто, поки підготовлена програма не буде представлена публіці, що завжди здійснюється шляхом першої трансляції, суміжні права на цю програму не виникають. Тому в організації мовлення не може існувати права дозволяти чи забороняти фіксацію програми, яка тільки готується до передання в ефір чи по кабелю.

З фіксуванням програми організації мовлення тісно пов'язаний інший спосіб використання, а саме, відтворення запису програми організації

мовлення. У ЄС право на відтворення програми організації мовлення, незалежно від того, чи передається вона по проводах чи в ефір, включаючи кабель або супутник, гарантується відповідно до ст. 2 Директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві.

Дефініція відтворення наведена у п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Стосовно програми організації мовлення, відтворення означає пряме чи опосередковане виготовлення однієї або більше копій програми організації мовлення або її частини будь-яким способом та у будь-якій формі, у тому числі для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер. Ця дефініція повністю відповідає поняттю відтворення у Директиві про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві. Тобто, після того, як буде виготовлено запис програми організації мовлення, з цього запису можуть виготовлятися копії, як в електронній (цифровій), так і в матеріальній формі, що являє собою відтворення.

Аналізуючи право на відтворення запису програми організації мовлення у період дії Закону України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року, В. С. Дроб'язко та Р. В. Дроб'язко зазначили, що це право не поширюється на два випадки: «коли запис був здійснений за згодою організації мовлення і коли відтворення здійснюється з тією самою метою, з якою був здійснений запис короткострокового користування» [27, с. 242-243]. Проте Закон таких положень не передбачав, тому неможливо встановити, на чому засновується ця думка. У практиці Суду Справедливості ЄС було зроблено цікавий висновок щодо поняття відтворення.

У справі *Pelham GmbH and Others v Ralf Hütter and Florian Schneider-Esleben* розглядалося питання про відтворення короткого уривку з

фонограми. Суду Справедливості ЄС зазначив, що відтворення користувачем звукового зразка фонограми, навіть якщо він дуже короткий, в принципі, має розглядатися як відтворення «частково» цієї фонограми у значенні Директиви 2001/29/ЄС, і що таке відтворення, таким чином, підпадає під виключне право, надане виробнику такої фонограми (п. 29). Однак, якщо користувач, здійснюючи свободу творчості, бере звуковий зразок з фонограми, щоб використати його у зміненій формі, невпізнаваній для вуха, у новому творі, слід визнати, що таке використання не є «відтворенням» у значенні Директиви 2001/29/ЄС (п. 31) [166]. З цього можна зробити висновок, що відтворення не пов'язане із внесенням будь-яких змін в об'єкт, який відтворюється. Відтак, якщо відтворюється запис програми організації мовлення або її частини, то при створенні копій запис не повинен видозмінюватися, бо в протилежному випадку це не відповідатиме поняттю відтворення.

Від права на відтворення походить право на розповсюдження примірників запису програми організації мовлення. На рівні ЄС правова регламентація права на розповсюдження здійснена доволі цікаво. У Директиві про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві право на розповсюдження передбачене у ст. 4 тільки для авторів стосовно оригіналів або копій їх творів. На противагу цьому, Директива про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності у ч. 1 ст. 9 встановлює, що організації мовлення мають право на доведення до загального відома записів програм організацій мовлення шляхом продажу або іншим способом. Це по суті являє собою розповсюдження примірників запису програми організації мовлення.

Відповідно до п. 50 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» розповсюдження – це будь-яка дія, за допомогою якої примірники запису програми організації мовлення безпосередньо чи

опосередковано пропонуються публіці способом, у тому числі першого продажу чи іншого першого відчуження.

Варто відзначити, що розповсюдження примірників є одним з найбільш традиційних і поширених способів використання примірників творів, фонограм і відеограм. Проте цей спосіб не застосовний до програм організацій мовлення, тому що запис програми організації мовлення на якомусь носії не матиме попиту на його придбання. Програма організації мовлення розрахована на однократне використання. Вона формується окремо на кожен день мовлення і не повторюється у будь-який інший день. Цінність для споживача проявляється в тому, що організація мовлення кожного разу пропонує щось нове, щось інше. Навіть якщо якість складові частини програми організації мовлення вже були в ефірі, наприклад, ті ж самі пісні в ефірі радіостанції, їх послідовність у кожній новій програмі організації мовлення не повторюється повністю. Це приваблює слухача і викликає його інтерес, на відміну від придбання запису.

Важливо відмітити, що проєкт Договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення у ст. 7 передбачає лише право організацій мовлення на фіксування їх програм і не пропонує право на відтворення та розповсюдження примірників таких записів. Це пов'язано з тим, що практики розповсюдження записів програми організації мовлення немає ніде у світі, тому організації мовлення не реалізують право на відтворення і розповсюдження таких записів.

Проте ці способи використання програми організації мовлення у Законі України «Про авторське право і суміжні права» вбачаються доцільними з точки зору права забороняти несанкціонований запис і його використання в подальшому. Тобто, навіть якщо організація мовлення сама не здійснює відтворення своїх програм і не розповсюджує відтворені примірники, жодна інша особа не має права здійснювати відтворення і

розповсюдження записів програми організації мовлення без дозволу організації мовлення.

Наступний спосіб використання програми організації мовлення – публічне демонстрування її запису. Згідно з п. 46 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», публічним демонструванням є одноразове чи багаторазове представлення публіці аудіовізуального твору чи відеограми. Виходячи з законодавчих дефініцій аудіовізуального твору як послідовності епізодів або кадрів зі звуком або без нього, доступної для сприйняття за допомогою відповідних технічних засобів на певному виді екрана (п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону), та відеограми як відеозапису виконання або інших зображень (п. 13 ч. 1 ст. 1 Закону), шляхом публічного демонстрування може використовуватися відеозапис програми організації телевізійного мовлення. Програма організації радіомовлення є виключно звуковою, тому її запис не може демонструватися публіці. Отож, цей спосіб використання не застосовний до програми організації радіомовлення.

Останнім у переліку способів використання програми організації мовлення зазначено інтерактивне надання доступу. Це нове поняття для українського законодавства, яке з'явилася у Законі України «Про авторське право і суміжні права» 2022 року замість досить довгого поняття «подання об'єкта до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до об'єкта з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором».

Українські учені багато років говорили про необхідність осучаснення законодавства з метою удосконалення охорони права інтелектуальної власності і посилення його захисту у мережі Інтернет [6, с. 122; 38, с. 118; 40, с. 33; 69, с. 66; 98, с. 70; 115, с. 128], а це, в першу чергу, викликає необхідність передбачити способи використання об'єктів авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет. Тоді як ч. 3 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року визначала, що перелік способів

використання творів є невичерпним, для програм організацій мовлення перелік способів використання у ч. 1 ст. 41 Закону був вичерпним. Тому організаціям мовлення було складно перешкоджати використанню їх програм у мережі Інтернет. Новий Закон багато в чому розрахований на використання сучасних технологій і безпосередньо передбачає способи використання творів і об'єктів суміжних прав у мережі Інтернет.

На рівні законодавства ЄС право організації мовлення щодо інтерактивного надання доступу до її програм безпосередньо не встановлене. Проте право на доведення до загального відома записів програм організацій мовлення, передбачене у Директиві про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності, розповсюджується на всі способи доведення до загального відома, що включає мережу Інтернет.

Згідно з п. 25 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» інтерактивне надання доступу до програми організації мовлення – це поширення програми для публіки з використанням кабелю чи без нього, у тому числі в мережі Інтернет або інших інтерактивних мережах, зокрема розміщення гіперпосилань та розміщення на одному веб-сайті цифрового контенту з іншого веб-сайту без його відтворення (фреймінг) таким чином, щоб представники публіки мали змогу отримати доступ до відповідного програми з місця та у час, обрані ними індивідуально.

Поняття гіперпосилання визначене у п. 17 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»: це формалізований відповідно до стандартів мережі Інтернет запис адреси веб-сайту або його частини (веб-сторінки, даних). У науковій літературі запропоновано розуміти, що гіперпосилання – це набір інструкцій, які здійснюють переадресацію до іншого об'єкта або елемента, розміщеного у мережі Інтернет [40, с. 27]. Отож, гіперпосилання виконує функцію посилання на джерело інформації у мережі Інтернет.

Розміщення гіперпосилання становить собою використання програми організації мовлення тоді, коли за допомогою гіперпосилання надається доступ до програми організації мовлення для іншої аудиторії, яка не передбачалася при розміщенні програми організації мовлення у мережі Інтернет. Це питання розглядалося у практиці Суду Справедливості ЄС у справі *Nils Svensson and Others v Retriever Sverige AB*. Даючи відповідь на це питання, Суд Справедливості ЄС відзначив, що якщо всі користувачі іншого сайту, яким відповідні твори були передані за допомогою гіперпосилання, могли отримати доступ до цих творів безпосередньо на сайті, на якому вони були спочатку передані, без участі адміністратора цього іншого сайту, то користувачів сайту, яким керує останній, слід вважати потенційними одержувачами початкового повідомлення і, отже, частиною публіки, яку враховували власники авторських прав, коли вони дозволяли початкове повідомлення (п. 27) [171].

Це означає, що якщо програма організації мовлення розміщувалася в мережі Інтернет без обмеження щодо аудиторії, то всі потенційні користувачі мережі можуть отримати доступ до програми через це первинне розміщення. Надання гіперпосилання на програму на якомусь-іншому веб-сайті не змінює аудиторію, яка може отримати доступ до програми з сайту, де вона була первинно розміщена.

Інша справа, якщо доступ до програми був обмежений організацією мовлення для певної аудиторії, а гіперпосилання призводить до обходу цього обмеження і призводить до розширення аудиторії. У такому випадку вже має місце використання програми організації мовлення з метою її розповсюдження для іншої аудиторії, що означає, що для цього потрібно отримувати дозвіл.

Підтвердженням цьому є висновок Суду Справедливості ЄС у наведеній вище справі *Nils Svensson and Others v Retriever Sverige AB*, де зазначено, що таке повідомлення спрямоване на нову публіку, яку не

враховували суб'єкти авторського права і суміжних прав, коли вони дозволяли початкове повідомлення для публіки (п. 24) [171]. Надання доступу до програми організації мовлення іншій публіці за допомогою гіперпосилання являє собою використання програми, що відображено у ч. 4 ст. 41 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Крім того, якщо доступ до програми організації мовлення обмежувався за допомогою технічних засобів захисту, гіперпосилання на неї з метою надання доступу до програми іншій аудиторії може водночас являти собою порушення авторського права і суміжних прав у вигляді обходу технологічних засобів захисту [40, с. 33].

Технологічні засоби захисту визначені у п. 60 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» як будь-яка технологія, комп'ютерна програма, обладнання або компонент, які у своєму нормальному функціонуванні призначаються для запобігання або протидії діям по відношенню до об'єктів, використання яких не дозволене суб'єктом авторського права або суміжних прав або суб'єктом прав особливого роду (*sui generis*). Ця дефініція відповідає поняттю технологічних засобів захисту згідно з ч. 3 ст. 6 Директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві. Разом з тим, Директива містить деякі положення щодо технологічних засобів захисту, які наразі не передбачені законодавством України у сфері авторського права і суміжних прав.

У ст. 6 Директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві додатково зазначено, що:

- держави-члени повинні забезпечити належний правовий захист від обходу будь-яких ефективних технологічних засобів, який відповідна особа здійснює з розумінням або з достатніми підставами для розуміння того, що вона намагається досягти такої мети;

- держави-члени повинні забезпечити належний правовий захист від виробництва, імпорту, розповсюдження, продажу, оренди, реклами для продажу або оренди, або володіння з комерційною метою пристроями, продуктами чи компонентами, а також від надання послуг, які: а) популяризуються, рекламуються або реалізуються з метою обходу, або б) мають лише обмежене комерційне призначення або використання, окрім обходу, або в) першочергово спроектовані, вироблені, адаптовані або виконані з метою забезпечення або полегшення обходу будь-яких ефективних технологічних засобів захисту;
- технологічні засоби повинні вважатися ефективними, якщо використання охоронюваного твору або об'єкта суміжних прав контролюється відповідним суб'єктом права інтелектуальної власності шляхом застосування процедури контролю доступу або охорони, як-от кодування, шифрування або іншої трансформації твору або об'єкта суміжних прав чи механізму для контролю копіювання, яка досягає мети охорони.

У наукових колах прийнято вважати, що ці положення мають подвійну мету. З однієї сторони, вони призначені для того, щоб запобігати порушенням і припиняти їх, з іншої сторони – щоб стимулювати ефективну співпрацю і взаємодію заінтересованих осіб [79, с. 158]. Також було відзначено, що норми про належну правову охорону від обходу будь-якого ефективного технологічного засобу захисту становлять собою важливу новелу гармонізованого режиму авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві [78, с. 197].

Законодавство України таких положень не містить, що послаблює гарантії захисту авторського права і суміжних прав. Не дивлячись на встановлення відповідальності за вчинення будь-яких дій з недозволеного обходу технологічного засобу захисту об'єкта авторського права або об'єкта

суміжних прав (п. 5 ч. 2 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), відсутність норм, які визначають зобов'язання щодо технологічних засобів захисту, є недоліком, який не дозволяє ефективно запобігати порушенням, які полягають в обході технологічних засобів захисту.

Такі порушення можуть вчинюватися у формі кардшейрінгу, який тлумачиться у п. 5 ч. 2 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права» яке забезпечення у будь-якій формі та в будь-який спосіб доступу до програми організації мовлення, доступ до якої обмежено суб'єктом авторського права або суб'єктом суміжних прав шляхом застосування технологічних засобів захисту (абонентська карта, код тощо) або в інший спосіб, в обхід таких форм захисту, внаслідок чого така програма організацій мовлення може бути сприйнята публікою. Крім того, технологічні засоби захисту, як стверджується у правознавчій літературі, необхідні для здійснення заходів протидії і боротьби з порушеннями у кіберпросторі [67, с. 77]. Без законодавчого закріплення положень щодо технологічних засобів захисту організації мовлення не можуть реалізовувати свої майнові права без ризику їх порушення. З цих міркувань вбачається необхідним, щоб положення Закону України «Про авторське право і суміжні права» про технологічні засоби захисту були розширені так, як це зроблено у Директиві про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві.

На завершення аналізу інтерактивного надання доступу як способу використання, слід відмітити, що у науковій літературі була спроба пов'язати розміщення гіперпосилання на сторінку, де міститься частина твору, з цитуванням цього твору [110, с. 63]. Це так само можна розглянути у випадку надання гіперпосилання на сторінку, на якій розміщено частину програми організації мовлення. Варто відзначити, що такі дії не відносяться до цитування, яке буде більш широко проаналізовано у наступному

підрозділі. Цитування – це включення цитати в інший твір (п. 1 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), а розміщення гіперпосилання – це вказування адреси сторінки у мережі Інтернет, на якій міститься твір чи об'єкт суміжних прав.

Встановлений законом перелік способів використання програми організації мовлення, як відзначено раніше, є не вичерпним. Він вміщує основні способи використання програм організацій мовлення, які існують на сьогодні.

Майнові суміжні права на програму організації мовлення можуть бути відчужені іншій особі, через що вона стає новим суб'єктом суміжних прав в тих межах, в яких їй були відчужені ці права (ч. 2 ст. 41 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Якщо відчуження прав було здійснено у повному обсязі, то ця особа набуває усі майнові суміжні права на програму організації мовлення. Якщо відчуження було здійснено частково, наприклад, на деякі окремі способи використання або на всі способи використання на окремій території, то ця особа стає суб'єктом суміжних прав на програму організації мовлення саме в цих межах. Цей підхід є гнучким і сучасним, він дозволяє організації мовлення розпорядитися своїми майновими суміжними правами так, як це найбільш доцільно і ефективно з точки зору інтересів цієї організації мовлення.

Строк чинності майнових суміжних прав на програму організації мовлення згідно з ч. 4 ст. 45 Закону України «Про авторське право і суміжні права» становить 50 років, які обраховуються починаючи з 1 січня наступного року, який настає після року першої трансляції програми організації мовлення. При цьому не має значення, які саме технічні засоби було використано для здійснення першої трансляції програми організації мовлення.

Варто відзначити, що в Україні 50-річний строк чинності майнових суміжних прав організацій мовлення був введений ще у першій редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року, в той час як в інших державах цей строк міг бути коротшим. Як зазначено вище, Римська конвенція передбачала, що строк правової охорони майнових суміжних прав організацій мовлення становить не менше 20 років. В Угоді ТРПС також зазначено, що майнові суміжні права організацій мовлення діють щонайменше 20 років. Цей термін є мінімальним строком охорони, тому у національних законодавствах різних держав могли передбачатися і довші строки, в тому числі 50-річний строк. Разом з тим, певні держави могли послуговуватися 20-річним строком охорони майнових прав організацій мовлення. У ЄС, як було розглянуто вище у цьому дослідженні, було прийнято рішення про підвищення строку дії майнових суміжних прав організацій мовлення до 50 років.

У науковій літературі зазначається, що 50-річна тривалість охорони майнових суміжних прав організацій мовлення в Україні є занадто довгою і порушує баланс між інтересами організації мовлення та інтересами суспільства [133, с. 69]. Проте 50-річний строк чинності майнових суміжних прав організацій мовлення передбачений в ч. 4 ст. 3 Директиви про строк охорони авторського права і деяких суміжних прав. Тобто, у нашій державі строк чинності майнових суміжних прав є таким же, як в ЄС. Оскільки Україна для набуття членства в ЄС повинна забезпечити відповідність національного законодавства нормам законодавства ЄС, в Україні цей строк не може бути змінений.

В цілому рівень, обсяг і тривалість охорони майнових суміжних прав організацій мовлення в Україні відповідає тому, як ці права охороняються в ЄС. Усі способи використання програми організації мовлення, передбачені Законом України «Про авторське право і суміжні права», відповідають способам її використання, що встановлені у директивах ЄС. Проте якщо

буде прийнято Договір ВОІВ про охорону прав організацій мовлення, це може потягнути за собою зміни у законодавстві ЄС і призвести до необхідності внесення змін у законодавство України. Тому сфера майнових суміжних прав організацій мовлення може продовжувати розвиватися.

3.3. Особливості вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав у діяльності організацій радіомовлення

Авторське право і суміжні права встановлюють монополію суб'єкта, який є носієм цих прав, по відношенню до використання відповідного об'єкта. Зміст майнових прав у цій сфері, як було досліджено вище, складають право використовувати об'єкт і виключне право дозволяти або забороняти використання цього об'єкта.

Проте у демократичній державі охороняються й інші права, які певним чином перетинаються з цією монополією і не зможуть гарантуватися, якщо об'єкти авторського права і суміжних прав будуть знаходитися під абсолютною владою відповідного суб'єкта [189, с. 515]. Це в першу чергу передбачені Конституцією України [60] право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію (ст. 34) і право на освіту (ст. 53), які часто пов'язані з використанням об'єктів авторського права і суміжних прав. Законодавство України охороняє також інші права фізичних і юридичних осіб та різноманітні публічні інтереси, для забезпечення реалізації яких у членів суспільства повинна існувати можливість доступу до об'єктів авторського права і суміжних прав, які ще перебувають під правовою охороною, і можливість використання цих об'єктів.

Тому у законодавстві України передбачаються випадки, коли використання об'єктів авторського права і суміжних прав може здійснюватися з метою забезпечення певних інтересів суспільства. Ці випадки розглядаються як додаткові правила, які діють одночасно з правами суб'єктів авторського права і суміжних прав і застосовуються незалежно від того, чи сам суб'єкт авторського права або суміжних прав використовує відповідний об'єкт [131, с. 136-137].

У нормах законодавства України ці випадки мають різну назву. У ч. 2 ст. 424 ЦК зазначається про винятки та обмеження в майнових правах, у ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» вказується про вільне використання творів і обмеження, а у ст. 43 Закону одночасно застосовуються терміни «вільне використання об'єктів суміжних прав» та «винятки та обмеження майнових прав на об'єкти суміжних прав».

Ці відмінності у термінології існували і раніше, коли ще діяв Закон України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року, і їх помітило багато дослідників. Разом з тим, деякі учені вважають, що винятки і обмеження – це різні поняття, які мають різну сферу застосування, а вільне використання творів відноситься до винятків [68, с. 5; 110, с. 13]. Інші дослідники розглядають обмеження майнових прав інтелектуальної власності як вільне використання відповідних об'єктів [3, с. 166; 9, с. 139; 57, с. 36; 66, с. 4; 72, с. 136], тобто, як одне і те ж саме явище.

Не дивлячись на дещо різне трактування зазначеного аспекту, учені мають спільну думку щодо того, що випадки вільного використання творів були введені у законодавство для забезпечення балансу між інтересами суб'єктами авторського права або суміжних прав та інтересами суспільства [68, с. 5; 100, с. 217; 110, с. 11] або гармонізації таких інтересів [129, с. 58].

Під випадками вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав прийнято розуміти використання, яке відбувається без

дозволу суб'єкта авторського права або суміжних прав і без виплати йому винагороди, проте у визначених законом межах і з дотриманням умов, що встановлені у законі [110, с. 26; 189, с. 518].

Відповідно до ч. 4 ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» вільне використання творів здійснюється за умови, що відповідний твір був правомірно оприлюднений, а його використання не заподіє шкоди звичайному використанню цього твору і не призведе до безпідставного обмеження законних інтересів відповідних суб'єктів авторського права. У ч. 4 ст. 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права» зазначено, що винятки та обмеження майнових суміжних прав можуть застосовуватися лише у випадках, що встановлені цим Законом, і за умови, що вони не будуть шкодити нормальному використанню цих об'єктів і не будуть безпідставно обмежувати законні інтереси відповідних суб'єктів суміжних прав.

Ці положення відображають триступеневий тест, передбачений у ст. 9 Бернської конвенції, який був розроблений як засіб для забезпечення справедливого вільного використання творів. Як визначено у ч. 2 ст. 9 Бернської конвенції, відтворення творів без дозволу автора може дозволятися тільки у певних особливих випадках за умови, що таке відтворення не завдає шкоди нормальному використанню твору і не зачіпає будь-яким необґрунтованим способом законні інтереси автора.

Деякі дослідники вважають, що оціночні поняття у триступеновому тесті, такі як «нормальне використання» і «особливі випадки», є його недоліком, тому що ці терміни не розтлумачені у законодавстві [3, с. 168]. Разом з тим, триступеневий тест може застосовуватися як законодавчими органами при розробці випадків вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав, так і судовими органами для вирішення конкретного спору [68, с. 10]. При цьому вважається, що вільне використання повинно мати чітке пояснення, а якщо стосовно доцільності

дій з вільного використання виникають сумніви, тоді «необхідно надавати пріоритет правам автора твору» [80, с. 65] або, відповідно, суб'єкта суміжних прав. В цьому і проявляється встановлена законом вимога, щоб випадки вільного використання не шкодили інтересам суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Випадки вільного використання творів і об'єктів суміжних прав у контексті діяльності організацій мовлення можна розділити на дві групи: ті випадки, коли організація мовлення може вільно використовувати твори і об'єкти суміжних прав у своїй діяльності, і ті випадки, коли програма організації мовлення може бути вільно використана іншими особами. Кожна з цих груп включає різні способи вільного використання і призводить до різних правових наслідків.

3.3.1. Випадки вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав, які можуть застосовуватися організацією радіомовлення у своїй діяльності

Переліки випадків вільного використання творів і об'єктів суміжних прав у Законі України «Про авторське право і суміжні права» включають різноманітні способи використання, які встановлені для забезпечення різних суспільних інтересів. Організації радіомовлення можуть скористатися лише деякими з цих способів, проте таке використання відбувається не з метою формування програми організації мовлення як об'єкта суміжних прав, а при створенні окремих програм, які входять до складу програми організації мовлення і можуть набувати правову охорону авторським правом.

Програма організації мовлення як об'єкт суміжних прав – це сукупність різних об'єктів, поєднаних між собою. Для використання тих об'єктів, які охороняються авторським правом або суміжними правами,

шляхом включення їх у програму організації мовлення і подальшої трансляції потрібно отримати дозвіл на використання кожного такого об'єкта, якщо інше не передбачено законом.

Єдині передбачені законом випадки стосуються використання фонограм і відеограм без дозволу, але з обов'язковою виплатою справедливої винагороди, шляхом публічного виконання фонограми, публічної демонстрації відеограми і публічного сповіщення фонограми чи відеограми (ч. 3 ст. 39, ч. 3 ст. 40 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Відтак, організація радіо мовлення не повинна отримувати дозвіл на публічне сповіщення фонограм, з яких формується її програма. Але ці випадки не відносяться до вільного використання, тому що організація радіомовлення повинна щоразу сплачувати справедливую винагороду за використання кожної фонограми.

Що стосується випадків вільного використання творів і об'єктів суміжних прав, їх застосування при формуванні програми організації мовлення законом не передбачено. Але вони можуть застосовуватися, коли організація радіомовлення створює власні окремі шоу чи інші програми. Для підтвердження цього висновку необхідно розглянути такі випадки більш детально.

Цитування

Цитування являє собою один з випадків вільного використання творів, який був встановлений ще у Бернській конвенції. Відповідно до ч. 1 ст. 10 конвенції, дозволяється використання цитат із твору, який правомірно зроблено доступним для загального відома, за умови дотримання добрих звичаїв і в обсязі, виправданому поставленою метою, включаючи цитування статей із газет і журналів у формі оглядів.

На рівні ЄС цей випадок передбачається у п. d) ч. 3 ст. 5 Директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в

інформаційному суспільстві. У цій нормі зазначено, що дозволяється використання цитат з метою критики чи огляду, за умови, що вони стосуються твору чи іншого об'єкта, який вже був законно оприлюднений, що, якщо це не виявиться неможливим, джерело, включаючи ім'я автора, вказано, і що їх використання відповідає добросовісній практиці та в обсязі, необхідному для конкретної мети.

Згідно з п. 1 ч. 2 ст. 22, п. 1) ч. 2 ст. 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права», без дозволу суб'єктів авторського права і суміжних прав та без виплати таким суб'єктам винагороди допускається використання цитат з правомірно опублікованих творів, записаних виконань, фонограм, відеограм і програм організацій мовлення. Цитатою є фрагмент або уривок з зазначених об'єктів, який може використовуватися іншою особою для того, щоб зробити зрозумілішими власні твердження або послатися на думку іншої особи (п. 64 ч. 1 ст. 1 Закону).

Цитата може використовуватися як в оригінальному (автентичному) вигляді, так і в перекладі. Обов'язковою умовою використання цитат є зазначення імені автора і джерела запозичення, а при цитуванні об'єкта суміжних прав – імені чи найменування відповідного суб'єкта і джерела запозичення. Іншими обов'язковими умовами використання цитат є те, що вони можуть включатися у твір, який має критичний, полемічний, науковий або інформаційний характер, а межі цитати повинні виділятися семантичним та/або графічним способом.

Якщо твір або інший об'єкт, у який включається цитата, не має критичного, наукового, інформаційного чи полемічного характеру, вважається, що це вже не відноситься до цитування як способу вільного використання творів і об'єктів суміжних прав [189, с. 521]. У таких випадках потрібно отримувати дозвіл на використання відповідного об'єкта, без якого використання не буде правомірним [110, с. 59]. Якщо особа не дотримується умов цитування, які визначені законом, це являє собою

порушення авторського права або суміжних прав, в залежності від того, який об'єкт був використаний.

Організації радіомовлення можуть використовувати цитати при створенні окремих програм, таких як різноманітні шоу. Найбільш поширеним способом цитування вважається використання документальних записів [35, с. 34], але це тільки один зі можливих способів цитування у радіо програмах. Диктор може зачитати фрагмент статті чи книги, у програмі може бути використаний уривок запису виконання опери чи театральної постановки або уривок з аудіовізуального твору. Якщо дотримуються умови, передбачені законом, і цитата використовується як частина аналізу якогось питання чи повідомлення інформації, то в діяльності організацій радіомовлення існують достатньо широкі можливості для цитування.

Разом з тим, ці можливості реалізуються тільки при створенні окремих програм, які можуть охоронятися як об'єкти авторського права (усні твори) і надалі ставати складовою частиною програми організації мовлення як об'єкта суміжних прав. Тобто, цитата включається в такий усний твір, а сам твір включається у програму організації мовлення. Цитата не може включатися безпосередньо у програму організації радіомовлення як її самостійний елемент аналогічно тому, як у програму включаються фонограми, випуски новин чи радіо шоу. Так само це стосується програм організацій телевізійного мовлення, у яку цитата не може просто вставлятися між іншими елементами програми. Отож, цитування як спосіб вільного використання не застосовується у контексті суміжних прав на програму організації мовлення.

Доведення до загального відома публіки творів і об'єктів суміжних прав, побачених або почутих під час перебігу поточних подій, з метою висвітлення таких подій

Зазначений виняток з майнових авторських прав також походить з Бернської конвенції. Згідно з ч. 2 ст. 10bis Конвенції, за законодавством країн Союзу зберігається право визначати умови, на яких літературні і художні твори, показані або оповіщені в ході поточних подій, можуть бути в обсязі, виправданому поставленої інформаційної метою, відтворені або зроблені доступними для загального відома в оглядах поточних подій засобами фотографії або кінематографії або шляхом передачі в ефір або повідомлення для загального відома по проводах. Бернська конвенція не охороняє об'єкти суміжних прав, тому у ній це положення стосується тільки вільного використання творів.

На противагу, у п. с) ч. 3 ст. 5 Директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві цей випадок вільного використання поширюється як на об'єкти авторського права, так і на об'єкти суміжних прав. У зазначеній нормі вказано про можливість вільного використання творів чи інших об'єктів у зв'язку з висвітленням поточних подій, у обсязі, виправданому інформаційною метою, і за умови зазначення джерела, включаючи ім'я автора, якщо це не виявиться неможливим.

Право на використання коротких уривків з об'єктів суміжних прав з метою повідомлення про поточні події встановлене також у ст. 10 Директиви про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності. У цій директиві зазначений спосіб вільного використання чітко обмежений тільки об'єктами суміжних прав.

У нашій державі цей спосіб вільного використання передбачається окремо щодо творів у п. 6 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» і щодо об'єктів суміжних прав у п. 3 ч. 2 ст. 43 Закону.

Він полягає в тому, що різноманітні медіа можуть використовувати твори і об'єкти суміжних прав «у репортажах, статтях, повідомленнях та

інших матеріалах, присвячених висвітленню подій, під час перебігу яких ці твори були побачені або почуті» [129, с. 63]. У Законі встановлено тільки основну умову такого використання, а саме, воно має відбуватися в обсязі, що відповідає інформаційній меті. Відтак, медіа можуть доводити до загального відома публіки твори і об'єкти суміжних прав настільки, наскільки це відповідає інформаційній меті висвітлення поточних подій. Також таке використання творів і об'єктів суміжних прав повинно здійснюватися із зазначенням імені автора, імені виконавця, імені (найменування) виробника фонограми, виробника відеограми, найменування організацій мовлення. На відміну від Директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві, у якій передбачається зазначення джерела запозичення при використанні творів чи об'єктів суміжних прав у зв'язку з висвітленням поточних подій, ч. 2 ст. 43 Закону щодо вільного використання об'єктів суміжних прав не вимагає зазначення джерела запозичення у цьому випадку.

У діяльності організацій радіомовлення цей виняток застосовується тільки стосовно об'єктів, які можна сприйняти на слух. Крім виконань музичних творів, яке може бути як живим, так і записаним, під цей виняток можуть підпадати декламування літературних творів, виконання театральних постановок і навіть звукова доріжка аудіовізуальних творів.

Разом з тим, застосування цього способу вільного використання, як і у випадку з цитуванням, не пов'язане із створенням програми організації мовлення як об'єкта суміжних прав. Твори та об'єкти суміжних прав, почуті під час перебігу поточних подій, можуть ставати частиною програм новин або інших аналітично-інформаційних програм, які висвітлюють поточні події. Це може бути репортаж, огляд чи хроніка [37, с. 5]. Такі окремі програми входять у склад програми організації мовлення, проте являють собою самостійний елемент розкладу і можуть набувати правову охорону

авторським правом. Тобто, і в цьому випадку організація мовлення може застосувати цей випадок вільного використання творів і об'єктів суміжних прав тільки при створенні об'єкта, який буде охоронятися авторським правом або не буде охоронятися, але не програми організації мовлення як об'єкта суміжних прав.

Доведення до загального відома публіки публічно виголошених промов, звернень, доповідей та інших подібних творів

Цей спосіб вільного використання стосується усних творів і передбачається також Бернською конвенцією та законодавством ЄС.

У ч. 2 ст. 2bis Бернської конвенції визначено, що за законодавством країн Союзу зберігається право визначати умови, на яких лекції, звертання й інші публічно виголошені твори того ж виду можуть відтворюватися в пресі, передаватися в ефір, повідомлятися для загального відома по проводах і бути предметом публічних повідомлень, коли таке використання виправдується інформаційною метою.

Подібним чином це положення передбачене у п. f) ч. 3 ст. 5 Директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві: дозволяється використання політичних промов, а також уривків публічних лекцій чи аналогічних творів чи матеріалів у тій мірі, яка виправдана інформаційною метою, та за умови зазначення джерела, включаючи ім'я автора, за винятком випадків, коли це виявляється неможливим.

Згідно з п. 8 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» дозволеним являється вільне використання певних видів творів, які були публічно виголошені – промов, доповідей, проповідей, звернень. Це використання повинно здійснюватися в обсязі, який, як зазначено у вказаній нормі Закону, відповідає визначеній меті. Формулювання цього положення не дуже зрозуміле, з нього не ясно, яка визначена мета охоплюється ним.

Аналогічний спосіб вільного використання творів у Законі України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року був сформульований більш вдало і передбачав, що таке використання повинно здійснюватися з інформаційною метою та в обсязі, який виправданий інформаційною метою. У чинному Законі це положення варто уточнити, тому що такий абстрактний вигляд, який воно має зараз, не сприяє його правовій визначеності.

Якщо брати до уваги інформаційну мету як підставу для вільного використання творів зазначеним способом, таке використання по суті схоже на доведення до загального відома публіки творів і об'єктів суміжних прав, побачених або почутих під час перебігу поточних подій. Фрагмент промови чи іншого подібного твору включається в інформаційну програму, яка в подальшому входить до складу програми організації мовлення. Тобто, ми знову маємо справу не з об'єктом суміжних прав, а з окремою програмою, яка може підпадати під авторсько-правову охорону і в рамках якої може відбуватися використання промов, звернень, доповідей та інших подібних творів. Отож, цей спосіб вільного використання творів також не застосовується у контексті суміжних прав на програму організації мовлення.

Записування організацією мовлення твору власними засобами в цілях короткострокового користування

Згідно з п. 13 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» організаціям мовлення дозволено записувати твори власними засобами і для власних програм організацій мовлення, якщо на такі твори було одержано право на публічне сповіщення. Такий запис може робитися виключно в цілях короткострокового користування і повинен бути знищений протягом 30 календарних днів після його здійснення. В той же час, договір з суб'єктом авторського права чи закон може дозволяти довшу тривалість зберігання такого запису. Разом з тим, такий запис може

передаватися державним архівним установам і зберігатися у них у зв'язку з його виключно документальним характером.

Цей вид вільного використання творів був введений Законом України «Про авторське право і суміжні права» 2022 року, раніше законодавство України не передбачало такого права організацій мовлення. Основою для включення цього положення у Закон слугувала норма у п. d) ч. 2 ст. 5 Директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві, у якій передбачено право стосовно тимчасових записів творів, зроблених організаціями мовлення за допомогою їхніх власних засобів та для власних трансляцій і можливість збереження цих записів в офіційних архівах з огляду на їх винятковий документальний характер.

До введення в українське законодавство цього винятку з майнових авторських прав Закон України «Про телебачення і радіомовлення» у ч. 4 ст. 48 встановлював обов'язок організацій мовлення записувати усі передачі, які вони транслювали чи ретранслювали або забезпечували їх трансляцію чи ретрансляцію у повній та незмінній формі третьою особою (оператором телекомунікацій) і зберігати такі записи протягом 14 днів від дати розповсюдження. Тобто, організації мовлення все одно здійснювали записи творів, які входили до складу їх передач, але робили це для виконання зазначеного обов'язку. Це не вважається рівноцінною заміною праву здійснювати такі записи [189, с. 529], яке надано організаціям мовлення чинним Законом.

Записування творів організацією мовлення з метою короткострокового користування може здійснюватися для того, щоб в майбутньому твір або його частина були включені в ту чи іншу окрему програму, яка входить до складу програми організації мовлення. В організацій радіомовлення така діяльність не є поширеною, тому що у сфері радіомовлення в основному використовуються фонограми із записами

виконань музичних творів. Ці записи вже існують, а відтак не виникає потреби їх робити. Можна уявити, що радіомовник записує інші твори, наприклад, декламування поезії чи стендап, щоб потім включити їх у своє шоу. Але на практиці швидше відбудеться запрошення поета чи стендапера до участі у радіо програмі і він в прямому ефірі зможе виконати свій твір. Отож, у сфері радіомовлення застосування цього способу вільного використання творів в цілому не дуже вірогідне.

Проте навіть якщо застосування цього способу вільного використання творів відбувається у діяльності організації радіомовлення, це, знову-таки, має відношення до створення окремої самостійної програми, а не поєднання окремих програм та інших матеріалів у програму організації мовлення.

Інші випадки вільного використання творів і об'єктів суміжних прав встановлені законом для забезпечення інтересів, які не перетинаються з діяльністю організацій радіомовлення. Розглянуті вище випадки свідчать, що організація радіомовлення може скористатися ними тільки тоді, коли вона створює власні шоу, програми новин та інші програми, тобто, функціонує як студія-виробник згідно з положеннями Закону України «Про медіа». Проте у статусі суб'єкта суміжних прав організація радіомовлення не підпадає під дію випадків вільного використання.

Це можна пояснити тим, що формування програми організації мовлення є частиною професійної діяльності мовників і не належить до суспільних інтересів, які потрібно забезпечувати законом. Якби організації мовлення мали право на використання об'єктів авторського права і суміжних прав для формування програми організації мовлення без дозволу і без виплати винагороди, це не було б справедливим і приводило б до необґрунтованого ущемлення інтересів суб'єктів авторського права і суміжних прав. У такому випадку не було б балансу інтересів, тому що інтереси організацій мовлення мали б домінуюче становище.

З цих причин відсутність випадку вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав з метою формування з них програми організації мовлення не являє собою прогалину у законодавстві, а логічною узгоджується з правовою охороною об'єктів авторського права і суміжних прав.

3.3.2. Випадки вільного використання програми організації радіомовлення, встановлені в інтересах суспільства

Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ст. 43 передбачає вичерпний перелік способів вільного використання об'єктів суміжних прав. Цей перелік зазнав значного розширення у порівнянні з положеннями Закону України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року і на сьогодні містить такі способи вільного використання об'єктів суміжних прав:

- відтворення для забезпечення судового, адміністративного і кримінального провадження, забезпечення громадської безпеки;
- публічне виконання і публічне сповіщення виконань, фонограм, відеограм під час офіційних церемоній, організованих органами державної влади та/або органами місцевого самоврядування, релігійних церемоній і поховань;
- відтворення у зв'язку з демонструванням, налаштуванням або ремонтом обладнання, перевірку функціонування якого неможливо здійснити без використання об'єктів суміжних прав;
- дії з тимчасового відтворення, які мають перехідний або випадковий (додатковий) характер і є невід'ємною складовою частиною технологічного процесу;

- приватне копіювання правомірно оприлюднених виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, а також примірників фонограм, відеограм;
- використання цитат із записаних виконань, фонограм, відеограм, записаних програм організацій мовлення;
- використання коротких уривків об'єктів суміжних прав як ілюстрацій для забезпечення та реалізації освітнього процесу чи з метою наукових досліджень;
- фіксування засобами фотографування, звукозапису, відеозапису, публічне сповіщення коротких уривків об'єктів суміжних прав, побачених або почутих під час перебігу поточних подій з метою висвітлення таких подій;
- використання фонограм для осіб з обмеженими можливостями сприйняття друкованої інформації через інвалідність;
- адаптація відеограм шляхом аудіодискрипції (тифлокоментування);
- використання об'єктів суміжних прав бібліотеками, музеями з відкритим доступом для відвідувачів, архівами або організаціями із збереження фондів аудіо-, відеозаписів.

Як видно з цього переліку, не всі випадки вільного використання об'єктів суміжних прав стосуються програм організацій мовлення. Крім того, більшість випадків, які начебто поширюються на програму організації мовлення, насправді мають на увазі використання окремої програми у складі програми організації мовлення, а не програми організації мовлення в цілому як сукупності окремих програм і об'єкта суміжних прав. Розглянемо ці випадки більш детально.

Відтворення для забезпечення судового, адміністративного і кримінального провадження, забезпечення громадської безпеки

Директива про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві встановлює у п. е) ч. 3 ст. 5, що одним з випадків вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав є їх використання з метою громадської безпеки або для забезпечення належного виконання чи звітності про адміністративні, парламентські чи судові процеси.

У п. 1) ч. 1 ст. 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права» аналогічний виняток сформульований дещо по-іншому: відтворення об'єктів суміжних прав для забезпечення судового, адміністративного і кримінального провадження, забезпечення громадської безпеки в обсязі, що відповідає визначеній меті.

Дефініція відтворення наведена у п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», згідно з якою відтворенням є пряме або опосередковане виготовлення однієї або більше копій об'єкта авторського права або суміжних прав. Тобто, повинен існувати матеріальний або цифровий носій певного об'єкта, з якого може здійснюватися відтворення певної кількості копій. У випадку з фонограмами і відеограмами застосування цього способу вільного використання не викликає проблем, тому що ці об'єкти за своєю суттю є записами. На противагу, програми організацій мовлення не записуються на якому-небудь носії для того, щоб здійснювати їх публічне сповіщення. Щоб здійснити відтворення програми організації мовлення для цілей судового, адміністративного чи кримінального провадження або забезпечення громадської безпеки, програму організації мовлення або її частину спочатку потрібно записати. Отож, коли йде мова про вільне використання програми організації мовлення, відтворюватися може не сама програма, а її запис.

Цей спосіб вільного використання може стосуватися програми організації мовлення тоді, коли інша особа здійснює незаконну ретрансляцію програми, а мовнику потрібно довести в суді факт здійснення

ретрансляції. У таких випадках мовник повинен записати фрагмент власного ефіру та фрагмент ефіру особи, яка незаконно ретранслює програму організації мовлення, який збігається з фрагментом ефіру мовника. Ці записи можуть бути відтворені в судовому процесі. Проте у практиці діяльності організацій радіомовлення такі випадки не стаються. Більшість радіостанцій формують свої програми в основному з фонограм із записами виконань музичних творів і немає обмежень в тому, щоб декілька радіостанцій використовували ті ж самі фонограми. Ці фонограми, як і відео кліпи, зняті на відповідну пісню, широко доступні на цифрових платформах. Немає сенсу в тому, щоб організовувати незаконну ретрансляцію програми організації радіомовлення.

Інше питання – незаконне використання окремої радіо програми, наприклад, радіо шоу, яке мовник оскаржує в суді. Хоча таких прикладів в Україні та інших країнах давно не було, потенційно це можливо і в таких випадках виникає необхідність відтворення цього шоу з ефіру мовника та з іншого джерела, де відбулося незаконне використання. Також існує можливість, що в окремій радіо програмі буде повідомлено інформацію, яка принижує честь, гідність чи ділову репутацію особи, і ця особа має право вільно використовувати відповідну програму для доказування в судовому процесі. Проте в цих випадках ми маємо справу не з програмою організації мовлення як об'єктом суміжних прав, а з самостійним об'єктом правової охорони, яким є радіо шоу. Отож, цей спосіб вільного використання тільки теоретично може стосуватися програми організації мовлення у випадку її незаконної ретрансляції, але на практиці його застосування є малоімовірним.

Відтворення у зв'язку з демонструванням, налаштуванням або ремонтом обладнання

У п. 1) ч. 3 ст. 5 Директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві

передбачений такий виняток з майнових авторських і суміжних прав, як використання у зв'язку з демонстрацією або ремонтом обладнання.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» у п. 3) ч. 1 ст. 43 формулює цей випадок вільного використання більш широко і конкретно: відтворення у зв'язку з демонструванням, налаштуванням або ремонтом обладнання, перевірку функціонування якого неможливо здійснити без використання об'єктів суміжних прав, за умови що таке відтворення та його обсяг відповідають визначеній меті.

Спираючись на поняття відтворення як виготовлення копії об'єкта, цей спосіб вільного використання застосовується у зв'язку з демонструванням, налаштуванням або ремонтом обладнання, яке має функцію запису. В силу того, що для перевірки функціонування обладнання потрібно зробити запис, для цих цілей може використовуватися будь-який об'єкт суміжних прав. Обсяг відтворення повинен відповідати меті демонстрування, налаштування чи ремонту обладнання.

Якщо особа, яка здійснює такі дії з обладнанням, створює звукозапис, вона може скористатися ефіром радіостанції для створення звукозапису. Оскільки такий звукозапис буде доволі коротким, у ньому може бути відображений фрагмент фонограми з записом виконання музичного твору, фрагмент радіо шоу чи навіть фрагмент реклами. Тобто, у записі, швидше за все, буде зафіксовано фрагмент певної складової програми організації мовлення, яка як правило має самостійну правову охорону.

Разом з тим, особа, яка здійснює демонстрування, налаштування чи ремонт обладнання, не шукає конкретну фонограму або радіо шоу, щоб зробити їх запис, а робить запис з ефіру радіостанції. Це дозволяє розглядати цей спосіб вільного використання як використання програми організації радіомовлення як об'єкта суміжних прав. Тим більше, що у запис може потрапити закінчення одного елемента програми і початок наступного

елемента програми. Відтак, цей спосіб вільного використання може застосовуватися до програм організацій радіомовлення.

Тимчасове відтворення, яке має перехідний або випадковий характер і є невід'ємною складовою технологічного процесу

Цей спосіб вільного використання встановлений для випадків, коли тимчасове відтворення відбувається як частина технологічного процесу, під час якого здійснюється передавання електронної (цифрової) копії об'єкта посередником у мережі між третіми особами або коли для правомірного використання об'єкта потрібно здійснити його тимчасове відтворення.

На рівні ЄС зазначений спосіб вільного використання встановлений у ч. 1 ст. 5 Директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві. Відповідно до цієї норми, дозволяються дії з відтворення, які є тимчасовими або випадковими та є невід'ємною та важливою частиною технологічного процесу, єдиною метою яких є забезпечення можливості передачі в мережі між третіми сторонами через посередника, або законне використання об'єкта авторського права або суміжних прав, що має бути створений, і які не мають самостійного економічного значення.

Зазначене положення директиви дуже схожим чином відображене у п. 4) ч. 1 ст. 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права» як дії з тимчасового відтворення об'єкта суміжних прав, які мають перехідний або випадковий (додатковий) характер і є невід'ємною складовою частиною технологічного процесу, а також єдина мета яких полягає в тому, щоб сприяти передаванню електронної (цифрової) копії об'єкта суміжних прав посередником у мережі між третіми особами або правомірному використанню об'єкта суміжних прав. Зазначені дії з тимчасового відтворення об'єкта суміжних прав допускаються за умови, що вони не мають самостійного економічного значення.

Таке відтворення пов'язане з технічним посередництвом з метою тимчасового зберігання копії об'єкта [110, с. 93]. Відповідно до висновку Суду Справедливості ЄС у справі *Stichting Brein v Jack Frederik Wullems*, дія з відтворення, яка підпадає під цей спосіб вільного використання, є перехідною або випадковою і являє собою невід'ємну та важливу частину технологічного процесу (п. 60) [172]. Створення електронної (цифрової) копії об'єкта не являє собою мету діяльності посередника і не є цілеспрямованим використанням об'єкта [189, с. 530], а відбувається тому, що це складова технологічного процесу, яку неможливо уникнути. Посередник не має права самостійно використовувати відтворену копію, а зазначені дії з тимчасового відтворення не повинні мати самостійного економічного значення.

Серед об'єктів суміжних прав дії з тимчасового відтворення в основному застосовуються до фонограм, які продаються на різноманітних цифрових платформах. Програми організацій мовлення у такий спосіб не розповсюджуються. Як вже відмічено вище, програма організації мовлення не записується перед її публічним сповіщенням, а передається за допомогою сигналу. При онлайн трансляції запис програми організації мовлення також відсутній, а посередник, який надає доступ до програми організації мовлення у мережі Інтернет, не записує програму. Це неможливо технічно і не потрібно, особливо у випадку з радіостанціями чи телеканалами, які здійснюють мовлення цілодобово.

Доступ на цифрових платформах може здійснюватися до окремих самостійних програм, які можуть відтворюватися посередником тимчасово для забезпечення їх передавання. Але це лише складова частина програми організації мовлення, яка виступає іншим об'єктом правової охорони. Тому тимчасове відтворення, яке має перехідний або випадковий характер і є невід'ємною складовою технологічного процесу не належить до способів вільного використання програм організацій мовлення.

Використання цитат із записаних виконань, фонограм, відеограм, записаних програм організацій мовлення

Цитування об'єктів суміжних прав здійснюється на тих же умовах, які передбачені Законом України «Про авторське право і суміжні права» для цитування творів, що було досліджено вище. Основним питанням, яке потрібно розглянути, щоб встановити, чи може цитуватися програма організації мовлення, є те, що цитата повинна використовуватися для того, щоб зробити більш зрозумілими власні твердження або послатися на точку зору іншої особи.

Цитата, зазвичай, це конкретна думка про щось, тому одразу виникає асоціація з використанням фрагменту окремої програми у складі програми організації мовлення, де ця думка була висловлена. Це може бути фрагмент інтерв'ю чи шоу, у якому відбувається спілкування між ведучим і запрошеними учасниками або в інший спосіб висловлюється певна думка. Проте це не означає цитування програми організації мовлення як сукупності програм, тому що відбувається використання не фрагменту сукупності, а фрагменту окремого елемента цієї сукупності.

Можна теоретично припустити, що у науковому, критичному чи аналітичному матеріалі буде цитуватися саме програма організації мовлення як об'єкт суміжних прав. Наприклад, якщо в цьому матеріалі розглядаються підходи чи принципи, на яких може формуватися програма організації мовлення, то автор матеріалу може використати невеликі фрагменти програми, щоб продемонструвати, як вона сформована. Це чи не єдиний можливий варіант цитування програми організації мовлення, але його складно реалізувати на практиці.

У формулюванні положення п. 1 ч. 2 ст. 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права», яке стосується цитування об'єктів суміжних прав, зазначено про використання цитат з записаних програм

організації мовлення. Згідно з ч. 6 ст. 48 Закону України «Про медіа», суб'єкти у сфері лінійних медіа, до яких відносяться організації радіомовлення, зобов'язані записувати свої програми і зберігати ці записи у їх незмінному вигляді протягом 20 днів з моменту їх поширення. Протягом цього строку заінтересовані особи можуть звернутися до організації мовлення з заявою або скаргою про спростування інформації, поширеної у програмі, або про реалізацію права на відповідь. У випадку такого звернення запис програми повинен зберігатися до того часу, поки подану заяву чи скаргу не буде розглянуто відповідно до цього Закону.

З зазначеного прямо слідує, що записуванню підлягають окремі програми, у яких поширюється яка-небудь інформація. Проте організації мовлення не зобов'язані записувати свою програму організації мовлення як сукупність різних окремих програм та інших матеріалів. Організації мовлення не здійснюють такі записи і не зберігають їх.

Якщо запису програми організації мовлення немає, то її не можна цитувати, тому що норма п. 1 ч. 2 ст. 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права» прямо вказує на записану програму. Користувач не має права самостійно зробити такий запис, адже, як зазначено вище, організація мовлення має право дозволяти або забороняти фіксування програми організації мовлення. Відтак, утворюється дилема: Закон начебто дозволяє цитувати програму організації мовлення, проте в той же час, без запису програми, який повинен здійснюватися на підставі дозволу організації мовлення, цитування програми організації мовлення не є можливим.

Проте ця дилема не створює перешкод для забезпечення суспільних інтересів, тому що в принципі складно уявити, щоб у представників суспільства виникла потреба цитувати саме програму організації мовлення як сукупність різних об'єктів. Таким чином, цитування як спосіб вільного

використання об'єктів суміжних прав для програми організації мовлення не є властивим.

Використання коротких уривків об'єктів суміжних прав як ілюстрацій для забезпечення та реалізації освітнього процесу чи з метою наукових досліджень

У ЄС зазначений спосіб вільного використання встановлений у двох директивах. У п. а) ч. 3 ст. 5 Директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві передбачається використання об'єктів авторського права і суміжних прав виключно з метою ілюстрації для навчання або наукових досліджень, за умови зазначення джерела, включаючи ім'я автора, якщо це не виявиться неможливим, і в тій мірі, в якій це виправдано некомерційною метою, яка має бути досягнута. У ст. 10 Директиви про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності згадується про можливість вільного використання об'єктів суміжних прав виключно в цілях навчання або наукових досліджень.

В Україні таке використання об'єктів суміжних прав передбачається у п. 2 ч. 2 ст. 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права» і повинно здійснюватися в обсязі, який відповідає визначеній меті, та не повинно мати самостійного економічного значення. На противагу положенню щодо цитування, у цьому випадку відсутня відсилка до умов, які передбачені Законом для аналогічного використання уривків творів.

У п. 2 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права», яка присвячена використанню уривків творів для забезпечення та реалізації освітнього процесу чи з метою наукових досліджень, встановлюється, що таке використання повинно здійснюватися суб'єктами освітньої або наукової діяльності. Місцем такого використання уривків творів повинно бути місце, у якому суб'єкти освітньої або наукової діяльності здійснюють цю діяльність. Використання уривків творів також

дозволяється Законом через захищене електронне (цифрове) середовище з обмеженим доступом, який мають лише здобувачі освіти та педагогічні і науково-педагогічні працівники навчального закладу або працівникам наукової установи, що у науковій літературі вважається необхідним для дистанційного навчання [66, с. 6; 109, с. 33].

Що стосується використання уривків об'єктів суміжних прав, то для нього такі умови не передбачені. Відтак, не ясно, хто саме має право використовувати уривки об'єктів суміжних прав для забезпечення та реалізації освітнього процесу чи з метою наукових досліджень. Якщо слідувати формальній логіці, можна зробити висновок, що користувачами уривків об'єктів суміжних прав можуть бути суб'єкти освітньої або наукової діяльності. В той же час, яким чином і в якому місці може відбуватися використання уривків об'єктів суміжних прав і чи включає це можливість розміщення зазначених уривків у захищеному електронному (цифровому) середовищі з обмеженим доступом, залишається незрозумілим.

Цей виняток з майнових суміжних прав може застосуватися до програми організації мовлення, якщо з неї використовуються різні уривки, наприклад, щоб проаналізувати, як вони поєднані між собою або якою є концепція програми організації мовлення на прикладі окремих уривків з неї. Проте формулювання цього положення у п. 2 ч. 2 ст. 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права» необхідно уточнити і надати у ньому відсилку до умов, що передбачені Законом у п. 2 ч. 2 ст. 22 для такого ж вільного використання творів.

Фіксування і публічне сповіщення коротких уривків об'єктів суміжних прав, побачених або почутих під час перебігу поточних подій

Цей спосіб вільного використання, як і аналогічний досліджений вище випадок, встановлений щодо використання творів у п. 6 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права», передбачається

законодавством для забезпечення діяльності медіа. Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 43 Закону фіксування уривків об'єктів суміжних прав може здійснюватися різними засобами – фотографування, звукозапис, відеозапис, в залежності від виду медіа. Фіксування і подальше публічне сповіщення уривків об'єктів суміжних прав дозволяється з метою висвітлення поточних подій і в обсязі, який відповідає цій інформаційній меті.

Перебіг подій, які висвітлюються в рамках програм новин, часто стосується об'єктів авторського права, наприклад, при відкритті нової експозиції в музеї, прем'єрі театральної вистави чи іншому культурному заході [129, с. 63]. Об'єкти суміжних прав теж можуть потрапляти у процес висвітлення певних подій, зокрема, коли під час події використовуються фонограми музичних творів або відбувається живе виконання музичних творів. Програма організації радіомовлення теж може публічно сповіщуватися у місцях, де відбуваються певні події, наприклад, у торговельно-розважальних комплексах, і фіксуватися при записуванні репортажів чи інших матеріалів, які використовуються медіа для висвітлення поточних подій. Тому цей спосіб вільного використання розповсюджується на програму організації мовлення.

Використання об'єктів суміжних прав бібліотеками, музеями з відкритим доступом для відвідувачів, архівами або організаціями із збереження фондів аудіо-, відеозаписів

Цей виняток закріплений у п. с) ч. 2 ст. 5 Директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві стосовно конкретних дій відтворення, здійснених загальнодоступними бібліотеками, навчальними закладами чи музеями, або архівами, які не спрямовані на отримання прямої чи непрямой економічної чи комерційної вигоди.

Згідно з п. 6 ч. 2 ст. 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права», таке використання об'єктів суміжних прав повинно здійснюватися тільки бібліотеками, музеями з відкритим доступом для відвідувачів, архівами або організаціями із збереження фондів аудіо-, відеозаписів і в тому ж порядку, який встановлений Законом щодо аналогічного використання творів.

Згідно з ч. 1 ст. 24 Закону України «Про авторське право і суміжні права», бібліотеки, музеї з відкритим доступом для відвідувачів, архіви або організації із збереження фондів аудіо-, відеозаписів можуть за запитом фізичних осіб відтворювати, в тому числі репрографічним способом, окремі опубліковані статті та інші невеликі за обсягом твори чи уривки з письмових творів (крім комп'ютерної програми чи бази даних), з ілюстраціями або без них. Також ці організації мають право відтворювати примірники творів у будь-якому форматі та на будь-якому носії для збереження або заміни загубленого, пошкодженого чи непридатного примірника зі свого фонду, або для відновлення загубленого, пошкодженого чи непридатного оригіналу чи копії твору з фонду аналогічних організацій. З цих положень чітко прослідковується, що повинен існувати примірник об'єкта і з цього примірника може здійснюватися відтворення.

Якщо перенести ці положення на об'єкти суміжних прав, примірники існують у записаних виконань та інших фонограм і відеограм. Програми організацій мовлення, як вже відзначалося раніше у цьому дослідженні, не записуються, тому їх примірники не існують. Відповідно, немає об'єкта, який могли б відтворювати бібліотеки, музеї з відкритим доступом для відвідувачів, архіви або організації із збереження фондів аудіо-, відеозаписів. Окрема програма організації радіомовлення, яка є складовою програми організації мовлення як об'єкта суміжних прав, може бути записана у фонограмі, але у таких випадках відтворенню підлягає ця

фонограма. Сама ж програма організації мовлення як сукупність різних об'єктів під цей спосіб вільного використання не потрапляє.

Інші способи вільного використання об'єктів суміжних прав не поширюються навіть на окремі програми, які входять до складу програми організації мовлення, і тим більше не стосуються програм організацій мовлення.

Слід відзначити, що у законодавстві України відсутній виняток, який передбачається у п. е) ч. 2 ст. 5 Директиви про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві і безпосередньо стосується програм організацій мовлення. Це випадок вільного відтворення програм організацій мовлення, яке може здійснюватися соціальними установами, що переслідують некомерційні цілі, такими як лікарні чи в'язниці, за умови отримання справедливої компенсації відповідними суб'єктами авторського права і/або суміжних прав.

В українській правовій літературі зазначалося про відсутність практики такого вільного використання у нашій державі і тому зазначалося, що включення у законодавство у сфері авторського права і суміжних прав положення про вільне відтворення програм організацій мовлення соціальними установами не являється доцільним [2, с. 109; 78, с. 189]. На противагу цьому, було висловлено й думку, що цей виняток з майнових авторських прав має «дуже прогресивну та перспективну гармонізаційну тенденцію до соціального збалансування авторського права ... в міру того, як в Україні ... створюватимуться цивілізовані (справді європейські) умови в названих соціальних закладах, виникне й поки що відсутня практика відтворення передач» [58, с. 33]. Отож, протилежні точки зору українських дослідників засвідчують дискусійний характер цього положення і ставлять перед нами питання, чи існує потреба розширити перелік випадків вільного використання творів і об'єктів суміжних прав шляхом включення у нього

норми щодо вільного відтворення програм організацій мовлення соціальними установами.

Шукаючи відповідь на це питання, доцільно звернутися до практики держав-членів ЄС. У Директиві про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві зазначений виняток відноситься до тих, які можуть включатися у національні законодавства держав-членів за їх вибором. Держави-члени, такі як Болгарія [140], Естонія [156], Нідерланди [179], Німеччина [160], Польща [181], Хорватія [146], Швеція [191] та інші не встановили цей виняток. У відкритих джерелах інформації немає даних про те, що якісь держави-члени мають практику вільного відтворення програм організацій мовлення, яке здійснюється лікарнями, в'язницями чи іншими подібними соціальними установами, діяльність яких не має комерційної мети.

Можливою причиною цього є те, що зазначене положення було введене у Директиву про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві з моменту її прийняття у 2001 році, коли мережа Інтернет ще не була такою розвиненою, якою вона є зараз. Відтак, можна припустити, що уявлення про потреби осіб, які перебувають у таких соціальних установах, зводилися до використання телебачення і радіомовлення як основних джерел інформації і дозвілля, що можуть бути доступні у таких установах. Проте подальший бурхливий розвиток мережі Інтернет, насичення її різноманітними матеріалами та надання доступу до трансляцій програм організацій мовлення на сайтах мовників і інших платформах повністю змінив ці уявлення. Тому вбачається, що навіть якщо на момент прийняття Директиви існувало пояснення доцільності забезпечення вільного відтворення програм організацій мовлення, яке здійснюється лікарнями, в'язницями чи іншими подібними соціальними установами, то в сучасних умовах таку доцільність складно пояснити. З цих причин вважаємо, що у введенні цього винятку у національну систему видів

вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав немає практичної потреби.

В цілому застосування способів вільного використання до програм організацій мовлення є доволі обмеженим. Проте це не свідчить про недостатнє балансування інтересів організацій мовлення та інтересів суспільства. Внаслідок поєднання у програмі організації мовлення багатьох різних матеріалів вона являє собою специфічний об'єкт правової охорони, який істотно відрізняється від інших об'єктів суміжних прав і об'єктів авторського права. Інтереси суспільства значною мірою забезпечуються за рахунок випадків вільного використання окремих об'єктів, які входять до складу програми організації мовлення. Відтак обмежені можливості вільного використання програми організації мовлення обумовлені саме тим, що у суспільства немає потреби у більш широким можливостях її використання.

Висновки до розділу III

Особисті немайнові права у сфері суміжних прав значним чином подібні до особистих немайнових прав в цілому та, в той же час, мають особливості, не характерні для інших особистих немайнових прав. Це пов'язано з тим, що особисті немайнові права суб'єктів суміжних прав виникають у зв'язку із утворенням об'єкта суміжних прав (це стосується виконання твору, вироблення фонограми і відеограми) або здійснення дій, передбачених законом (перша трансляція програми організації мовлення). Особисті немайнові права у сфері суміжних прав виражають зв'язок між об'єктом суміжних прав і відповідним суб'єктом, не залежать від майнових суміжних прав і того, кому належать майнові суміжні права.

Для організацій мовлення як суб'єктів суміжних прав чинне законодавство України передбачає одне особисте немайнове право – це право зазначати своє найменування при кожному використанні програми організації мовлення. В цілому це право відповідає ознакам особистих немайнових прав, проте воно не має практичного застосування, тому що назва телеканалу або радіоканалу і назва організації мовлення є різними. Закон України «Про медіа» у ч. 1 ст. 37 покладає на мовників обов'язок повідомляти вихідні дані при трансляції їх програм. В рамках виконання цього обов'язку, організації радіомовлення повідомляють свої позивні, які містять назву радіостанції, а не найменування організації радіомовлення.

Найменування організації радіомовлення при трансляції програми організації радіомовлення не зазначається і ні в який спосіб не доводиться до загального відома публіки. Організації телевізійного мовлення можуть демонструвати частину своєї назви у логотипі, разом з тим, це відбувається не завжди і не є обов'язком телемовників. Враховуючи практичні потреби, необхідно змінити особисте немайнове право організації мовлення на право використовувати назву телеканал або радіоканалу при використанні програми організації мовлення.

Майнові права організацій мовлення гарантуються у зв'язку з використанням програми організації мовлення, а способи її використання в основному спрямовані на те, щоб зробити програму доступною публіці. Ці способи є однаковими для програм організацій телевізійного і радіо мовлення, а їх перелік не є вичерпним. Такий підхід враховує майбутній розвиток технологій і можливість появи інших способів використання програми організації мовлення.

Майнові права організацій мовлення обмежуються шляхом встановлення випадків, коли програма організації мовлення може використовуватися іншими особами без отримання дозволу і без виплати винагороди. Перелік способів вільного використання об'єктів суміжних

прав є вичерпним, проте аналіз цих способів продемонстрував, що більшість з них не застосовуються до програми організації мовлення як сукупності окремих програм і об'єкта суміжних прав, але можуть застосовуватися до окремої програми у складі програми організації мовлення. Проте така окрема програма може охоронятися як самостійний об'єкт за межами суміжних прав на програму організації мовлення.

Випадки вільного використання творів і об'єктів суміжних прав, встановлені з метою балансування приватних і публічних інтересів, у діяльності організацій мовлення не застосовуються. Ці випадки встановлені законом для забезпечення інших інтересів, які не перетинаються з діяльністю організацій мовлення з формування програми організації мовлення. Організація радіомовлення може застосовувати деякі способи вільного використання творів і об'єктів суміжних прав тільки тоді, коли він створює власні шоу, програми новин та інші програми, тобто, самостійні об'єкти правової охорони, не тотожні програмі організації мовлення. Проте формування програми організації мовлення як об'єкта суміжних прав не підпадає під дію жодного способу вільного використання творів і об'єктів суміжних прав.

Така ж особливість проявляється стосовно випадків вільного використання об'єктів суміжних прав. Програма організації радіомовлення може вільно використовуватися іншими особами тільки в деяких випадках, коли відбувається використання саме сукупності різних матеріалів, які являють собою програму організації мовлення. Проте на практиці такі випадки достатньо малоймовірні, натомість здебільшого використовуються окремі програми, які є складовою програми організації мовлення і охороняються незалежно і окремо від неї.

ВИСНОВКИ

Комплексне дослідження суміжних прав організацій радіомовлення в Україні та ЄС, проведене відповідно до поставленої мети і визначених завдань на основі аналізу міжнародних договорів, директив ЄС, законодавства держав-членів ЄС, рішень Суду Справедливості ЄС, законодавства України, національної та європейської правової доктрини, дозволило сформулювати такі висновки:

1. Засади міжнародної охорони суміжних прав організацій мовлення, включно з організаціями радіомовлення, були сформовані на початку 1960-х років і залишаються незмінними. Зміст правової охорони суміжних прав мовників і способи використання програми організації мовлення у міжнародних актах досі спираються на положення Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римської конвенції) 26 жовтня 1961 року, яка була прийнята у зовсім інших умовах технологічного розвитку, ніж існують зараз.

Сучасне радіомовлення і телевізійне мовлення використовують нові технології передачі інформації, які в цілому змінили ринок медіа. В умовах відсутності міжнародного регулювання різні держави самостійно вирішують проблеми забезпечення інтересів організацій мовлення, що призводить до відмінностей між законодавствами. Це також може створювати бар'єри в ефективній взаємодії держав у питаннях запобігання порушенням та захисту прав як на трансляції організацій мовлення, так і на об'єкти авторського права і суміжних прав, що включені до цих трансляцій. Тому прийняття нового міжнародного договору щодо суміжних прав організацій мовлення, робота над яким ведеться під егідою ВОІВ, є важливим кроком для посилення міжнародних гарантій такої охорони і приведення їх у відповідність до викликів сьогодення.

2. На рівні законодавства ЄС суміжні права в цілому охороняються сукупністю норм різних директив, які присвячені деяким способам використання об'єктів авторського права і суміжних прав, випадкам вільного використання цих об'єктів, строкам їх правової охорони, особливостям їх захисту. Окремої директиви, яка була б присвячена виключно суміжним правам, у ЄС не приймалося, тому що метою гармонізації законодавства у кожній директиві є певний комплекс проблем, які можуть стосуватися одночасно й авторського права. Положення директив у своїй сукупності створюють спільні засади використання об'єктів суміжних прав організацій мовлення, а основні майнові суміжні права організацій мовлення та строки їх чинності є гармонізованими. Тому в цілому положення директив ЄС утворюють повноцінну систему майнових суміжних прав організацій мовлення.

3. Законодавство України щодо суміжних прав організацій мовлення формувалося на основі міжнародних договорів, ратифікованих нашою державою, та розвивалося під впливом євроінтеграційних процесів. На сьогодні обсяг правової охорони суміжних прав організацій мовлення в Україні повністю відповідає нормам права ЄС. Подальший розвиток законодавства у цій сфері може відбутися внаслідок прийняття нового міжнародного договору про охорону прав організацій мовлення і ратифікації його Україною. Проект цього договору передбачає уточнення об'єкта охорони і певних аспектів прав мовників, які наразі не відображені у законодавстві України.

4. Первинним суб'єктом суміжних прав на програму організації радіомовлення є радіомовник – особа, яка під своїм редакційним контролем формує програму радіомовлення та транслює її для одночасного масового приймання користувачами. Редакційний контроль, під яким здійснюється формування програми організації радіомовлення, являє собою вирішальний

вплив радіо мовника на всі процеси, які стосуються створення або добору, організації і поширення програм або іншої масової інформації.

5. Радіомовник як суб'єкт суміжних прав за законодавством України має такі ознаками:

- 1) може бути юридичною особою або фізичною особою-підприємцем;
- 2) поєднує у своїй діяльності формування програми радіомовлення та її трансляцію для одночасного масового приймання користувачами;
- 3) здійснює свою діяльність під редакційним контролем;
- 4) у разі використання радіочастотного спектра (наземне ефірне мовлення) діяльність у сфері радіомовлення підлягає ліцензуванню;
- 5) при здійсненні своєї діяльності повинен дотримуватися вимог Закону України «Про авторське право і суміжні права».

6. Діяльність радіомовника як суб'єкта суміжних прав поєднує два елементи:

- 1) добір радіопрограм та їх організація в хронологічному порядку, що призводить до створення програми організації мовлення. Добір стосується вже існуючих об'єктів і їх поєднання у певному порядку та не включає виробництво програм, які є окремими складовими програми організації мовлення. Якщо організація мовлення самостійно створює чи виробляє програми, вона діє як студія-виробник, а не як мовник;
- 2) здійснення мовлення шляхом трансляції програм для одночасного масового приймання.

Формування програми радіомовлення призводить до появи об'єкта майбутньої правової охорони суміжними правами, а виникнення такої охорони відбувається внаслідок факту першої трансляції програми радіомовлення.

7. Об'єктом суміжних прав організації радіомовлення виступає програма організації радіомовлення як сукупність програм та іншої

аудіальної інформації, яка поєднана відповідно до програмної концепції мовлення і транслюється мовником за розкладом програм. Програма організації мовлення охороняється суміжними правами, а не авторським правом, тому що діяльність з її формування не є творчою і не передбачає авторських творчих внесків. На відміну від складеного твору, який виникає внаслідок підбору і поєднання інших творів в один твір – збірник, енциклопедію тощо, вимога щодо творчого характеру процесу формування програми організації мовлення законодавством не передбачена. Закон охороняє програму організації мовлення як результат не творчої, а організаційно-технічної діяльності.

8. Проект Договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення визначає об'єктами охорони несучий програму сигнал та сигнал, що передує трансляції. Після прийняття цього Договору програма організації мовлення залишиться релевантним об'єктом суміжних прав, тому що вона не може відокремлюватися від несучого програму сигналу. Проте буде необхідно включити у законодавство такий об'єкт суміжних прав, як сигнал, що передує трансляції, тому що цей об'єкт не збігається з несучим програму сигналом.

9. У зв'язку з тим, що законодавство України у сфері медіа розуміє під організацією мовлення як юридичну особу, так і фізичну особу-підприємця, у якій відсутній статус організації, виникає потреба переглянути термінологію у цій сфері та адаптувати її до сучасного тлумачення мовника. На цій підставі запропоновано замінити у Цивільному кодексі України та Законі України «Про авторське право і суміжні права» термін «організація мовлення» на термін «мовник»; у Цивільному кодексі України та Законах України «Про авторське право і суміжні права» та «Про медіа» – замінити термін «програма організації мовлення» на термін «програма мовлення».

10. Особисті немайнові права у сфері інтелектуальної власності є частиною системи особистих немайнових прав, які охороняються

цивільним законодавством. Тому особисті немайнові права суб'єктів суміжних прав мають спільні риси з іншими особистими немайновими правами, а саме, виникають у фізичних та юридичних осіб, не мають економічного змісту і є невідчужуваними. В той же час, особисті немайнові права суб'єктів суміжних прав, зокрема організацій радіомовлення, мають декілька унікальних рис, які не властиві іншим особистим немайновим правам

- підставою виникнення особистих немайнових прав суб'єктів суміжних прав є утворення об'єкта суміжних прав (здійснення виконання, вироблення фонограми, відеограми) або здійснення дій, передбачених законом (перша трансляція програми організації мовлення);
- особисті немайнові права суб'єктів суміжних прав не мають економічного характеру, проте можуть виникати в результаті здійснення економічної діяльності: суб'єкти суміжних прав цілеспрямовано виробляють відповідні об'єкти суміжних прав у своїй економічній діяльності і набувають особисті немайнові права у зв'язку з цими об'єктами;
- особисті немайнові права суб'єктів суміжних прав виражають зв'язок між об'єктом суміжних прав і відповідним суб'єктом і охороняються безстроково та незалежно від того, чи продовжує цей суб'єкт суміжних прав жити (у випадку фізичної особи) або існувати (у випадку юридичної особи).

11. У чинному законодавстві України особистим немайновим правом організації мовлення як суб'єкта суміжних прав є право на зазначення свого найменування у зв'язку з використанням програми організації мовлення. В той же час, згідно з вимогами Закону України «Про медіа» кожне медіа як засіб поширення масової інформації випускається у світ під власною постійною назвою, яка є його індивідуалізуючою ознакою і не збігається з

іменем чи найменуванням мовника. Назва медіа відображається в логотипі телеканалу і позивних радіостанції, які згідно з законом повинні повідомлятися при трансляції програми організації мовлення, в той час як найменування мовника (назва та інформація про організаційно-правову форму для юридичної особи, прізвище, власне ім'я та по батькові або інші елементи, які передбачені законом або звичаєм національної меншини, для фізичної особи-підприємця) у такий спосіб не використовується. З цих причин право організації мовлення на зазначення свого найменування у зв'язку з використанням програми організації мовлення ніколи не реалізовується на практиці. Тому особистим немайновим правом організацій мовлення як суб'єктів суміжних прав доцільно визнати право зазначати або повідомляти назву телеканалу чи радіоканалу, на якому використовується програма організації мовлення.

12. Майнові суміжні права організації мовлення пов'язані з використанням програми організації мовлення різними способами, які в основному спрямовані на те, щоб зробити програму доступною публіці. Основними способами використання програми організації радіомовлення є публічне сповіщення (трансляція), ретрансляція та інтерактивне надання доступу. Фіксування як спосіб використання програми організації мовлення, а також відтворення і розповсюдження записів програми організації мовлення на практиці не здійснюються, тому що на це немає попиту аудиторії. Разом з тим, гарантування цих прав організаціям радіомовлення потрібне для того, щоб перешкоджати фіксації, відтворенню і розповсюдженню записів своїх програм іншими особами.

13. Випадки вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав, які можуть застосовуватися організацією радіомовлення у своїй діяльності, не призначені для формування програми організації мовлення як об'єкта суміжних прав. Деякі з цих випадків, такі як цитування, доведення до загального відома публіки творів і об'єктів суміжних прав,

побачених або почутих під час перебігу поточних подій, з метою висвітлення таких подій, доведення до загального відома публіки публічно виголошених промов, звернень, доповідей та інших подібних творів, записування організацією мовлення твору власними засобами в цілях короткострокового користування, можуть застосовуватися радіо мовником при виробництві власних окремих програм. Такі програми є складовими програми організації мовлення і можуть мати самостійну правову охорону, яка не пов'язана з охороною суміжних прав організації мовлення. В процесі створення таких власних програм організація мовлення виступає не в якості мовника, а в якості студії-виробника.

Формування програми організації мовлення не належить до суспільних інтересів, які потрібно балансувати з інтересами суб'єктів авторського права і суміжних прав. Відтак відсутність випадку вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав з метою формування з них програми організації мовлення не являє собою прогалину у законодавстві, а логічною узгоджується з правовою охороною об'єктів авторського права і суміжних прав.

14. Програма організації радіомовлення підпадає під обмежене коло випадків вільного використання об'єктів суміжних прав. До таких випадків відносяться відтворення для забезпечення судового, адміністративного і кримінального провадження, забезпечення громадської безпеки, відтворення у зв'язку з демонструванням, налаштуванням або ремонтом обладнання, використання коротких уривків об'єктів суміжних прав як ілюстрацій для забезпечення та реалізації освітнього процесу чи з метою наукових досліджень і фіксування і публічне сповіщення коротких уривків об'єктів суміжних прав, побачених або почутих під час перебігу поточних подій. Ці випадки можуть застосовуватися до програми організації радіомовлення як сукупності різних матеріалів, проте на практиці в основному відбувається вільне використання окремих програм у складі

програми організації мовлення, наприклад, шляхом цитування, що знаходиться за межами програми організації мовлення. Такі особливості зумовлені специфічною природою програми організації мовлення і задоволенням інтересів суспільства за рахунок можливості вільного використання окремих складових програми організації мовлення – творів, виконань, зафіксованих у фонограмах і відеограмах, та інших, фонограм і відеограм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аврамова О. Є. Система суб'єктів права інтелектуальної власності в умовах становлення кіберпростору. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 39-47.
2. Авторське право і суміжні права в умовах євроінтеграційних процесів: монографія / за ред. Н. М. Мироненко. Київ: Інтерсервіс, 2019. 204 с.
3. Акулов Ю. Поняття вільного використання творів. *Юридичний вісник*. 2022. № 4. С. 165-171.
4. Анатійчук В. В. Майнові права як об'єкт цивільних прав. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6(1). С. 60-64.
5. Андрусів У. Б. Новели міжнародної охорони організацій мовлення: досвід ВОІВ. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2018. Т. 29(68), № 3. С. 40-45.
6. Андрусів У. Б. Правова охорона прав інтелектуальної власності на програми (передачі) організацій мовлення в Україні: монографія. Київ: Ліра-К, 2014. 176 с.
7. Баляр В. Б., Гофайзен О. В. Технічні аспекти впровадження систем наземного цифрового телевізійного мовлення другого покоління в Україні на загальнонаціональному, регіональному та локальному рівнях. *Цифрові технології*. 2011. № 10. С. 63-69.
8. Баранов О. А. Удосконалення правового регулювання мовлення. *Інформація і право*. 2011. № 3. С. 18-27.
9. Блажівська Н. Обмеження прав інтелектуальної власності відповідно до практики Європейського суду з прав людини. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 6. С. 133-141.
10. Бондар І. В. Об'єкти особистих немайнових правовідносин. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 141-145.

11. Бочарова Н. В. Сучасні тенденції розвитку законодавства країн Європейського Союзу в галузі авторського права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-1. С. 109-112.
12. Бояр А. О. Єдина політика ЄС у сфері інтелектуальної власності: передумови, формування системи, проблеми і перспективи. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Економічні науки*. 2006. № 1. С. 277-284.
13. Боярчук О. М. Цивільно-правова охорона суміжних прав в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2002. 19 с.
14. Бурило Ю. П. Передачі (програми) організацій мовлення як об'єкти права інтелектуальної власності та об'єкти інформаційних правовідносин. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 8-12.
15. Бутков І. М. Щодо визначення поняття «правовий статус фізичної особи-підприємця». *Форум права*. 2013. № 3. С. 70-76.
16. Бутнік-Сіверський О. Б. Майнові права інтелектуальної власності в сфері інтересів підприємництва. *Інтелект XXI*. 2016. № 4. С. 46-56.
17. Вахонєва Т. М. Вплив міжнародного права на формування та правову охорону авторських і суміжних прав в Україні. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 11. С. 12-22.
18. Вахонєва Т. Організації мовлення як суб'єкти суміжних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 10. С. 12-15.
19. Вахонєва Т. М. Юридичний зміст майнових прав організацій мовлення як суб'єктів суміжних прав за законодавством України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 61. С. 140-147.
20. Верес І. Я. Ознаки та поняття об'єктів суміжних прав. *Право і суспільство*. 2015. № 5 (3). С. 55-60.
21. Воротинцева І. Щодо визначення поняття ФОП як суб'єкта цивільного права. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 280-284.

22. Гора М. А. Поняття та ознаки особистих немайнових прав фізичних осіб. *Правова держава*. 2014. № 17. С. 61-66.
23. Дашковська О. О. Юридична особа як суб'єкт правовідносин: загальнотеоретичний підхід. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 21-24.
24. Демченко Я. О. Теоретико-правові особливості визначення майнових прав суб'єктів господарювання в сфері авторського права та суміжних прав. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 249-257.
25. Долженков О. Ф., Єліферов О. Б. Напрями вдосконалення законодавчого забезпечення майнових прав організацій мовлення. *Наука і правоохорона*. 2023. Вип. 2 (60). С. 86-93.
26. Дорошенко Д. О. Проблеми охорони трансляцій спортивних заходів в контексті авторського права і суміжних прав. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2023. № 6. С. 29-39.
27. Дроб'язко В. С., Дроб'язко Р. В. *Право інтелектуальної власності: навч. посібник*. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 512 с.
28. Дроб'язко В. С. *Історичні та теоретично-практичні аспекти становлення і розвитку міжнародної системи охорони суміжних прав: науково-практичний посібник*. Київ: Інтерсервіс, 2021. 102 с.
29. Дроб'язко В. *Правове регулювання авторського права і суміжних прав у Європейському Союзі. Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2009. № 1. С. 6. 3-13.
30. Еннан Р. *Права на результати інтелектуальної діяльності: зміст та сутність. Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2011. № 6. С. 10-16.
31. Еннан Р. Є. *Правове регулювання відносин інтелектуальної власності у Європейському Союзі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03*. Одеса, 2010. 20 с.

32. Європейська інтеграція: навч. посібник / Кол. авт.; за заг. ред. І. А. Грицяка та Д. І. Дзвінчука. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 464 с.
33. Європейська конвенція про транскордонне телебачення, вчинена 5 травня 1989 року у м. Страсбурзі (зі змінами, внесеними Протоколом від 9 вересня 1998 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_444#Text.
34. Сліферов О. Б. Встановлення елементів змісту та форми передач (програм) організацій мовлення при проведенні судової експертизи. *Криміналістика і судова експертиза*. 2013. Вип. 58(1). С. 400-406.
35. Журавська О. Цитування джерел в інформаційних радіопередачах. *Синопсис: текст, контекст, медіа*. 2022. № 28(1). С. 28-35.
36. Зайцева-Калаур І. В. Авторські права організацій ЗМІ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. Вип. 22. Ч. 1. Т. 1. С. 142-146.
37. Зайцева-Калаур І. В. Межі використання авторських творів журналістів організаціями ЗМІ. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 3. С. 1-7.
38. Зеленов Г. М., Зеленова М. О. Аналіз окремих законодавчих ініціатив, які спрямовані на захист авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет. *Повітряне і космічне право*. 2017. № 2. С. 113-119.
39. Зеров К. Catch-up і Time Shift як способи використання об'єктів авторського права і суміжних прав. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 5. С. 43-50.
40. Зеров К. Гіперпосилання в системі регулювання та захисту авторських прав на твори, що розміщені в мережі Інтернет. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. № 4. С. 26-35.
41. Іващенко В., Колісник А., Кульбашна О. Формування системи правового регулювання авторського права та суміжних прав в Україні у 90-х рр. ХХ ст. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 68-75.

42. Інтелектуальна власність у креативних індустріях: монографія / за ред. д.ю.н. А. С. Штефан; Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2024. 232 с.
43. Капіца Ю. М. Директива 2019/790/ЄС про авторське право в єдиному цифровому ринку та питання адаптації законодавства України. *Інформація і право*. 2019. № 3. С. 65-77.
44. Качуровський В. В. Особисті немайнові права в системі прав інтелектуальної власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2019. 201 с.
45. Класифікація видів економічної діяльності: Національний класифікатор України ДК 009:2010. Прийнято та надано чинності Наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>.
46. Коваль І. Ф., Качур А. В. Поняття «майнові права інтелектуальної власності» у законодавстві України. *Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право*. 2014. № 2. С. 106-110.
47. Козлітін Д. Міжнародно-правова охорона суміжних прав організацій радіомовлення. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2023. № 3. С. 16-23.
48. Козлітін Д. Основні положення Римської конвенції щодо прав організацій радіомовлення: *Правові виклики сучасності: законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми*: матеріали III Міжнародної науково-практичної онлайн конференції (м. Чернівці, 06 грудня 2022 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 259-261.
49. Козлітін Д. Проблеми правової кваліфікації програми організації радіомовлення як об'єкта суміжних прав. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2025. № 1. С. 5-12.

50. Козлітін Д. О. Деякі питання суміжних прав організацій мовлення на єдиному цифровому ринку ЄС: *Правове регулювання цифрової економіки та штучного інтелекту*: національний та міжнародний виміри: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 16 листопада 2023 р.; Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2023. С. 76-78.
51. Козлітін Д. О. Ознаки радіомовника як суб'єкта суміжних прав. *Наукові перспективи*. 2024. № 8(50). С. 650-660.
52. Козлітін Д. О. Проект договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення: основні положення: *Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри*: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів з проблем інтелектуальної власності (12.10.2023, м. Київ) : ел. збірник / КНУ імені Т. Шевченка, НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, УКРНОІВІ. Київ, 2023. С. 206-209.
53. Козлітін Д. О. Становлення і розвиток законодавства України у сфері охорони суміжних прав організацій радіомовлення: *Актуальні проблеми права інтелектуальної власності та креативних індустрій*: матеріали круглого столу (м. Київ, 06 червня 2024 р.) / за заг. ред. д.ю.н. А. С. Штефан; Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2024. С. 32-36.
54. Козлітін Д. О. Суміжні права організацій мовлення у Директивах ЄС: *Право, інтелектуальна власність, креативні індустрії: сучасний вимір і подальші перспективи*: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. д.ю.н. А. С. Штефан; Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2023. С. 69-72.

55. Козлітін Д. О. Характерні риси особистих немайнових прав суб'єктів суміжних прав. *Європейські перспективи*. 2025. № 2. С. 191-196.
56. Козлітін Д. О. Щодо змісту особистих немайнових прав організацій мовлення як суб'єктів суміжних прав: *Проблеми правового регулювання забезпечення особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (10 травня 2025 р., Ужгород – Піза) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. проф. С. Б. Булеци, проф. М. В. Менджул. Ужгород, 2025. С. 69-71.
57. Комзюк Л. Деякі аспекти обмеження авторського права в Словацькій Республіці. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2011. Вип. 87. С. 35-38.
58. Комзюк Л. Сучасні тенденції гармонізації авторського права ЄС. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2012. № 1. С. 32-39.
59. Конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, які передаються через супутники від 21 травня 1974 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_250#Text.
60. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. ВВР. 1996. № 30. Ст. 141.
61. Концевой Р. С. Правове регулювання інформаційної діяльності телерадіоорганізацій: проблеми визначення основних понять. *Повітряне і космічне право*. 2013. № 2. С. 52-57.
62. Коровайченко Н. Ю. Передумови інтеграції України до єдиного цифрового ринку Європейського Союзу. *Ефективна економіка*. 2017. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2017_6_30.
63. Кохановська О. Особисті немайнові права фізичних осіб як інститут цивільного права України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2010. Вип. 85. С. 4-6.

64. Кочина О. С. Особисті немайнові та майнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав. *Молодий вчений*. 2015. № 3(1). С. 141-144.
65. Литвин С. Й. Виключні майнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності як об'єкти цивільних прав. *Наше право*. 2015. № 6. С. 139-143.
66. Литвинова Л. Авторське право Європи: адаптація винятків і обмежень до цифрового та транскордонного середовищ. *Бібліотечний вісник*. 2024. № 3. С. 3-12.
67. Лонг Д., Рей П., Жаров В.О., Шевелева Т. М., Василенко І. Е., Дроб'язко В. С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування: практичний посібник. Київ: К.І.С., 2007. 448 с.
68. Майданик Л. Р. Винятки та обмеження з майнових авторських прав: баланс приватного та публічного інтересів. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 1. С. 5-12.
69. Михайлюк Г. О. Право інтелектуальної власності та інформаційні технології. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 26. С. 65-68.
70. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26 жовтня 1961 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_763#Text.
71. Орел Л. В. Особисті немайнові права юридичних осіб. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 2. С. 74-84.
72. Основи інтелектуальної власності: навч. посібник / за ред. О. П. Орлюк. Київ: Інтерсервіс, 2016. 382 с.
73. Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців: монографія / За заг. ред. В. В. Луця. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 256 с.
74. Особисті немайнові права особи: навч. посібник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 444 с.

75. Печерова Н. Г. Програма організації мовлення як унікальний службовий об'єкт суміжних прав. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Том 2 № 86. С. 176-184.
76. Попова С. Поняття та ознаки особистих немайнових прав юридичних осіб: питання теорії. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 64-68.
77. Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (нова редакція), реєстраційний номер 3651 від 19 червня 2003 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=15335.
78. Правове забезпечення сфери інтелектуальної власності в Україні в контексті європейської інтеграції: концептуальні засади: монографія / за наук. ред. О. П. Орлюк. Київ: Лазурит-Поліграф, 2010. 464 с.
79. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України / кол авторів; за ред. Ю. М. Капіци. Київ: Слово, 2006. 1104 с.
80. Прийменко О. С. Деякі питання вільного використання творів без згоди автора (на прикладі судових справ). *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право»*. 2021. Вип. 33. С. 61-67.
81. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01 грудня 2022 року № 2811-IX. Офіційний вісник України. 2023. № 3. Ст. 196.
82. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII. ВВР. 1994. № 13. Ст. 64.
83. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони інтелектуальної власності: Закон України від 03 лютого 2004 року № 1407-IV. ВВР. 2004. № 16. Ст. 238.
84. Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права»: Закон України від 11.07.2001 р. № 2627-III. ВВР. 2001. № 43. Ст. 214.

85. Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення»: Закон України від 12 січня 2006 року № 3317-IV. ВВР. 2006. № 18. Ст. 155.
86. Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення»: проект Закону України, реєстраційний номер 7397 від 14 грудня 2017 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63139.
87. Про електронні комунікації: Закон України від 16 грудня 2020 року № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#n2247>.
88. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України від 15 травня 2018 року № 2415-VIII. ВВР. 2018. № 32. Ст. 242.
89. Про затвердження плану розподілу і користування радіочастотним спектром в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 19 грудня 2023 р. № 1340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#n2247>.
90. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 року № 2657-XII. ВВР. 1992. № 48. Ст. 650.
91. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. Офіційний вісник України. 2023. № 3. Ст. 205.
92. Про медіа: проект Закону України, реєстраційний номер 2693 від 27 грудня 2019 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/100>.
93. Про медіа: проект Закону України, реєстраційний номер 2693-д від 02 липня 2020 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/3115>.
94. Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР: постанова Верховної Ради України від 12 вересня 1991 року № 1545-XII. ВВР. 1991. № 46. Ст. 621.
95. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-XII. ВВР. 1994. № 10. Ст. 43.

96. Про телебачення і радіомовлення: проект Закону України, реєстраційний номер 5189 від 29 жовтня 2014 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52344.
97. Радомська А. В. Окремі питання переходу особистих немайнових суміжних прав юридичних та фізичних осіб. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 182-185.
98. Рассомахіна О. Технічні засоби захисту об'єктів авторського права і суміжних прав в мережі інтернет: питання правового регулювання. *Юридична Україна*. 2012. № 11. С. 70-77.
99. Реєстр суб'єктів у сфері медіа. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/derzhavnyj-reyestr-sub-yektiv-informatsijnoyi-diyalnosti-u-sferi-telebachennya-i-radiomovlennya/>.
100. Римарчук Р., Римарчук Г. Деякі особливості та правові обмеження використання авторських прав у цифровому середовищі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2020. Т. 7, № 2. С. 216-222.
101. Румпхорст В. Суміжне право організацій мовлення / Авторське право і суміжні права. Європейський досвід: у 2-х книгах / за ред. А. С. Довгерта. Книга 2: Виступи, статті європейських спеціалістів / уклад. В. С. Дроб'язко. Київ: Ін Юре, 2001. С. 186-200.
102. Севідов О. А. Об'єкти авторського та суміжного прав як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері інтелектуальної власності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 41. С. 173-178.
103. Сокурєнко О. А. Щодо проблем визначення змісту особистих немайнових прав. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3. С. 65-69.
104. Сорока Н. Акти вторинного права Європейського Союзу з авторського права та суміжних прав: становлення, тенденції, перспективи. *Науковий*

- вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини.* 2014. № 14. С. 29-35.
105. Сорока Н. Джерела авторського права та суміжних прав у Європейському Союзі. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини.* 2014. Вип. 35. С. 107-117.
106. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): Монографія / Відп. ред. Я. М. Шевченко. К.: КНТ, 2008. 626 с.
107. Стровел А. Права виробників фонограм і відеограм, організацій телебачення і радіомовлення / Авторське право і суміжні права. Європейський досвід: у 2-х книгах / за ред. А. С. Довгерта. Книга 2: Виступи, статті європейських спеціалістів / уклад. В. С. Дроб'язко. Київ: Ін Юре, 2001. С. 166-175.
108. Стройко І. А. Цивільно-правова охорона суміжних прав організацій мовлення: дис. ... д-ра філософії: 081-Право. Київ, 2020. 259 с.
109. Троцька В. Умови вільного використання творів з метою створення освітніх матеріалів та дистанційного навчання. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2023. № 4-5. С. 28-37.
110. Троцька В. М. Вільне використання творів у мережі Інтернет: монографія; НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2019. 160 с.
111. Турчин Л. Я. Правова характеристика майнових прав на об'єкти авторського права та суміжних прав у контексті їх передання до статутного капіталу господарських товариств. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2019. Вип. 3(1). С. 131-135.
112. Угода про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

113. Угода про торговельні аспекти права інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text.
114. Українське радіо: Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%BE.
115. Уразова Г. О., Гудзенко Ю. О. Захист авторського права та суміжних прав в сучасних умовах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: *Юридичні науки*. 2020. № 11(2). С. 127-134.
116. Федорова Н. В. Телеформат як складова ринку інформаційних ресурсів. Трансляція та ретрансляція програм. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 5. С. 11-17.
117. Федюк Л. В. Поняття найменування юридичної особи. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2012. Вип. 29. С. 161-169.
118. Федюк Л. В. Поняття особистих немайнових прав юридичних осіб. *Університетські наукові записки*. 2011. № 4. С. 114-118.
119. Харитоновна О. І. До проблеми визначення особистих немайнових прав фізичної особи у галузі інтелектуальної власності. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 19. С. 205-209.
120. Харитоновна О. І. Інформаційні технології та авторські права: сучасні виклики. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 26. С. 11-16.
121. Харитоновна О. І. Проблеми створення єдиного цифрового ринку й авторські права. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 16. С. 44-50.
122. Харитоновна О. І. Суб'єкти та об'єкти правовідносин інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 59. С. 329-335.

123. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. ВВР. 2003. № 40-44. Ст. 356.
124. Цивільний кодекс Української РСР від 18 липня 1963 року № 1540-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06#Text>.
125. Чибісов Д. М. Правова природа Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2012. Вип. 19. Том 2. С. 154-157.
126. Шимон С. І. Види майнових прав інтелектуальної власності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 18: Економіка і право. 2012. Вип. 20. С. 203-210.
127. Штефан А. Фізична особа-підприємець як сторона договору про розпорядження майновими авторськими правами. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2022. № 5. С. 18-26.
128. Штефан А. Якість законодавства у сфері авторського права і суміжних прав з позиції принципу правової визначеності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2023. № 6. С. 13-22.
129. Штефан А. С. Авторське право і суміжні права: особливості правової охорони, здійснення та захисту: монографія. Київ: НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ; Інтерсервіс, 2017. 150 с.
130. Штефан А. С. Об'єкт суміжних прав організації мовлення. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 160. С. 66-81.
131. Штефан А. С. Принципи авторського права. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 1. С. 129-138.
132. Юринець Ю. Л. Міжнародна система регулювання суміжних прав в контексті Європейської інтеграції України. *Інформація і право*. 2012. № 3. С. 29-39.

133. Юринець Ю. Л., Белкін М. Л., Белкін Л. М. Правова охорона авторського права і суміжних прав в Україні в контексті міжнародного права. *Наука та інновації*. 2019. Т. 15, № 6. С. 62-75.
134. Якубівський І. Виключність майнових прав інтелектуальної власності крізь призму цивільно-правової доктрини. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 3. С. 3–9.
135. Яркіна Н. Є. Суміжні права в авторському праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2000. 20 с.
136. Austria Bundesgesetz 1936 über das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Kunst und über verwandte Schutzrechte (zuletzt geändert durch das Bundesgesetz BGBl. I Nr. 182/2023). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/22638>.
137. Austria Bundesgesetz über den Österreichischen Rundfunk (ORF-Gesetz, ORF-G), Fassung vom 30.06.2024. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000785>.
138. Barbosa R. G. Revisiting International Copyright Law. *Barry Law Review*. 2007. Vol. 8. P. 43-110.
139. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works of 9 September 1886, as revised at Paris on 24 July 1971 and amended in 1979. URL: <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/>.
140. Bulgaria Закон за авторското право и сродните му права (ДВ, бр. 56/1993, с изменениями по состоянию на 13.12.2019 г.) URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/19460> (дата звернення: 25.06.2024).
141. Commission of the European Communities, Green Paper on copyright and the challenge of technology — Copyright issues requiring immediate action, COM (88) 172 final. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f075fcc5-0c3d-11e4-a7d0-01aa75ed71a1>.

142. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. OJ C 326, 26.10.2012, p. 47–390.
143. Council Directive 92/100/EEC of 19 November 1992 on rental right and lending right and on certain rights related to copyright in the field of intellectual property. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31992L0100&qid=1665305195882>.
144. Council Directive 93/83/EEC of 27 September 1993 on the coordination of certain rules concerning copyright and rights related to copyright applicable to satellite broadcasting and cable retransmission. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31993L0083&qid=1664917887649>.
145. Council Directive 93/98/EEC of 29 October 1993 harmonizing the term of protection of copyright and certain related right. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31993L0098&qid=1665305195882>.
146. Croatia Zakon o autorskom pravu (NN 111/2021). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/20583>.
147. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0029&qid=1665148640448>.
148. Directive 2006/115/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on rental right and lending right and on certain rights related to copyright in the field of intellectual property (codified version). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0115&qid=1665148640448>.
149. Directive 2006/116/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the term of protection of copyright and certain related

- rights (codified version). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0116&qid=1665148640448>.
150. Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Codified version). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010L0013&qid=1665086935179>.
151. Directive 2011/77/EU of the European Parliament and of the Council of 27 September 2011 amending Directive 2006/116/EC on the term of protection of copyright and certain related rights. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0077&qid=1665309241736>.
152. Directive (EU) 2019/789 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 laying down rules on the exercise of copyright and related rights applicable to certain online transmissions of broadcasting organisations and retransmissions of television and radio programmes, and amending Council Directive 93/83/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0789&qid=1664917450252>.
153. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0790&qid=1665086935179>.
154. Dusollier S. The 2019 Directive on Copyright in the Digital Single Market: Some progress, a few bad choices, and an overall failed ambition. *Common Market Law Review*. 2020. Vol. 57(4). P. 979-1030.
155. Durantaye K. Back to Basics – European Copyright Law after the DSM Directive. *IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law*. 2022. Vol. 53. P. 1-4.

156. Estonia Autoriõiguse seadus (konsolideeritud tekst 01.04.2019). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/22138>.
157. Fan B. H. When Channel Surfers Flip to the Web: Copyright Liability for Internet Broadcasting. *Federal Communications Law Journal*. 2000. Vol. 52, No. 3. P. 619-646.
158. Ferri F. The dark side(s) of the EU Directive on copyright and related rights in the Digital Single Market. *China-EU Law Journal*. 2021. Vol. 7. P. 21-38.
159. France Code de la propriété intellectuelle (version consolidée au 17 février 2024). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/21533>.
160. Germany Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte (Urheberrechtsgesetz, das zuletzt durch des Gesetzes vom 23. Juni 2021 geändert worden ist). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/21825>.
161. Guide to the Rome Convention and to the Phonograms Convention. WIPO publication No. 617(E), 1981. URL: https://wipo.int/edocs/pubdocs/en/copyright/617/wipo_pub_617.pdf.
162. Hugenholtz B. Copyright in Europe: Twenty Years Ago, Today and What the Future Holds. *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*. 2013. Vol. 23. P. 503-524.
163. Hugenholtz B. Groundhog Day in Geneva: The WIPO Broadcasting Treaty is on the Agenda Once Again: Draft paper prepared for American University International Law Review Symposium on the Right to Research in International Copyright Law, April 22, 2022. URL: <https://www.ivir.nl/publicaties/download/The-WIPO-Broadcasting-Treaty-revisited.pdf>.
164. International Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organisations. Done at Rome on October 26, 1961. URL:

<https://admin.theiguides.org/Media/Documents/WIPO%20Rome%20Convention.pdf>.

165. Judgment of the Court (Fourth Chamber), 7 March 2013. *ITV Broadcasting Ltd and Others v TVCatchUp Ltd*. Case C-607/11. ECLI:EU:C:2013:147.
166. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 29 July 2019. *Pelham GmbH and Others v Ralf Hütter and Florian Schneider-Esleben*. Case C-476/17. ECLI:EU:C:2019:624.
167. Judgment of the Court of 26 February 1986 in case 152/84, *M. H. Marshall v Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching)*, ECLI:EU:C:1986:84.
168. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 4 October 2011. Joined cases C-403/08 and C-429/08. *Football Association Premier League Ltd and Others v QC Leisure and Others (C-403/08) and Karen Murphy v Media Protection Services Ltd (C-429/08)*. ECLI:EU:C:2011:631.
169. Judgment of the Court of 9 March 1978 in case 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA*, ECLI:EU:C:1978:49.
170. Judgment of the Court of 10 October 1973 in case 34-73, *Fratelli Variola S.p.A. v Amministrazione italiana delle Finanze*, ECLI:EU:C:1973:101.
171. Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 13 February 2014. *Nils Svensson and Others v Retriever Sverige AB*. Case C-466/12. ECLI:EU:C:2014:76.
172. Judgment of the Court (Second Chamber) of 26 April 2017. *Stichting Brein v Jack Frederik Wullems*. Case C-527/15. ECLI:EU:C:2017:300.
173. Judgment of the Court (Third Chamber) of 13 October 2011. *Airfield NV and Canal Digitaal BV v Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (Sabam) (C-431/09) and Airfield NV v Agicoa Belgium BVBA (C-432/09)*. Joined cases C-431/09 and C-432/09. ECLI:EU:C:2011:648.

174. Judgment of the Court (Third Chamber) of 14 July 2005. *Lagardère Active Broadcast v Société pour la perception de la rémunération équitable (SPRE) and Gesellschaft zur Verwertung von Leistungsschutzrechten mbH (GVL)*. Case C-192/04. ECLI:EU:C:2005:475.
175. Karnell G. A Refutation of the Bogsch Theory on Direct Satellite Broadcasting Rights. *International Business Lawyer*. 1990. Vol. 18. P. 263-266.
176. Lipszyc D. Copyright and neighbouring rights. Paris: UNESCO Publishing, 1999. 918 p.
177. Lithuania Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas 1999 m. gegužės 18 d. Nr. VIII-1185 (konsoliduota versija 2022-06-07). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/21605>.
178. Malta Att dwar id-Drittijiet ta' l-Awtur [Kap. 415] (Att Nru. XIII ta' l-2000, emendat sas-17 ta' Ottubru, 2023). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/22350>.
179. Netherlands Wet op de naburige rechte van 1993 (Wet van 18 maart 1993, houdende regelen inzake de bescherming van uitvoerende kunstenaars, producenten van fonogrammen en omroeporganisaties en wijziging van de Auteurswet 1912). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/468524>.
180. Oira H., Ndlovu L. The Dichotomy Between Signal and Content as Basis of Broadcast Copyright: A Kenyan and South African Perspective. *OBITER*. 2018. P. 399-429.
181. Poland Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (zmieniona przez ustawa z dnia 11 marca 2022 r). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/22307>.
182. Protection of Broadcasting Organizations – Background Brief. URL: <https://www.wipo.int/pressroom/en/briefs/broadcasting.html>.
183. Rafiei G. The Possibility of granting new legal protection and IP rights to broadcasting organizations against the unauthorized exploitation of their

- broadcasts: PhD thesis. Neuchâtel, 2015. 318 p. URL: https://doc.rero.ch/record/256499/files/Thesis_Gholamreza_RAFIEI.pdf.
184. Recommendations and Declarations of the Committee of Ministers of the Council of Europe in the field of media and information society. Strasbourg, July 2015. 348 p. URL: <https://rm.coe.int/1680645b44>.
185. Rome Convention Contracting Parties. URL: https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/ShowResults?search_what=C&treaty_id=17.
186. Ruijsenaars H. Debunking the Myth: Why Everyone Benefits from a WIPO Broadcasters' Treaty (2018). URL: https://www.researchgate.net/publication/330380469_Debunking_the_Myth_Why_Everyone_Benefits_from_a_WIPO_Broadcasters'_Treaty.
187. Schötz G. Its Time for a New International Treaty for Broadcasters. *IDEA – The Law Review of the Franklin Pierce Center for Intellectual Property*. 2019. Vol. 59(2). P. 367-453.
188. Sehgal D., Mathur S. Rights and Duties of Broadcasting Organizations: Analysis of WIPO Treaty on the Protection of Broadcasting Organizations. *Journal of Intellectual Property Rights*. 2011. Vol 16. P. 402-408.
189. Shtefan A. Copyright and its exceptions and limitations in Ukraine. In H. Richter H. (ed.), *Competition and Intellectual Property Law in Ukraine*. Springer, 2023. P. 507-536.
190. Spain Ley de Propiedad Intelectual, regularizando, aclarando y armonizando las disposiciones legales vigentes (aprobado por el Real Decreto Legislativo N° 1/1996 de 12 de abril de 1996, y modificado por el Real Decreto-ley N° 6/2022, de 29 de marzo de 2022). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/21371>.
191. Sweden Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (i ändrad lydelse upp till Lag 2020:540)). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/20649>.

192. Udayavarshitha S. A Critical analysis of broadcasting rights – with special reference to intellectual property rights (IPR). *SUPREMO AMICUS*. 2021. Vol. 26. <https://supremoamicus.org/wp-content/uploads/2021/10/S.Udayavarshitha-WW.pdf>.
193. WIPO Document SCCR/11/3, Consolidated text for a treaty on the protection of broadcasting organizations prepared by the Chairman of the Standing Committee on Copyright and Related Rights in cooperation with the Secretariat of February 29, 2004. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_11/sccr_11_3.pdf.
194. WIPO Document SCCR/46/3, WIPO Broadcasting Organizations Treaty prepared by the SCCR Chair in cooperation with the SCCR Vice-Chairs and facilitators of April 7 to 11, 2025. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_46/sccr_46_3.pdf.
195. WIPO Document SCCR/43/summary, SCCR summary by the Chair. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_43/sccr_43_summary_by_the_chair.pdf.
196. WIPO world symposium on broadcasting, new communication technologies and intellectual property, Manila, April 28 to 30, 1997. WIPO publication No. 757(E/F/S), 1998. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/fr/wipo_pub_757.pdf.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Статті у наукових фахових виданнях України:***

1. Козлітін Д. Міжнародно-правова охорона суміжних прав організацій радіомовлення. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2023. № 3. С. 16-23. DOI: <https://doi.org/10.33731/32023.282164>
2. Козлітін Д. О. Ознаки радіомовника як суб'єкта суміжних прав. *Наукові перспективи*. 2024. № 8(50). С. 650-660. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8\(50\)-650-660](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8(50)-650-660)
3. Козлітін Д. Проблеми правової кваліфікації програми організації радіомовлення як об'єкта суміжних прав. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2025. № 1. С. 5-12. DOI: <https://doi.org/10.33731/12025.324964>
4. Козлітін Д. О. Характерні риси особистих немайнових прав суб'єктів суміжних прав. *Європейські перспективи*. 2025. № 2. С. 191-196. DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.26>

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Козлітін Д. Основні положення Римської конвенції щодо прав організацій радіомовлення: *Правові виклики сучасності: законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми*: матеріали III Міжнародної науково-практичної онлайн конференції (м. Чернівці, 06 грудня 2022 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 259-261.
2. Козлітін Д. О. Суміжні права організацій мовлення у Директивах ЄС: *Право, інтелектуальна власність, креативні індустрії: сучасний вимір*

і подальші перспективи: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. д.ю.н. А. С. Штефан; Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2023. С. 69-72.

3. Козлітін Д. О. Проект договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення: основні положення: *Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри*: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів з проблем інтелектуальної власності (м. Київ, 12 жовтня 2023 р.) : ел. збірник / КНУ імені Т. Шевченка, НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, УКРНОІВІ. Київ, 2023. С. 206-209.

4. Козлітін Д. О. Деякі питання суміжних прав організацій мовлення на єдиному цифровому ринку ЄС: *Правове регулювання цифрової економіки та штучного інтелекту: національний та міжнародний виміри*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 листопада 2023 р.); Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2023. С. 76-78.

5. Козлітін Д. О. Становлення і розвиток законодавства України у сфері охорони суміжних прав організацій радіомовлення: *Актуальні проблеми права інтелектуальної власності та креативних індустрій*: матеріали круглого столу (м. Київ, 06 червня 2024 р.) / за заг. ред. д.ю.н. А. С. Штефан; Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2024. С. 32-36.

6. Козлітін Д. О. Щодо змісту особистих немайнових прав організацій мовлення як суб'єктів суміжних прав: *Проблеми правового регулювання забезпечення особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород – Піза, 10 травня 2025 р.) / Ужгородський

національний університет; за заг. ред. проф. С. Б. Булеци, проф. М. В. Менджул. Ужгород, 2025. С. 69-71.

ЗАКОН УКРАЇНИ**«Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів з метою удосконалення правового регулювання суміжних прав організацій мовлення»**

Верховна Рада України постановляє:

І. Внести зміни до Закону України «Про медіа» (Офіційний вісник України. 2023. № 3. Ст. 205):

1) у частині 1 статті 1:

пункт 42 викласти у новій редакції у частині, яка стосується цілей аудіальних медіа:

42) для цілей аудіальних медіа програма включає аудіальну інформацію, що незалежно від тривалості є самостійним елементом розкладу чи каталогу програм, зокрема програма новин, аналітична, розважальна чи інша програма, трансляція спортивного чи іншого заходу, добірка фонограм з зафіксованими виконаннями музичних творів з текстом або без тексту;

пункт 44 викласти у такій редакції:

44) програма мовлення – сукупність програм та іншої інформації, яка поєднана відповідно до програмної концепції мовлення і транслюється радіомовником чи телемовником за розкладом програм;

пункт 47 викласти у такій редакції:

47) редакційний контроль – вирішальний вплив суб'єкта у сфері аудіовізуальних медіа, суб'єкта у сфері друкованих медіа та/або суб'єкта у сфері онлайн-медіа на забезпечення точності, об'єктивності, неупередженості та збалансованості інформації, перевірку її достовірності та порядок її поширення з урахуванням вимог законодавства та стандартів журналістики у зв'язку із створенням або добором, організацією та поширенням програм або іншої масової інформації;

2) у частині 4 статті 14:

пункт 1 викласти у такій редакції:

1) радіомовник (суб'єкт у сфері лінійного аудіального медіа-сервісу) – особа, яка формує програму радіомовлення та транслює її для одночасного масового приймання користувачами;

пункт 2 викласти у такій редакції:

2) телемовник (суб'єкт у сфері лінійного аудіовізуального медіа-сервісу) – особа, яка формує програму телемовлення та транслює її для одночасного масового приймання користувачами;

3) частину 5 статті 21 викласти у такій редакції:

5. Суб'єкти у сфері аудіовізуальних медіа при використанні ними об'єктів авторського права і/або суміжних прав повинні дотримуватися вимог, встановлених Законом України «Про авторське право і суміжні права».

II. Внести зміни до Цивільного кодексу України (Відомості Верховної Ради. 2003. № 40-44. Ст. 356):

1) по всьому тексту замінити слова «організація мовлення» на слово «мовник» у відповідних відмінках;

2) по всьому тексту замінити слова «програма організації мовлення» на слова «програма мовлення» у відповідних відмінках.

III. Внести зміни до Закону України «Про авторське право і суміжні права» (Офіційний вісник України. 2023. № 3. Ст. 196.):

1) по всьому тексту замінити слова «організація мовлення» на слово «мовник» у відповідних відмінках;

2) по всьому тексту замінити слова «програма організації мовлення» на слова «програма мовлення» у відповідних відмінках;

3) у частині 1 статті 1:

доповнити статтю новим пунктом 28-1 такого змісту:

28) мовник – особа, яка здійснює формування програми мовлення та транслює її для одночасного масового приймання користувачами;

пункт 34 видалити;

пункт 40 викласти у такій редакції:

40) програма мовлення – сукупність програм та іншої інформації, яка поєднана відповідно до програмної концепції мовлення і транслюється мовником за розкладом програм;

4) у статті 35:

частину 1 викласти у такій редакції:

1. Суміжні права становлять:

1) суміжні права виконавця – особисті немайнові права виконавця і майнові права на виконання;

2) суміжні права виробника фонограми – особисті немайнові права виробника фонограми і майнові права на фонограму;

3) суміжні права виробника відеограми – особисті немайнові права виробника відеограми і майнові права на відеограму;

4) суміжні права мовника – особисті немайнові права мовника і майнові права на програму мовлення.

пункт 4 частині 2 статті 35 викласти у такій редакції:

4) мовник (первинний суб'єкт суміжних прав на програму мовлення), правонаступники мовника та інші фізичні або юридичні особи, які набули

майнові права на програму мовлення на підставі договору або закону. Мовник, який здійснює ретрансляцію програми мовлення іншого мовника, не є суб'єктом суміжних прав на таку програму;

5) частину 3 статті 37 викласти у такій редакції:

3. Мовник має право у будь-який спосіб зазначати або повідомляти назву телеканалу або радіоканалу, на якому транслюється програма мовлення, при використанні програми мовлення.